

ירחון תורני

יתד המאיר

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ הוריהם אוהבי התורה ולומדיה רודפי צדקה וחסד
מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע ח' בתשרי
ורעיתו מרת מזיאנה נג'מה בת חנינה ע"ה - נ"ע י"ב בשבט תשע"ו
להצלחתם ולהצלחת בני ביתם וכל המשפחה הי"ו
ולרפואת המשפחה והילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תחי'
אל נא רפא נא להם בתושח"י, אמן.

תוכן הגליון

מרח רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

347 ..... סימן צג | משא ומתן עם הגר"י מאמאן בדין זמן אכילת מצה ומרור

349 ..... תשובה להערה על ספר "חזון עובדיה" פסח

הרב מנשה שוע

350 ..... סימן צד | ימי בין הזמנים ימים של נסיון ומבחן

הרב אליהו פנחס

353 ..... סימן צה | חנות שמוכרת חמץ בפסח, אם יש לזה דין חמץ שעה"פ

355 ..... סימן צו | שטרות מכירת חמץ שאבדו

בעל מח"ס שו"ת "אורחותיך למדני" שליט"א

357 ..... סימן צז | ברכ ברכת האילנות מבלי לראות את האילנות קודם

הרב משה שרון

361 ..... סימן צח | לא התפלל מנחה ושמע "ברכו" האחרון בפלג בליל שבת

הרב מרדכי אליהו רפאלי

365 ..... סימן צט | שומר שלא מכר את החמץ

הרב עובדיה בהגר"י זצ"ל יוסף

367 ..... סימן ק | בדין חוזר וניעור ואכילת הכמון בפסח

✽ יתדות המשכן / הרב גדעון עטייה

369 ..... סימן קא | השכירה דירתה לשנה וחזרה בה לאחר חצי שנה

הרב ניסן כהן

370 ..... סימן קב | דבר שטיבולו במשקה אם עדיף לנגב הפרי או ליטול ידיו

הרב שלום מרזן

371 ..... סימן קג | אכילת מאכלים אפויים שעשויים מקמ"צ ושבריה, בע"פ

✽ יתדות זהב / הרב חניאל פנש

374 ..... סימן קד | לקנות בפסח במכולת שיש בה מוצרי חמץ

✽ טעם בתפלה / הרב יהודה חטאב

377 ..... סימן קה | "הא לחמא עניא"

הרב אוריאל מיון

378 ..... סימן קו | ביאור דברי הר"ן בדין הכשרת סכינים לפסח

הרב יצחק מאוזן

379 ..... סימן קז | דין סלייסר שחתך בו דבר חריף שנחתך בסכין חמץ

הרב יניב נסיר

383 ..... סימן קח | א. בענין ברכת המופלגת | דעת הגר"י מאמאן זצ"ל

384 ..... ב. בירור ברכת כמה מאכלים מצויים

391 ..... סימן קט | האם נכון לברך ברכת האילנות כבר מליל ער"ח ניסן

הרב פנחס שפירא

392 ..... סימן קי | אודות הצעה להנהיג הסכם קדם נישואין בדרום אפריקה

הרב חננאל חזני

394 ..... סימן קיא | עובדות והנהגות יקרות של מו"ר הגר"י מאמאן זיע"א

✽ יתדות - מכתבים ותגובות

398 ..... סימן קיב

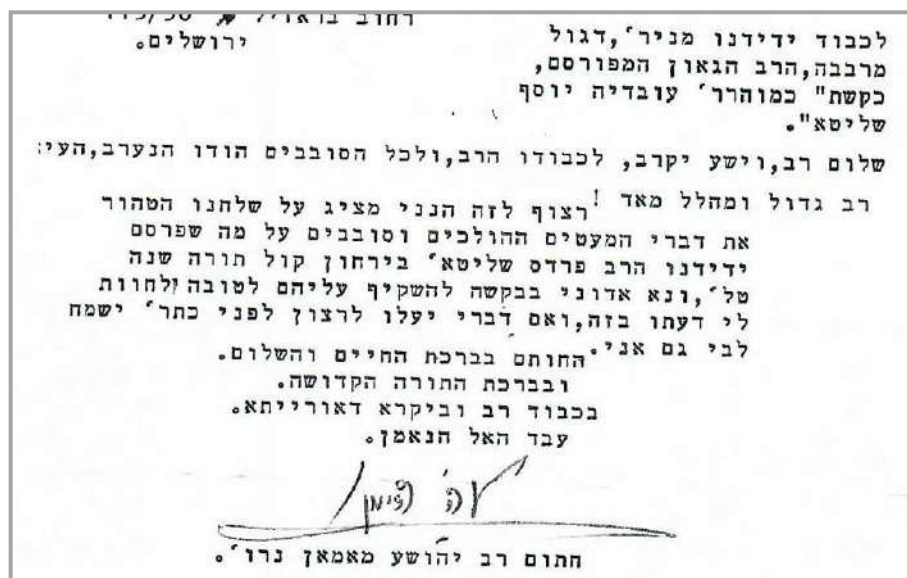
✽ הדרכה בכתיבה / הרב עובדיה חן

402 ..... סימן קיג | כתיבת רְאִיָּה (ד') *

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו מרן רבנו עובדיה יוסף זצוק"ל

סימן צג

משא ומתן עם הגר"י מאמאן בדין זמן אכילת מצה ומרור

לכבוד¹ ידידנו מני"ר, דגול
מרבבה, הרב הגאון המפורסם, כקש"ת
כמוהר"ר עובדיה יוסף שליט"א.

שלום רב, וישע יקר, לכבודו
הרב, ולכל הסובבים הודו הנערב,
הע"י.

רב גדול ומהולל מאד!

רצוף לזה הנני מציג על שלחנו
הטהור את דברי המעטים ההולכים
וסובבים על מה שפרסם ידידנו הרב
פרדס שליט"א בירחון קול תורה שנה

ט"ל, ונא אדוני בבקשה להשקיף עליהם לטובה
ולחוות לי דעתו בזה, ואם דברי יעלו לרצון לפני
כת"ר ישמח לבי גם אני.

החותם בברכת החיים והשלום.

ובברכת התורה הקדושה.

בכבוד רב וביקרא דאורייתא.

עבד האל הנאמן, חתום רב יהושע מאמאן נר"ו

¹ ראה מש"כ להלן סימן קיא, בהערה. המערכת.

מכתבים אלו נמסרו לנו באדיבות ראש בית המדרש
"מאור ישראל", הגאון הרב משה יוסף שליט"א, בנו
חביבו של מרן זצ"ל, אשר בטוב עינו העניק אותם
לפרסום ע"ג הירחון. נודה גם למשתדל בקדשים חתנו
היקר הרב יעקב סיני שליט"א. וכמו שזכו לעמוד לימינו
של מרן זיע"א בחיים חיותו, כך יה"ר שיעמוד להם מרן
רבנו למליץ יושר בעדם אלף המגן, אורך ימים ושנות
חיים, בטוב ובנעימים, אמן. המערכת.

כאן המקום להודיע כי לאחרונה הופיע מחדש
שו"ת "חזון עובדיה" עם הוספות ומילואים, וברצות
ה' בקרוב יופיע בעז"ה ספר "טהרת הבית" במהדורה
חדשה, מפוארת ומשוכללת, בתוספת גליונות וכתבייד,
עליהם עמלו תלמידי מרן, השוכנים ב"בית מאור ישראל".

² השקפתי לטובה על דברי ידידנו מני"ר הרה"ג
וכו' כמוהר"ר אליהו פרדס שליט"א הרב הראשי
לירושלים, אשר פרסם בירחון קול תורה שנה טל
(כז), חוב' ו', וזל"ה, ראיתי לידידנו הרב הגאון
המפורסם כמוהר"ר עובדיה יוסף שליט"א בחזון
עובדיה חלק ב' דף קטו שכתב זמן אכילת מצה
ומרור לכתחילה עד חצות הלילה, ואם נתעכב עד
אחר חצות, יאכל המצה והמרור בלי ברכת
המצות, ואם עבר כל הלילה אין לו תשלומין,
ובדף קסה בהערות מסיק וזל"ה מבואר כהריטב"א
– (סוכה כז) שאין למצה תשלומין דאתקש לפסח,
ועיין בפני יהושע שם שכתב על זה, וק"ל בגווה
דא"כ בזמן דליכא פסח לא לחייב במצה בלילה
הראשונה, וכיוון דלקושטא דמילתא קיי"ל מצה
בזה"ז דאורייתא כדאיתא בשלהי פסחים (קכ) וכד',
אלמא דליתא להך היקשא דמצה לפסח, ויש

² כך נפתח המכתב עם המו"מ בהלכה, על הבלנק נכתב,
אב"ד מארקש וכל אגפיה (מרוקו), ועתה ב"ה בישראל,
קרית היובל רחוב בראזיל 113/30 ירושלים תובב"א.

ליישוב בדוחק עכ"ל. ותמיהני עליו שהרי מבואר בפסחים דהיקשא כדקאי קאי, דקאמר אכל מצה אחר חצות לראב"ע לא יצא י"ח, פשיטא כיון – דאיתקש לפסח כפסח דמי, מה"ד הא אפקיה רחמנא מהיקשא קמ"ל, כיון דאהדריה קרא למילתא קמייתא אהדריה. ע"כ. ומבואר דאיתא להך היקשא, וכדעת הריטב"א ודעת הפנ"י צ"ע עכ"ל. והרב פרדס שליט"א הנ"ל הניף ידו הק' והשיג עליו באורך – ותמצית דבריו דבזה"ז ההיקש אינו, ומ"ש הש"ס אהדריה קרא למילתא קמייתא, היינו לאוכלו עד חצות כבזמן דאיכא פסח, וכפירוש הרשב"ם שם ע"ש. ועוד הוסיף שנית ידו והרבה להשיב ג"כ על דברי הגאון פנ"י וכמשל"ק אחת לאחת בעה"ו. ואני הימ"ן תולעת ולא איש אומר, דמן השמים מקום הניחו לי להתגדר בו כפי מה שקבלה נשמתי במעמד הר סיני, כי לענ"ד נראה שאין כאן שום קושי על הגאון פנ"י כו"ע (=כלל ועיקר), כי באמת נוראות נפלאותי איך אפשר להשיג עליו כזה, שהרי – כבר הוא קדמנו, וראה בעין יפה מ"ש מפסחים קכ כמפורש בדב"ק שם, ובכך הנני בא בעה"ו ליישב דב"ק, ולהסיר מעליו כל התלונות הנ"ל.

וזה החלי, בעזר צור גואלי.

ואומר לענד"ן דאמת הדבר שההיקש של מצות ומרורים, אינו קאי עוד בזמנה"ז וכמפורש יוצא מדברי הרשב"ם שם ע"ש. וכמו שהוסיף והרחיב שם ידידנו – הרב פרדס שליט"א ע"ש, ובזה קושיית הפנ"י על הריטב"א קיימת וצודקת – דלכאורה מדב"ק של הריטב"א מובן שהוא ס"ל שגם בזה"ז ילפינן לה מהיקשא, ולפי האמת לא כן הוא וכמש"ל, ודלא כידידינו מני"ר הרב הגאון כמוהר"ר עובדיה יוסף שליט"א, שהשיג עליו והניח דב"ק בצ"ע כמש"ל ע"ש, ואחר המחי"ר מכת"ר לא כן הוא, והפנ"י צודק בהשגתו הלכאורית שהשיג על הריטב"א, אך אמנם הפנ"י גופיה חזר ויישב דברי הריטב"א באומרו ויש ליישב בדוחק ע"ש. כי באמת קשה להניחם

בקושייא רבה כזו, ורצונו לומר לע"ד, "ביישובו הנ"ל", שמ"ש הריטב"א שאין למצה תשלומין דאיתקש לפסח, ר"ל איהו גופיה גלוי לפני כסא תורתו שבזה"ז אין למידין מהאי היקשא, כ"א (=כי סב) מקרא דבערב תאכלו מצות, ואהדריה קרא למילתא קמייתא, רק הוא נקט לישנא קלילא, ואמר דאיתקש לפסח, אחר שסוף כל סוף עיקר הלימוד יוצא מהיקשא, זאת אומרת דאהדריה קרא למילתא קמייתא להלכותיו הראשונות, כבזמן דאיכא פסח שהוא ההיקש וכמש"ל, ובזה הכל יתיישב דבר דבור על אופניו, הן דברי הריטב"א הן דברי הפנ"י ודו"ק.

א. מה שהקשה וזל"ה מאי האי לישנא דקאמר אלמא דליתא להך היקשא, והלא בפירוש אמרה הגמרא שבזה"ז ליתא להך היקשא, ע"ש, ועוד הוסיף והרחיב הדבור שם בסעיף ב' וזל"ה ולא סגי שאמרה הגמרא בפירוש דליתא להך היקשא בזה"ז, אלא עדיפא מינה אמרה, שהקרא עצמו אפקיה מהיקשא דעל מצות ומדורים וכו' ע"ש. ואחר המחי"ר מכת"ר אין כאן קושייא כו"ע, כי כך מצינו בש"ס שגם על דבר המפורש בכתוב נאמר עליו אלמא, וכמ"ש בגמרא דפסחים ב, וזל"ה מיתיבי הבקר אור והאנשים שלחו, אלמא אור יממא הוא וכו'. מיתיבי ויקרא אלהים לאור יום, אלמא אור יממא הוא וכו', ע"ש, הרי המקשה פשיטא ליה דאור דכתיב בקרא היינו יממא, ובבל זאת קאמר עליו אלמא, וכיוצא בזה יש במקו"ן בש"ס צא ולמד, והיי"ט כי פירוש אלמא הכא הוא "אלא מה", וכמ"ש הערוך ערך אלמא ע"ש, ודו"ק.

ב. מ"ש עוד ומ"ש הריטב"א דאין למצה תשלומין דאיתקש לפסח, הא ודאי על זמן בית המקדש קיים קאמר דאיתיה להך היקשא, ומובן שבזה"ז ילפינן לה מבערב תאכלו מצות וכו', ע"ש, אחר המחי"ר העיקר חסר ביישובו, זאת אומרת שלא נתן טעם לשבח למה הריטב"א קיצר כל כך בדברי קדשו, ושא עיניך וראה מ"ש לענ"ד בזה ודו"ק.

ג. מ"ש לא אבריר לי מה קשר יש בין חיוב אכילת מצה בזה"ז מדאורייתא לבין ההיקש דמצה לפסח, כי גם אם נניח שישנו ההיקש, ולפ"ז יקשה קושיית הפנ"י וכו', בכ"ז חייב מדאורייתא בזה"ז מקרא דבערב תאכלו מצות וכו' ודברי הרב צ"ע עכל"ה. ע"ש, אחר המח"ר גם זה לא צודק, זאת אומרת הן אמת שאין שום קשר ביניהם, אך אמנה כוונת הפנ"י בתמיהתו על הריטב"א היא רק על מ"ש בלשונו "דאיתקש לפסח" שההיקש בזה"ז אינו, וכמש"ל בהרחבה, לא על ההלכה שכתב דמצה אין לה תשלומין אף בזה"ז, כי ההלכה צודקת וכמפורש ויוצא משם, ודו"ק.

ד. יש להעיר עוד על הרב פרדס שליט"א במ"ש בתחילת דבריו וזל"ה, ראיתי – בחזון עובדיה (דף סו) שכתב זמן אכילת מצה ומרור לכתחילה עד

חצות הלילה, ואם נתעכב עד אחר חצות יאכל המצה ומרור בלי ברכת המצות ע"ש. ואחר המח"ר תיבת לכתחילה דנקט בלישניה כאן, לא צודקת, כי אין אומרים לשון לכתחילה כי אם בענין שאינו משתנה כלל במהות ההלכה בין לכתחילה לדיעבד, כידוע, לא כן כאן הענין משונה, ו"א שקודם חצות בברכה, ואחר חצות בלי ברכה, מחשש ספק ברכה לבטלה, ולך נא ראה בסה"ב חזון עובדיה" הנ"ל שממנו שאב דבריו אלה, וראה תראה דלא נקט האי לישנא כו"ע בכל המשך דבריו, רק העלה להלכה — בסו"ד דאחר חצות אין לברך מטעם חשש ברכה לבטלה ע"ש ודו"ק.

זה הוא מה שנלע"ד בעזר אלהי ישועתי. וצור ישראל יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתו נפלאות אמן.

תשובה להערה על ספר "חזון עובדיה" פסח

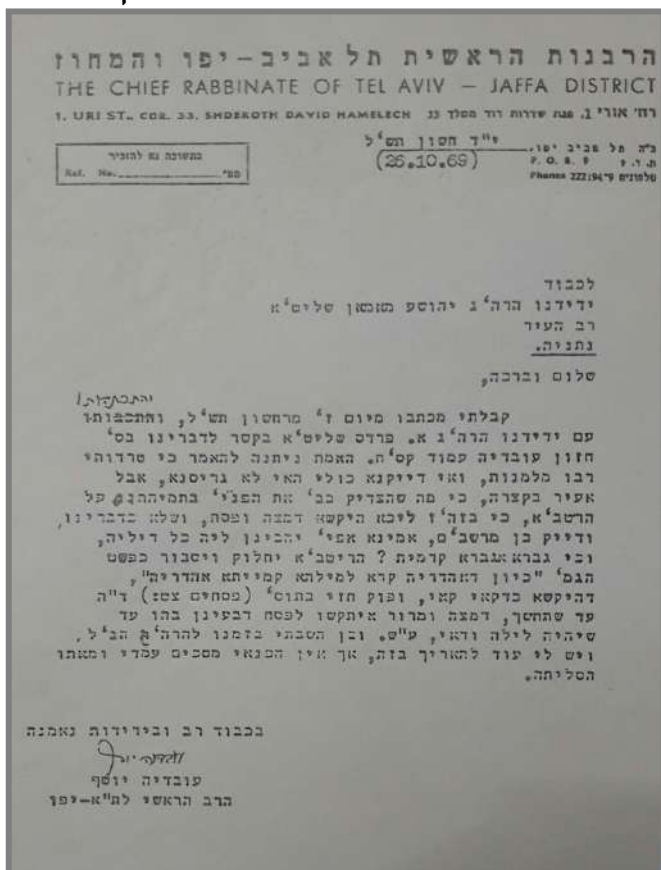
י"ד חשון תש"ל

לכבוד ידידנו הרה"ג יהושע מאמאן שליט"א

רב העיר נתניה. שלום וברכה.

קבלתי מכתבו מיום ז' מרחשון תש"ל, והתכתבותו עם ידידנו הרה"ג א. פרדס שליט"א בקשר לדברינו בס' חזון עובדיה עמוד קס"ח.

האמת ניתנה להאמר כי טרדותי רבו מלמנות, ואי דייקנא כולי האי לא גריסנא, אבל אעיר בקצרה, כי מה שהצדיק כב' את הפנ"י בתמיהתו על הריטב"א, כי בזה"ז ליכא היקשא דמצה ופסח, ושלא כדברינו, ודייק כן מרשב"ם. אמינא אפי' יהבינן ליה כל דיליה, וכי גברא אגברא קרמית? הריטב"א יחלוק ויסבור כפשט הגמ' "כיון דאהדריה קרא, למילתא קמייתא אהדריה", דהיקשא כדקאי קאי. ופוק חזי בתוס' (פסחים לט: ד"ה עד שתחשך, דמצה ומרור איתקשו לפסח דבעינן בהו עד שיהיה לילה ודאי, ע"ש. וכן השבתי בזמנו להרה"ג הנ"ל, ויש לי עוד להאריך בזה, אך אין הפנאי מסכים עמדי, ומאתו הסליחה.

בכבוד רב ובידידות נאמנה
עובדיה יוסף, הרב הראשי לת"א-יפו

הרב מנשה שוע

משגיח בישיבת "יקירי ירושלים"

סימן צד

ימי בין הזמנים ימים של נסיון ומבחן

בודאי כולל הכל, אם אני בבית של המלך אני יוכל לקבל הכל. שואל הרב דרוק איזה חכמה גדולה צריך לזה, בודאי מי שהוא חתן של המלך אין למעלה מזה, מה צריך חכמה גדולה להיות חתן המלך? אלא מסביר הרב, להיות חתן המלך לא תמיד מקבל את הטובה מיד, דהיינו יתכן שהמלך יחשוב וישקול שלא כדאי כבר לרומם את החתן שלי ולתת לו משרות, שלא יגידו שאני עושה פרוטצקיה לחתן, יגידו שמקורב אלי, אז ידברו העם, ידברו השרים, אלא ממתין קצת שנה שנתים עד שיקבע החתן בבית ואח"כ נותן לו.

אומר הרב זהו חכמתו של שלמה. והנמשל הוא, אדם שיושב ועוסק בתורה אינו רואה את התוצאות מיידית, הוא צריך ליגע, לעמול, לנדד שנה מעיניו, לעסוק בתורה עד שיגדל, ובאמת יזכה להיות בן תורה אמיתי, את התוצאות אינו רואה מיד, זה החכמה, זהו חכמתו של שלמה, צריך עמל ויגיעה כדי לזכות לכתרה של תורה ולאחר מכן סוף הכבוד לבוא.

אני אומר שהקב"ה שואל כל בחור ובחור מאיתנו שאל מה אתן לך, הוא שואל כל בחור ובחור האם אתה רוצה להיות בן תורה אמיתי או לא, "שאל מה אתן לך", אם הבחור יהיה חכם יאמר להקב"ה רבש"ע אני רוצה "שידוך טוב", אני רוצה את הבת שלך, אני רוצה את התורה, אני רוצה להיות חתן המלך, תעזור לי להיות חתן המלך, מקודשת ראשונה, התורה נקראת מקודשת ראשונה. להיות חתן המלך אמנם לא מקבלים מיד את התוצאות, צריך עמל ויגיעה רבים, אבל סוף הכבוד לבוא.

ויש לזה ראייה מחז"ל שהקב"ה שואל כל בחור ובחור מה אתן לך. אומרים חז"ל על הפסוק "יהיב חכמת לחכימין ומנדעה ליודעי בינה", שאלה מטרונותא את ר' יהושע מה זה יהיב חכמת

אנחנו* יוצאים, כעת ל"בין הזמנים", והיות שימים אלו הם ימים שצריכים פקירות עין לבחור לשמור את עצמו יותר מכל הזמנים האחרים. כשאדם נמצא בכותלי הישיבה הוא שמור בארבע אמות של הלכה, אבל כשיוצאים לבין הזמנים זה ימי בוחן ימי מבחן לאדם היכן הוא נמצא, ואם אכן יש לו משמעת עצמית להמשיך את מה שרכש בישיבה.

איך מתבטא משמעת עצמית זו, בואו ונראה. בנביא כתוב "ויאמר אלהים שאל מה אתן לך", בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר לו שאל מה אתן לך, אומר שלמה המלך אני לא רוצה כלום, "ונתת לעבדך לב שומע לשפוט את עבדך להבין בן טוב לרע, כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה". אומר שלמה המלך להקב"ה אני רוצה חכמה. ידעתי שגם אם אני אשאל כסף וזהב ה' יוכל לתת לי, חיים ארוכים גם יוכל לתת לי, אבל מה זה שווה לי אם אין לי את החכמה, דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת. אז אומר שלמה המלך להקב"ה אני רוצה חכמה אני רוצה את התורה, ויטב הדבר בעיני הקב"ה כי שאל שלמה את הדבר הזה.

חז"ל מביאים משל על שלמה המלך, משל לאהובו של מלך ששאל אותו המלך מה אתן לך, אמר האהוב אם אני אבקש משרה שהיא, מי יודע אם יחזיק מעמד כי אולי יהיה כל מיני קטגורים אולי יהא מצב שלא אוכל להחזיק בו, אני אהיה חכם אשאל את בת המלך, אמר לו האהוב כיון שנתת לי את הרשות לבקש מה שארצה, אני רוצה את בתך, אני רוצה להיות חתן המלך, אמר זה

* מתוך שיחה שנמסרה בישיבת "יקירי ירושלים" לקראת בין הזמנים פסח התשע"ז. נכתב ע"י אחד השומעים (להצלחתו והצלחת ב"ב לתורה וירא"ש), עם עריכה ועיבוד קל. אחריות הדברים על הכותב בלבד.

וזה הפסוק אומר אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדין, מה פרושו של הפסוק, הסוס הפרד צריכים רסן, כל עוד שהרסן עליהם הם לא משתוללים, אך כשמורידין מעליהם את הרסן הם משתוללים, אומר הפסוק אל תהיו כמותם שכמשתחררים מאבדים את עצמם, תהיו בני אדם עם משמעת עצמית, בחור צריך לומר אני לא סוס ולא פרד אני אדם, אני בן תורה, אני רוצה להיות בן תורה אמיתי, ולכן כשאני נמצא ללא מסגרת אני נשאר בן תורה אמיתי, לא צריך מתג ורסן, זהו מה שהבחור צריך לחשוב ברגעים אלו לפני שיוצא לבן הזמנים.

והיות ואורב לנו סכנות גדולות ובפרט בזמנים אלו שיש צידי נפשות המתחזים כבני תורה עם זקן ופאות ועם ציציות בחוץ, ובאים לבחור ומראים לבחור כאילו הם אוהבים ורוצים לעזור לו, ומחפשים את כל הנחשלים, את כל חלושי האופי, ורוצים לצוד אותם חלילה למקומות ה"י, כפי שידוע לכם כל המצב של היום, ועושים עצמם כאילו רוצים לעזור, ושומעים את כל החולשה של הבחור אם זה בלימוד אם זה בישיבה אם זה בבית, האם לומד ברצון בחשק ללמוד וכשרואים חולשה מתלבשים עליו וכל המידע הזה מעבירים הכל לרשויות, לצבא. אני מעיר את אוזניכם מה שקיים היום צריכים לדעת את זה וצריכים להשמר מכל משמר. אפשר שעושים טיולים בבין הזמנים ויאמרו שרוצים לעודד את הבחורים, ואפשר אפילו שיעשו ישיבת בין הזמנים, צריך לדעת עם מי את הולכים ומי משוחח אתכם ומי מדבר אתכם ומה באמת טמון בחובו של אותו בן אדם.

לכן צריך לפקוח עין הנסיונות גדולים מאד מכל הכיוונים אשריו מי שישמור על עצמו, שמירת העיניים את עלית על כולנה, "איה הקדשה היא בעינים", לא להתפתות לשום ענין, לא להתפתות! אדם שרוצה לשמור על נשמתו באמת לא יתפתה, לא להתחיל בדברים המותרים, זהו המכשול הגדול ביותר שיכול להיות, בחור חושב מה יש, הצפייה הזו נקייה, אבל זה המכשול הגדול.

לחכימין, אם הוא כבר חכם מה צריך לתת לו חכמה, היה צריך להגיד יהיב חכמת לטפשים, הטפשים המסכנים שאין להם דעת, אין להם חכמה שייך לתת להם חכמה, אך לחכם מה צריך לתת לו חכמה, מה שייך לומר אתן להם חכמה, הוא כבר חכם מה צריך לתת לו? אמר לה ר' יהושע את לא מבינה את הסבר הפסוק, יהיב חכמת לחכימין, אין הכוונה למי שיש לו כשרונות הקב"ה מוסיף לו עוד חכמה, אלא יהיב חכמת לחכימין למי שידוע את ערך התורה יודע את ערך החכמה יודע מה זה ערכה של תורה נותן לו הקב"ה תורה.

והוא מביא לה משל, משל לחנווני מוכר יין שמן דבש, פעם לא היו מוכרים יין שמן ודבש בבקבוקים או בצנצנות, בעל החנות היה לו חביות של יין, חביות של שמן, חביות של דבש, ומי שבא לקנות מביא מביתו כלי, והחנווני ממלא לו יין או שמן, חנווני החכם מריח את הבקבוק לראות מה הבקבוק הזה היה מכיל, יין שמן דבש מריח אותו הוא לא צריך לשאול את הקונה מה אתה צריך, הוא מריח לראות מה היה בבקבוק הזה, הוא לא צריך לשאול את הקונה מה הוא צריך, עצם הדבר הזה שהיה מריח היה יודע, אם צריך יין, מריח שמן יודע שצריך שמן, או דבש, אמר לה ר' יהושע כביכול הקב"ה מריח את האדם לראות אם הוא חכם אם הוא יודע את ערך התורה, מריח לראות מה השאיפות שלו מה אדם צריך. אם האדם חכם, אם יודע את ערך התורה, האם באמת רוצה להיות בן תורה, רוצה לעבוד את הקב"ה באמת, או הכל מן השפה ולחוץ, כביכול הקב"ה מריח את הבחור מהם שאיפותיו מריח אותו אם אתה רוצה להיות בן תורה אז יהיב חכמתא.

מתי הקב"ה מריח את הבחור? בבין הזמנים, בין הזמנים הוא הבוחן אם הוא באמת רוצה להיות בן תורה האם אתה כל הזמן שאתה בישיבה אתה לומד מתוך כפיה, מתוך שאתה עושה טובה לראש הישיבה או למשגיח או לרמ"ם, או באמת אתה רוצה להיות בן תורה אמיתי, זהו פירשו שהקב"ה מריח את האדם, ויהיב חכמת לחכימין, יש ס"ד לבחור לגדול באמת.

בא חבר, בא ידיד נפש מהעבר, מהת"ת היינו חברים, בא ומציע לך לצפות בנקי וכשר, כבר אז ידע שאם יעשה זאת, הוא נופל במצודתו של יצר הרע. וכמו שאומר הפסוק שם, שהבעל חי שבאים לצוד אותו אינו מבין בפתיח שנותנים לו שמים במצודה דבר שהבעל חי אוהב, והבעל חי הזה רץ ללכת ולקחת את האוכל הזה והוא לא יודע שהוא רץ למיתתו, הוא לא יודע שהמצודה מחכה לו, האוכל הזה נמצא בתוך המצודה הוא רץ לקחת האוכל וניצוד מיד בתוך המצודה על הארץ ואוכל ומת מיד.

זה עצת היצר מתחיל בדבר המותר ומכשיל את האדם בדבר שהוא גלאט כשר ואח"כ מפיל אותו לתהומות, הרבה נפלו לתהומות בגלל זה, לכן צריכים להיות חכמים לא להתפתות לשום פיתויים, לשמור על העיניים בשלמות, צריך לדעת שכל צפייה שאינה כראוי ברגע אחד עוברים על עשרות לאוין דאורייתא ודרבנן, ברגע אחד עוברים על כמה וכמה לאוין.

ולכן נהיה חכמים וכשהקב"ה ישאלנו "מה אתן לך" נאמר לו שאנחנו רוצים את המלך אנחנו רוצים את בתך רבש"ע. אנחנו רוצים את התורה, רוצים להיות בני תורה אמיתיים ללא כל זיוף. ובכן כמה הבחור צריך להיות אמיתי ולבקש מהקב"ה את התורה.

זכיתם להיות מחובשי בית המדרש ורבים בעוונות הרבים לא זוכים לכך, והרבה יש שהם נפלטים ואפשר שהתורה פולטת אותם באשר שנהגו שלא כראוי, בחור צריך להיות הגון והגון לתורה.

בימים האלו הקב"ה הם ימי בוחן אם האדם הוא חי נושא את עצמו, ובוחן בשמים, שבשמים רואים אותו אם באמת הוא רוצה את התורה ובוזה יזכו אותו באמת לכתרה של תורה.

לכן יגעתם טרחתם עמלתם, חודשים לא מעטים, וב"ה שזכיתם, ובודאי שכל בחור הוא לא אותו בחור, שהחל בחודש חשון את הלימודים, וכל אחד יכול להרגיש בעצמו את השינוי, וזה כפי ההשקעה אם מעט ואם הרבה, ולכן לא לאבד את העמל ואת היגיעה בזמנים קצרים אלו, יש אובד עולמו בשעה אחת, יש אובד עולמו בשעה אחת, פרושו כמשמעו, אפשר שבצפיה אחת יאבד את עולמו, ואח"כ לא ירגיש איפה הוא עומד מתדרדרים ונופלים, ולכן נהיה חכמים שלא נהיה צועקים לשעבר, נהיה חכמים ונבקש את בת המלך באמת, שנזכה לכתרה של תורה, הקב"ה יזכה אתכם ותזכו לחג החירות, לצאת לחירות מכל היצרים, ותזכו להתעלות בתורה ויראת שמים, ותזכו לחזור לספסל הלימודים ולהתעלות מעלה מעלה בתורה ויראת שמים, אמן ואמן.

מודעא רבה לאורייתא!

הרינו להודיע כי אין לסמוך הלכה למעשה על פסקים המובאים בגליון זה, ואף אם נכתבו הדברים בדרך פסק, שאין זה אלא להתלמד ולעורר את לב המעיין. ולא יהיו ח"ו בכלל אלו שאמרנו רבותינו ז"ל (סוטה כב) על הפסוק "כי רבים חללים הפילה", זה שלא הגיע להוראה ומורה.

למעט מאמרים שהובאו מפיהם ומפי כתבם של גדולי הדור היושבים על כסא ההוראה

ירחון תורני יתד והמאיר

להצטרפות, ולמשלוח מאמרים, הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת < פקס: 04-6925148 > דוא"ל: a6925148@gmail.com

ליצירת קשר טלפוני, ניתן לפנות לטל': 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

© כל הזכויות שמורות! | דמי מגוי לשנה: 70 ש"ח בלבד (ניתן לשלם גם ב"ויזה" או בצ'ק).

| לפרסום ספרים חדשים שיצאו לאור, יש לשלוח 2 עותקים למערכת |

את המחזור המהודר לחג הפסח ניתן לרכוש בטל': 0795-28-68-34

הרב אליהו פנחסי

ר"מ בישיבת "באר התלמוד" ירושלים
מח"ס דברות אליהו ומנחת פאר

סימן צה

חנות שמוכרת חמץ בפסח, אם יש לזה דין חמץ שעה"פ

מכל המכירה. עונה הרב זה יועיל לפחות לגבי מה שנשאר אצלו בחנות לאלו שלוקחים ממנו אחר הפסח שיכולים להנות מזה ולא ליכשל באיסור חמץ שעבר עליו הפסח, ע"ש.

וכן נוקט לדינא החלקת יעקב (א"ח סימן ק"ד), אף שהחנוני עושה איסור בזה שמוכר החמץ בפסח, אולם החמץ שנשאר בכדי שהוא עצמו לא יכשל באיסור בל יראה, וגם לא ייאסר החמץ בפסח ויכשלו אחרים לאוכלו לאחר הפסח, צריכים לעשות תקנה למכור החמץ שלו לעכו"ם. ע"כ.

יוצא אם כן לפי דבריהם על אף שבחנוניות של הדיוטי פרי שם ממשכים למכור את החמץ בימי הפסח, בהיות והם עושים מכירת חמץ דרך הרבנות זה יתיר את החמץ שלא נמכר שיהיה מותר אחר הפסח, וכן הרשל"צ רבי שלמה עמאר שליט"א נדרש בשאלה זאת במאמר שפורסם בקובץ פעמי יעקב (ניסן תשס"ו עמ' ק"ח) וכתב ומוזה מצאתי מזור ומרפא לחמץ שבחנוניות "הדיוטי פרי" אשר בשדה התעופה שהם בבעלות יהודים והם מוכרים ויסקי וכדו' גם בחול המועד פסח, קימ"ל כל מה שניתן להציל אנו מצילים והמכירה לגוי מועיל על שאר הסחורה שלא תיאסר לאחר הפסח, דהו"ל חמץ של גוי שעבר עליו הפסח ומותר באכילה וכ"ש בהנאה, ואצלנו רבים מבני ישראל הכשרים שבאים שמה וקונים אחר הפסח מן הבא לידם ונכשלים באכילת חמץ, וע"י מכירה זו מהני להצילם מאיסור, וכו', ובשנת תשס"ו הצעתי הדברים בפני פוסק הדור בעל יביע אומר וצ"ל והסכים על זה, ע"כ.

ועוד נראה להקל בנידון ע"פ דברי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן י"ד) שנשאל בדבר מה שראיתי שתמה כת"ר איזה היתר מצאו להם אלה מאחינו בית ישראל המהדרין להביא לפני האורחים בסעודת מצוה יי"ש של חמש ושש שנים, וכל המיושן הרי זה משובח, ולא שמים על לב שהרבה משקאות כאלו

חנות הממשיכה למכור חמץ בפסח כדוגמת דיוטי פרי, האם יש עליו דין חמץ שעבר עליו הפסח

שאלה: חנות הנמצאת בבעלות יהודי, ולמרבה הצער הוא פתוח בחול המועד פסח וממשיך למכור את כל מוצרי החמץ שיש בבעלותו בריש גלי, האם יש תוקף למכירת החמץ שעשה בערב פסח או שכל החמץ הנ"ל כדין חמץ שעבר עליו הפסח שאסור באכילה.

ועוד נשאלתי מהעיר אילת, הרבה מבעלי החנויות ברוך השם אינם מוכרים חמץ בתוך חג הפסח, אולם ביום י"ד בניסן ערב פסח הם ממשיכים למכור עד כניסת החג מוצרי חמץ, בשעה שחמץ אסור בהנאה. מה דין החמץ שנשאר בחנות אחר חג הפסח.

תשובה: ראשית עלינו לברר האם מועיל מכירת חמץ לאדם שממשיך למכור בפסח עצמו חמץ בריש גלי. בשו"ת אגרות משה (ח"א א"ח סימן קמ"ט), נשאל בזה בענין חנוני שמוכר חמץ בפסח, מהחמץ שמכר על ידי הרב, והעלה שדבר פשוט הוא שלא פקעה המכירה, בהיות ונכתב בשטר מכירה לגוי, כל מה שיטול היהודי מהחמץ יהיה כקונה מהגוי, ולא שייך שיתבטל המכירה שעשה, אלא הוא כקונה מחדש או כגוזל מהגוי ממה שלקח, והמכירה מועילה על מה שנשאר. ואין לומר שתבטל כל המכירה בהיות והוא מראה שלא מכר בלב שלם, בהיות דאף החשוד לעבור להנאתו כשאנו יכול בהיתר לא יעבור על מה שיכול לעשות בהיתר. עכ"ד.

שוב נשאל בזה באגרות משה (ח"א א"ח סימן 67), אם כדבריו שהמכירה לא התבטלה והחנוני שלקח מהחמץ עבר על בל יראה שהרי הוא קונה מהגוי מחדש או כגוזל מהגוי, אם כן מה הרווחנו

המאיר

החננויות והמפעלים אינם שומרי תורה רח"ל, ומתייחסים למכירה כטקס דתי גרידא, ואין בליבם גמירות דעת לקנין, כיון שכל בר דעת יודע ומבין שחתימתו על השטר מחייבתו אפילו אם אינו בקי בפרטי המקח, דדברים שבלב אינם דברים, ע"כ.

ויש מי שרצה (עיין קוצן מוריה הנ"ל דף ק"ב) ללמוד מדבריו של הרה"ג רש"ז אויערבך זצ"ל בהיות והמוכר חתם כדת וכדין ויש לזה תוקף מלא ואינו ניתן לערעור, על כן גם כאשר המוכר ממשיך למכור חמץ בפסח בחנותו, המכירה שריירא וקיימת.

לענ"ד אין שום ראיה מדברי הרב ז"ל לקנות מאדם שממשיך למכור בימי הפסח חמץ, בהיות וכל מה שהרב מתייחס הוא כאשר המוכר הוא אדם חילוני גמור ובשבילו כל הטקס המכירה כדברים בטלים ואין בליבם שום גמירות דעת לקנין ואם כן היה סבירות שלא יחול המכירה, על זה הוא טוען דדברים שבלב אינם דברים, ומתייחסים בעיקר על מעשה החתימה שזה דבר המחייב.

וטענה זו כבר מצאנו בדברי מחצית השקל (סימן תמ"ט סק"ד) וז"ל, ולבי אומר לי דדוקא בימים הקדמונים שמכירת החמץ לנכרי היתה דרך מקרה, והיתה המכירה מכל הלב בין אצל היהודי המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל בזמנינו הן רבים עתה ע"ה שאין הדבר בעיניהם אלא רק מצוות אנשים מלומדה, ומנהג אבותיהם בידיהם, וכ"ש שאין דעת הגוי לקנות כלל, בעניותי הדבר קשה בעיני מאוד. ע"כ.

וכבר הקדימו בטענה זו הגאון תבואות שור (נכור שור פסקים כ"א). וזת"ד: הודות למה שחדשים מקרוב באו והתחילו למכור לנכרים קודם הפסח, דהא מוכח מילתא דהויא הערמה שהרי הגוי הקונה אין דרכו לקנות כך, והישראלי אין דרכו למכור כך, ובפרט שעל הרוב הנכרי הקונה הוא עני וכו' ע"ש.

אולם בשו"ת חתם סופר חאו"ח (סימן ק"ג) וכן בחיו"ד (סימן ט') כתב לקיים דברי המכירה בכל תוקף בלא שום פיקוק כדעת מרן הבית יוסף אע"פ ששניהם יודעים בליבם שהחמץ יוחזר אחר הפסח, מכל מקום השתא מיהא מכירה גמורה היא ודברים שבלב אינם דברים, ועיין למרן בשו"ת יביע אומר ח"י חיו"ד (סימן ל"ט אות א') שחזק ידי החת"ס ע"ש.

שנעשו בבתי חרושת יהודים, הינם ברוב המקרים חמץ שעבר עליו הפסח. והשיב הרב שניתן לומר לימוד זכות על פי דברי מגן האלף או"ח (סימן תמ"ח) דלא שייך קנסא (לאסור חמץ שגבר עליו הפסח בהנאה) רק במי שהוא בכלל ישראל, שנוכל לומר שקנס האיסור יגרום לו מניעת השהיה, אבל מי שיצא מן הכלל לגמרי שהוא כנכרי לכל דבריו לביטול רשות אם כן לא שייך ביה הקנס, שהרי בודאי לא יחליט מלהשהות בשביל הקנס דקים ליה בדרבה מיניה.

מדבריו לומד בעל משנה הלכות דהמומרים ומחללי שבתות בפרסיא מעולם לא קנסו אותם חז"ל לחמצם שעבר עליו הפסח. וכ"כ בשואל ומשיב (מהד"ט ח"ד סין י') דלענין זה שנקנס לכל העולם בעבור המומר בודאי דלא שייך לקנס, כיון דלמומר עצמו לא שייך למקנס, שבודאי לא ישמע לנו וימכור החמץ לנכרים ולא יגיע לו הפסד מזה, ולמה נקנס לישראל בחינם, ע"כ.

הרי למדנו מדבריהם דדין חמץ שעבר עליו הפסח דקנסו חז"ל דוקא למי שיירטע על ידי השהיה וימכור את חמצו, אבל ליהודי מומר או מחלל שבת דאינו נרטע מהדבר אין תועלת בקנס וחמצו לא נאסר בהנאה לאחר הפסח.

אולם ראיתי בקובץ מוריה (ניסן תשע"ה עמוד ק"א) שכתב שם הרב צבי רייזמן שליט"א שהעיד בפניו הרב יוחנן חיות רבה של שדה התעופה באל על. ששאל את הרב הגאון ר"ש ואזנר (שליט"א) זצ"ל על הנעשה בחננויות הדיוטי פרי שהם עושים מכירת חמץ במשרדי הרבנות בלוד, אולם כל מוצרי החמץ נשארים על המדפים ונמכרים בפסח עצמו. והורה לו הרב באופן אישי שאין כל תוקף למכירת החמץ הנמכר שם לאחר הפסח והכל אסור בהנאה, וכן שאל את הרב לנדא רב העיר בני ברק והורה לו שכל הנמכר מחמץ זה אחר הפסח חייבים לבערם ולא להשתמש בהם, ע"ש.

ברם הרה"ג רש"ז אויערבך זצ"ל בספרו הליכות שלמה (פסק פ"ו סעיף ט') העלה, מותר לכתחילה לקנות מוצרי חמץ שנמכרו קודם הפסח לנכרי כנהוג, אף אם היו שייכים למי שאינו שומר תורה ומצוות אם ידוע בבירור שמכרו כפי הסדר הנהוג, ע"כ. ונכתב שם בהערת הספר, וכן היה רבנו מורה מהאי טעמא שאין לפקפק כלל על המכירה כשבעלי

בהנאה דוקא כאשר החמץ היה בימות הפסח ועבר באיסור תורה. אבל משעה ששית ועד הלילה אף שאסור בהנאה מדאוריתא כדיליף בגמ' (דף נט:): מדכתיב לא תאכל עליו חמץ, כלומר על קורבן פסח ע"ש, מכל מקום חיוב כרת על אכילתו אינו אלא בלילה וכן לענין בל יראה ובל ימצא אינו עובר כל זמן שלא הגיע ימי הפסח, עיין מ"א (סימן תמ"ז ס"ק א') ובשער הציון (א"ק ז') ע"ש. אף שדעת מר"ן עובר משש שעות בלאו, מכל מקום לאו פסיקא היא, שלדעת כמה פוסקים אינו עובר בלאו אלא העשה דתשביתו, עיין בשער הציון שם. על כן נראה אף שעושים שלא כהוגן שמוכרים בשעה שאסור בהנאה מכל מקום שאר החמץ שנשאר להם מותר אחר הפסח בהיות ואנו סומכים על המכירה שעשו ברבנות.

האמור להלכה: חנות שמכר את חמצו לרבנות ובכל זאת ממשיך למכור חמץ בפסח, כדוגמת "הדיוטי פרי", הקונה אין מזניחים אותו כי יש לו על מה לסמוך. מכל מקום לכתחילה עדיף שלא לקנות משם. אולם עם עברו כמה חודשים מפסח שהמוצר יש בו ספק אפשר להקל בשופי על פי דברי המשנה ברורה סימן תמ"ט ס"ק ה' ע"ש. אולם עם החמץ נמכר בערב פסח עד כניסת החג בלבד. בכה"ג מכירתו לא בטלה כלל והנשאר מותר אחר הפסח אפי' לכתחילה.

סימן צו

שטרות מכירת חמץ שאבדו

בכל זאת נשאר לו חמץ בני ספרד לא נהגו לעשות מכירה כמו שנהגו בבני אשכנז, ולא היו מוכרים אלא מעטים ממש שהיה להם חמץ רב. וגם אז המכירה הייתה נעשית ע"י הוצאת החמץ מרשותם לרשות הגוי באופן שהמכירה היתה אמיתית ומועילה, וכ"פ הש"ע (סימן תמ"ט ס"א). ועיין במשנה ברורה (ס"ק י"ז) שביאר דוקא אם הוציא מבית ישראל מועיל המכירה, ובש"ע הרב (ס"ק י) כתב שעדיף שהגוי יוציא מבית ישראל. ואם לא ניתן להוציא בהיות וזה כמות גדולה חייב לסגור הדלת ולתת מפתח לגוי, כן דעת הב"ח שם, וכ"כ הט"ז (ס"ק ז') וכ"כ בש"ע הרב (סעיף י"ג). וכן הגר"ח

ובשד"ח ח"ח מע' חמץ ומצה סימן ט' אות ד' ואות ט"ו, ע"ש.

מזה נלמד אף שבליבו המוכר הוא מזלזל בכל המכירה מכל מקום אנו מתיחסים למעשה החתימה ולא למחשבת לבו. אבל אם אדם זה עומד בחוצפתו אע"פ שחתם ממשיך למכור את החמץ בעזות מצח אתיא מעשה ומבטל מעשה ומצטרף מחשבתו שבלב למעשיו וכל חתימתו עובר הרבנות חספא בעלמא, ולכאורה דהו"ל חמץ שעבר עליו הפסח ואסור בהנאה. ואף שהבאנו לעיל להקל ע"פ דברי המשנה הלכות, מכל מקום גם הוא לא הסתמך על היתר זה של מומר בלבד אלא צירף עוד סניפים אחרים וסיים "אמנם ודאי הירא לדבר ה' אין לו להיכנס בפריצה דחוקה ולקנות דברים כלל מן הני בריוני ואפילו שאר מאכלים כי הם אינם נאמנים לשום דבר, וגרועים הם מעכו"ם לענין נאמנות בכשרות", ע"ש.

ואפשר שגם בעל האגרות משה שהתיר לא מדובר באדם שמוכר בריש גלי ובחוצפה ללא שום מורא אולי בכה"ג גם הרב יודה שהדבר אסור.

ולענין השאלה השניה אדם שמכר את חמצו לרבנות אולם לצערנו הרב ממשיך למכור ביום י"ד בניסן עד כניסת החג חמץ לכל החפץ, אולם בפסח עצמו לא מוכר. כל כה"ג בודאי שלא בטלה מכירתו, והחמץ אחר הפסח מותר בהנאה, בהיות וכל מה שחכמים קנסו חמץ שעבר עליו הפסח אסור

שאלה: נהגו להניח ימים ספורים קודם הפסח על בימת בית הכנסת את שטרות מכירת חמץ, וכל אדם ממלא את הפרטים וחותר. ואח"כ הרב מעביר לרבנות הראשית והם עושים את המכירה עם הגוי, והנה השנה המנקה שניקה את בית הכנסת התבלבל וזרק את כל השטרות שחתמו עליהם אותם אנשים שברצונם למכור החמץ. וכעת השאלה מה עלינו לעשות, בהיות ואין אפשרות לברר מי הם האנשים שחתמו, והזמן הוא ליל בדיקת חמץ.

ראשית עלינו לברר מקור הדין של מכירת חמץ לגוי. והנה בדורות הקודמים היה נהוג שהיה כל אדם קודם הפסח נזהר שלא יישאר בביתו חמץ, ואם

(סימן ז) שכתב בפשטות דלפי מנהגינו שמוסרים לנכרי כל ההרשאות חתומים בחתימת יד המשלחים עם השטר מכירה אם כן יש לקונה שטר ראייה על המכירה, עכ"ל.

לפי זה יוצא אם המוכרים חתמו על שטר ההרשאה והם אבדו, לכאורה אי אפשר לעשות שטר מכירה עם הגוי בהיות וחסרה ראייה שהמוכרים מכרו. אולם השדי חמד מוכיח משו"ת ספר חיים דמשמע דאף אם אין המורשה מוסר ההרשאה ביד הנכרי הקונה שפיר מהני "מאחר וחתם בשטר ההרשאה" ומכח זה הוא מה שחתם השליח. ועוד שכתב הגאון בגדי ישע שלדעתו כיון שאין המשלח מכחיש שעשאו שליח אזי בזה הוי שלוחו כמותו וחשיב כאילו המשלח חתום על השטר ושפיר דמי, ע"ש.

אם כן מחמת שתי טענות אלו, אחד שהם חתמו על שטר ההרשאה. שנית לא מכחישים את השליח. כל כה"ג אף שכעת לא נמצא כתב ההרשאה תחת ידינו כגון שאבד ניתן בכל זאת לרב המקומי לעמוד ולמכור לגוי את החמץ של כל אותם המתפללים שמינו אותו בכתב ההרשאה שליח שלהם.

וכן בשו"ת אור לציון ח"ג (עמ' ק"ט) כתב שאין צורך לעשות קנין במינוי השליחות למכירת חמץ ודי באמירה בעל פה שממנה אותו לשליח למכירת חמץ, על פי דברי הש"ע חו"מ (סימן קפ"ז ס"א). דכתב, ואין העושה שליח צריך קנין ולא עדים אלא באמירה בעלמא בינו לבין חברו, ואין צריך עדים אלא לגלות הדבר אם כפר אחד מהם, ע"כ. ועל כן נוקט שגם מכירה דרך הטלפון אפשר למנות את הרב כשלוחו, ע"ש. אם כן בנידון דידן במה שחתמו על כתב ההרשאה לא גרע מאמירה בעל פה בלבד דמהני. וכל מה שכותבים "את שמו של המוכר" אינו לעיכובא שהרי חותם לבסוף, אלא שכותבים כן שכן דרך כתיבת שטרות בדינא דמלכותא, "ואף חתימתו" על כתב ההרשאה אינה מעכבת כ"כ בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ס"א ס' פ"ד). וכ"כ בשו"ת אמרי יושר (מ"ז סימן קכ"ד) שאם לא חתם אין המכירה מתבטלת. ע"ש.

ועל טענת השואל ומשיב שחסר מסירת המפתח ולדעת הב"ח והט"ז אין למכירה כל תוקף, משיב בספר בגדי ישע (סימן ז' אות ז'), בהיות והגוי לא

פרשת (ו' אות ט') וכל שלא עשה כן אפילו בדיעבד החמץ אסור בהנאה.

אולם כיום נהגו לבצע את המכירה בלא לשנות את מקומו של החמץ, וכן הקילו שלא למסור את המפתח, ובהיות ולרוב האנשים חסרה ידיעה בסיסית בדיני ופרטי המכירה והקנינים, בגין כך תקנו חכמי הדורות מכירה כללית, והוא על ידי שכל יהודי שמוכר מוסר לרב כתב הרשאה ויפוי כח למנותו שליח שיבצע את מכירת החמץ לנכרי בשליחות בעלי החמץ.

וגם על כתב הרשאה זו היו רבנים שהתנגדו למכירה זו, והוא בשו"ת שואל ומשיב (מה"ט ס"ז סימן עז) דכתב לפקפק בזה וז"ל: וכן נשרש המנהג למכור על ידי שליח כל החמץ שיש לסוחרי העיר ובני הכפרים והנהיג לכתוב הרשאה על שם השליח בחתימת ידי בני העיר והכפרים, והשליח מוכר לנכרי אחד בשטר אחד וחותם בעצמו בשטר מכירה בחתימת ידו לבד, ומוסר לנכרי השטר מכירה עם ההרשאה וכו', לפי זה גם הרשאת המוכרים לא מהני ובפרט שרוב מהחותמים בהרשאה אין עדים מצויים לקיים חתימתם וכו', ועוד כל שאין המפתח בעת המכירה ביד הנוכרי לא מהני, ועוד אין הלוקח מכיר כלל את המוכר רק ששומע מהשליח שאומר הנני מוכר לך כל חמץ שהחמץ שם, ועוד כל שכן במכירת חמץ והחדרים שהחמץ שם, ועוד כל שכן במכירת חמץ דהכל יודעים שאינו רק הערמה מכל שכן שיש לחוש שלא סמך דעת הקונה, ע"ש.

אולם בעל השדי חמד (מ"ט מערכת חמץ ומלח סימן ט' אות ו') השיב על כל תמיהותיו ואדרבא הביא שרוב ככל הפוסקים החזיקו במנהג זה של חתימת המוכרים על כתב ההרשאה ובוזו יכול הרב לבצע את שליחותו כנגד הגוי ולמכור לו. וחלילה לומר שכולם שגו בהוראה ולא הרגישו בטענותיו של הגאון שואל ומשיב.

מה שתמה השואל ומשיב, והרי אין קיום על חתימת המוכרים, כבר כתב בספר ראשית בכורים (בסימן ה) בזה שנותנים לגוי את כתב ההרשאה שנתנו המוכרים ביד השליח אפשר דמועיל בזה שהרי יש ביד הנכרי שטר ראייה מהמוכרים וכו' והיינו ההרשאה ויש לדקדק שהמוכר בעצמו יחתום על שטר ההרשאה, וכן הביא בשם שו"ת בגדי ישע

וכן כותב בשו"ת רע"א (מניח סימן ז) אדם שמכר חמצו לגוי וכתב לו בסתם כל חמצי שיש לי בעולם מכור לך קנה, כמו באומר כל נכסי מכור לך כדאיתא בש"ע (מור"מ ס"ס ריח) שקנה. כה"ג הכא המכירה היא כדינו. ע"ש.

משמע בפשטות כאשר מוכר לגוי את החמץ בכל מקום שיש לו בעולם המכירה היא טובה. והרי הגוי אינו יודע לאן לפנות בכל זאת אמרינן דמועיל לעשות כן, כ"כ בשד"ח הנ"ל (סימן ח' אות ל"ד נספח).

המורם מהאמור: כאשר אבד לרב שטרות מכירת החמץ, יכתוב בכתב ידו שהוא מעביר את שליחותו שעשו איתו כל אותם שחתמו על כתב ההרשאה, והם יכללו בכלל כל אותם המוכרים לנוכרי את חמצם ויועיל דבר זה בשעת הדחק.

□□□

בעל מח"ס שו"ת "אורחותיך למדני" שליט"א

סימן צז

ברך ברכת האילנות מבלי לראות את האילנות קודם

מאור הלבנה, אלא דסגי במה ששאר בני אדם נהנים מאור הלבנה, וזה מ"ש "שהעולם יאותו לאורה".

אלא עדיין יש לחקור על מ"ש שברכת הלבנה דומה לברכת יוצר המאורות, שכתוב במגילה כד: "סומא פורס על שמע וכו'... ורבנן אית ליה הנאה כרבי יוסי, דתניא א"ר יוסי כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, וכי מה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה, עד שבא מעשה לידי פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו, אמרתי לו בני אבוקה זו למה לך, אמר לי כל זמן שאבוקה בידי בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין." משמע מזה שאף הסומא עצמו נהנה מאור השמש או מאור הלבנה ע"י אחרים שרואים בעדו. ולכן כיון שהוא עצמו נהנה עדיין הוא יכול לברך. אא"כ יש להעיר על מ"ש המהרש"ל לפני זה שטעם שסומא יכול לברך ברכת הלבנה הוא "מפני שהעולם יאותו לאורה, כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי, ודומה לסומא שיכול לברך יוצר המאורות." ע"ש.

שילם כל דמי המכירה אלא זקף עליו במלווה יתר דמי המכירה עד אחר הפסח, א"כ מה שתופס היהודי את החמץ בביתו הו"ל כמשכון עד שישלם לו, וישראל מנכרי לא קני משכון, ע"ש.

ברם יש עוד לברר והרי בכה"ג שאבדו שטרות ההרשאה הגוי אינו יודע למי לפנות בהיות ואין לו לא שמות המוכרים ולא את כתובתם, ונראה שאין זה מעכב בדיעבד, שהרי מצאנו בשטר המכירה לגוי שכותבים שם "אנו מקנים לקונה הנ"ל כל חמץ מאחינו בני ישראל אלה ששכחו למכור חמצם" הננו מוכרים לו מדין זכין לאדם וכו'. כ"כ בהר צבי ח"ב סימן לח. והרי בכה"ג הגוי אינו יודע למי לפנות וממי לקחת שהרי אינו יודע מיהו האדם ששכח למכור ואפ"ה מועילה המכיר לאותם ששכחו. ש"מ ששמו של המוכר וכן כתובתו אינו מעכב בדיעבד.

שאלה: מי שבירך ברכת אילנות ביחד עם הצבור, ואח"כ נזכר שלא ראה כלל האילנות קודם שבירך אם יצא ידי חובה.

תשובה: לכבוד הרה"ג מתתיהו גבאי שליט"א

א. בתחילה יש לחקור בדין סומא אם הוא יכול לברך ברכת אילנות. כתב בתשו' מהרש"ל ס"עז. "...אינו קשה מבורא מאורי האש שפסק ראבי"ה בפ"ב דמגילה שאינו מברך משום דהמצוה אינה תלויה בהנאה לחוד אלא דוקא בראיה עם ההנאה כדקתני התם אין מברכין עד שיראה השלהבת וישתמש לאורה וזו היא הפועל שלה, ודוקא ברכת מאורי האש אבל ברכת הלבנה נ"ל דיכול שפיר לברך אף שאמרו ג"כ בה עד שיאותו לאור, מ"מ לא אמרו שהוא יראה לאורה אלא שהעולם יאותו לאורה, כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי, ודומה לסומא שיכול לברך יוצר המאורות." ע"ש.

הרי שיש חילוק בין ברכת בורא מאורי האש בהבדלה שהחויב על היחיד ליהנות מהשלהבת, משא"כ בברכת הלבנה שאין חויב על היחיד ליהנות

האילנות. ויש לדמות זה למ"ש הפר"ח ועוד פוסקים שסומא יכול לברך ברכת פוקח עורים בברכות השחר, כיון שברכה זו אינה על עצמו אלא על מנהג העולם, כמבואר בכה"ח ס"מו. אות נ. ע"ש.

אלא יש לדחות סברה זו, וי"ל דאדרבה דבשלמא לגבי ברכת הלבנה עכ"פ הסומא יש לו קצת הנאה בשעת הברכה ממה שאחרים יכול לראות בעדו באור הלבנה, ולכן אף שהוא עצמו אינו רואה את הלבנה עדיין הוא יכול לברך כיון שעכ"פ יש לו קצת הנאה משעת ברכה. אולם לגבי ברכת האילנות כיון שאין לאדם הנאה מהפריחים בשעת ברכה, מוכרח לומר שהברכה חלה רק על הראיה לבדה. ולכן כשאין ראייה כגון כשהוא סומא, ממילא שאין מקום לברכה זו. ומה שאחרים רואים את האילנות, אין בזה הנאה לסומא כלל, ואין זה דומה לאחרים שרואים אור הלבנה בשעת הברכה, דשאני התם כיון שאף הסומא נהנה מראיה זו במה שאחרים "מצילין אותו מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין".

וגם אין לדמות זה לדין ברכת פוקח עורים הנ"ל, שלדעת הפר"ח ודע' יכול הסומא לברך אותה, דשאני התם כיון שלא תקנו חז"ל ברכה זו על ראיית איזה דבר, וכל אחד יכול לברך ברכה זו באיזה מקום שהוא ירצה. אולם לגבי ברכת האילנות, תקנו חז"ל ברכה זו דוקא על ראיית פרחי האילנות, וא"כ אם הסומא אינו רואה את האילנות ממילא שאין מקום לברכה זו, וזה דומה למי שמברך ברכת אילנות בביתו שאין שם אילנות כלל. ואין זה דומה לברכת הלבנה שהסומא יכול ליהנות מאור הלבנה ע"י אחרים בשעת הברכה אף שהוא עצמו אינו יכול לראות את הלבנה.

הרי מצינו דבעינן שהברכה חלה על איזה דבר, ולכן היא יכולה לחל על הראיה או ההנאה מאותו דבר בשעת ברכה. ולכן לגבי סומא בברכת הלבנה, הברכה אינה חלה על הראיה אבל עכ"פ היא חלה על ההנאה בשעת הברכה מאור הלבנה, ולכן הוא יכול לברך. אולם בברכת האילנות אין ראייה ואין הנאה בשעת ברכה, ולכן אין הברכה חלה על שום דבר, ולכן ממילא שהסומא אינו יכול לברך אותה.

ג. ולפי זה יש להבין מ"ש הברכ"י בס"רכד. אות א. "וראיתי בספר יד אהרן ס"רכ"ה גבי זמן פירות שכתב וז"ל סומא מברך ג"כ על הראיה, ואף דברכת

וי"ל שאין טעם זה מספיק דאה"נ שהעולם נהנים לאורה, אלא עדיין בעינן שהסומא עצמו נהנה מאורה כמבואר מגמ' מגילה הנ"ל. ולכן אין הברכה רק "על בריאת העולם וחידושו", אלא היא רק על ההנאה שיש לסומא עצמו מהאור כדמשמע ממה דמצינו בברכת יוצר המאורות. ולכן נראה לומר שמ"ש המהרש"ל "כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי", לאו דוקא הוא, אלא גם בעינן הנאה בשעת הברכה. וראיתי שכת"ר הביא הטעם שיש לסומא לברך ברכת הלבנה, וז"ל "המשנ"ב ס"תכ"ו ס"ק א שסומא חייב בברכת הלבנה שברכה זו נתקנה על חידוש העולם ע"ש." ולענ"ד יש להוסיף מ"ש המ"ב מיד אחר כך, "וגם הוא נהנה ע"י אחרים רואין ומוליכין אותו על הדרך, דומה ליוצר המאורות". ע"ש. וזה כמ"ש המהרש"ל הנ"ל.

וגם משמע דבעינן הנאה מאור הלבנה בשעת ברכה. וזה כמ"ש הרמ"א בס"תכו. א. "ואין לקדש החדש אלא בלילה בעת שהלבנה זורחת ונהנין מאורה." ואף שהברכ"י שם מפקפק על זה, מ"מ הוא כתב במחב"ר שם אות א. "בש"ס לא נזכר שיאותו לאורה, וגבי הבדלה איכא פלוגתא בש"ס אי בעינן יאותו לאורה ממש. וכבר בעניותנו עמדנו על זה בספרי הקטן ברכ"י עש"ב. ומצאתי בזהר הקדוש פ' כי תשא ברעיא מהימנא ריש דף קפ"ח וז"ל ולבתר דאתחזיא סיהרא דיאותו לאורה מברך עליה כו' אשר במאמרו כו' עכ"ל." הרי לפי מ"ש בזהר שפיר הוא מ"ש הרמ"א והמהרש"ל דבעינן הנאה מאור הלבנה בשעת הברכה. וי"ל שאף הסומא נהנה מאור זה ע"י אחרים. ואף שהסומא רק עומד בשעת הברכה ואינו הולך בדרך כבגמ' מגילה הנ"ל, עדיין אחרים יכולים להציל אותו מאיזה נזק שיבוא אצלו. (ועיין צרכי שם אס יש ללמוד ממ"ש בגמ' סנהדרין מז. למה אין מצרכין הטוב והמטיב על אור הלזנה, דבעינן "נהנין מאורה").

ב. ולפי זה יש לחקור לגבי ברכת האילנות. לא מצינו הנאה מפרחים האילן בשעת ברכה, אלא רק אחר כמה ימים כשהוא אוכל הפירות. ולכן כשהוא מברך "ליהנות בהם בני אדם", לא בעינן הנאה בשעת הברכה ודלא כדמצינו בברכת הלבנה. ולכן צ"ל שברכה זו היא ממש "על בריאת עולמו וחידושו קאי". ולכן לכאורה י"ל שאם הסומא יכול לברך ברכת הלבנה, ק"ו שהוא יכול לברך ברכת

פירות אלו, אע"ג דעיקר ברכת הזמן הוא על הראיה כמ"ש בתשובתי דלעיל, מ"מ (יש לנך) כיון שהם בראיה אצל אחרים ע"ש. (מ"ס נסוגריים הוא שלי).

ולכאורה זה תמוה, שאיך שייך לומר "ראיה אצל אחרים" לגבי ראיית פירות באילן, דבשלמא לגבי ברכת הלבנה יש הנאה לסומא במה שאחרים נהנים מאור הלבנה כיון שהם יכולים להציל את הסומא מאיזה נזק כמבואר בגמ' מגילה הנ"ל, אבל לגבי ברכת זמן על ראיית פירות באילן, אם אחרים רואים את הפירות מה הנאה יש לסומא בזה. ולכן איך מדמה השבות יעקב דין זמן על ראיית פירות לדין ברכת הלבנה ותשובת המהרש"ל הנ"ל.

ונראה לתרץ, ששמחת ראיית הפירות היא מפני שהם פירות שראויים לאכילה ובדרך כלל אח"כ הוא יכול לאכול פירות אלו. ולכן יש לשאול לגבי סומא, איך הוא יכול לתלוש פירות אלו מהאילן. אלא צ"ל שהוא צריך לסמוך על אחרים שיכולים לראות את פירות, והם יכולים לתלוש את הפירות בעדו. ולכן מצד זה יש לסומא הנאה מראיית של אחרים. ולכן סבר השבות יעקב שהסומא יכול לברך זמן על פירות באילן, שעכ"פ יש לו הנאה מראיית של אחרים, וזה דומה לדין ברכת הלבנה.

ולכן י"ל שאף השבות יעקב מודה שאין לסומא לברך ברכת אילנות, שלא שייך לומר לגבי ברכת אילנות שיש לסומא הנאה מראייה של אחרים, כיון בברכת אילנות עדיין לא גמר הפרי ויש רק פרחים באילנות, ולכן אין לו הנאה מראיית אחרים, ולכן הברכה חלה רק על הראיה, וכיון שהסומא אינו יכול לראות, ממילא שהוא אינו יכול לברך.

ולפי זה נראה שלדעת כל האחרונים הנ"ל, אין הסומא יכול לברך ברכת אילנות. וה"ה בנד"ד שאם האיש אינו רואה את האילנות כלל שהוא לא י"ח, ויש לו לחזור ולברך. (אלא עיין לקמן אות ה).

ד. ויש לדון בדברי קצת חכמי זמנינו שהביא כת"ר. כתב כת"ר, "ראיתי בספר הליכות שלמה תפלה פ"טו. ס"ג דבירך ברכת לבנה עם כולם ולא ראה הלבנה שיצא י"ח. וכן משיב מרן הגר"ח קניבסקי בספר נזר החיים עמ' קע"ז שיצא בבירך ולא ראה הלבנה ע"ש. ובספר גם אני אודך ח"ד ענינים ס"נד. א"כ לכאורה ה"ה דבירך ברכת

זמן הוא על הראיה מ"מ כיון שהם בראיה אצל אחרים מברך. שבות יעקב ח"ב ס"ל"ח. ולי נראה שעל ראיה לא יברך אף שהם בראיה אצל אחרים, ולא דמי למאורות, אלא עכשיו שנהגו לברך בשעת אכילה שפיר מצי לברך. עכ"ל... ויש להביא ראיה לכאורה לדברי הרב שבות יעקב מאותה שאמרו שילחי ברכות דרב ששת בירך על המלך אף שהיה סומא, אלמא סומא מברך ברכת ראיה כדברי הרב שבות יעקב. וכד דייקת פורתא אין ראיה משם כלל, דשאני ברכת המלך דנתקנה שמרגיש בכבוד המלך ואם יזכה יבחיך, וא"כ גם סומא יש לו הרגשה וחוש השכל מבחין בכבוד המלך ויכול לברך, אבל שאר ברכות הראיה, דהיינו לראות הדבר עצמו, הדבר ברור כמ"ש הרב יד אהרן דבעינן שיראה בעיניו. וכן ראיתי למהריק"ש ס"תכ"ו דכתב דמדקאמרינן הרואה לבנה כו' תלוי בראיה וסומא פטור, וכן משמע קצת מדברי הרדב"ז בתשו' ס"ש"מ"א. ואף מהרש"ל בתשו' ע"ז ודע' שכתבו דסומא מברך ברכת הלבנה, שאני התם דמדמו לה ליוצר המאורות, משמע דשאר מילי דראיה סומא לא יברך כדברי היד אהרן. ע"ש.

מבואר שדעת המהריק"ש שאף ברכת הלבנה אין הסומא יכול לברך, כיון דבעינן ראיה ממש, ומה שהוא עצמו נהנה קצת מאור הלבנה ע"י אחרים אינו מועיל כדי לברך כיון שתקנו חז"ל הברכה דוקא על הראיה. ואף לדעת המהרש"ל הטעם שהסומא יכול לברך ברכת הלבנה הוא משום שהיא דומה לברכת יוצר המאורות, דהיינו שאף הסומא נהנה מאור הלבנה ע"י אחרים. ולכן זה כמו שפירשתי לעיל שם"ש המהרש"ל הטעם הוא מפני "כי ברכה זו על בריאת עולמו וחידושו קאי", לאו דוקא הוא, אלא בעינן ג"כ הנאה למברך מאור הלבנה. ולכן בשאר ברכות של ראיה שאין בהם הנאה בשעת הראיה, ממילא שאינו יכול לברך אם אין שם ראיה, שאין שם מה שהברכה יכולה לחל עליו אלא הראיה, ואם אין ראיה ממילא שהוא אינו י"ח והוא אינו יכול לברך.

ויש לפרש מ"ש השבות יעקב הנ"ל, שכתב שם בשאלה "כיצד יש לנהוג הסומא... אם יש לברך זמן על הפירות." ובתשובה כתב, "ועיין בתשובת מהרש"ל ס"עז. ומה"ט יש לברך נמי זמן על אכילות

נתן שבח והודי' בברכה זו, יתכן דלא צריך לברך – דתנאי זה של הראיה לא מבואר בש"ע אם מעכב, ועדיין צלע"ק. ולענ"ד לפי מה שכתבתי בשם הברכ"י הנ"ל בשם האחרונים, נראה פשוט שהוא מעכב לכ"ע. ואין זה דומה לדין פוקח עורים הנ"ל.

ה. ולפי זה נראה שאם הוא לא ראה את האילנות כלל, הוא חייב לחזור ולברך על הראיה. מ"מ עדיין יש לדון בנד"ד, באופן שהוא לא ראה את האילנות קודם או בשעת הברכה, אלא שהוא ראה אותם רק אחר הברכה. וי"ל שכיון שעכ"פ הוא ראה את האילנות אח"כ שפיר חלה הברכה עליהם. וזה מפני שברכת אילנות היא ברכת שבח, וכתב הכסף משנה בהל' מילה פ"ג הל"א. "וממה שכתב רבינו המל מברך קודם שימול ולא כתב ואבי הבן מברך קודם שימול, משמע דס"ל כר"ת דלאחר המילה הוא מברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו, ואף ע"ג דכל הברכות מברך עליהם עובר לעשייתן שאני ברכה זו דאינה אלא שבח והודאה בעלמא. "משמע שבברכת שבח אין הקפדה אם הוא מברך קודם או אחר המעשה. ולכן ה"ה בנד"ד שאין הקפדה אם הוא מברך קודם או אחר מעשה הראיה.

וכן נראה לפי מ"ש הר"ן בפסחים ז: וז"ל "ולענין ברכת נישואין נהגו שאין מברכין אלא לאחר כניסה לחופה, לפי שאין ברכות אלו אלא ברכות תהלה ושבח. תדע שהרי מברכין אותם כל שבעה...". וכתב היביע אומר ח"ה ס"ח. אות ב. על דברי הר"ן, "ולפי זה יוצא לנו שאין צורך שהחופה תהיה סמוכה לברכת נישואין הואיל וברכת השבח היא... ונראה דה"ה הכא שא"צ להסמיק החופה, דהיינו היחוד לברכת נישואין מה"ט דהויא ברכת השבח. "ע"ש. ולפי זה נראה שאף שכתב מרן בס"רכו. א. "היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח, אומר בא"י...". דמשמע שיש לברך אחר הראיה, מ"מ נראה שאין זה לעיכובא, ולכן אף אם הוא מברך קודם הראיה עדיין הוא יי"ח, כמו שמותר לברך ברכת נישואין שהיא ברכת שבח כמה שעות קודם היחוד כמנהג הספרדים.

ולכן למסקנה נראה שמי שאינו רואה את האילנות כלל בשעת ברכת אילנות הוא אינו יי"ח, ויש לו לחזור ולברך. מ"מ אם כשהוא עדיין שם הוא רואה את האילנות אחר הברכה, הוא יי"ח.

האילנות ולא ראה יצא. אולם הגר"ח קניבסקי כתב לי לענין ברכת האילנות שלא יצא אם לא ראה.

ונראה דשפיר יש לחלק בין ברכת הלבנה לבין ברכת האילנות, דשאני ברכת הלבנה, שאף אם הוא אינו רואה את גוף הלבנה עכ"פ הוא נהנה מזריחת האור על האדמה, ולכן כיון שהוא נהנה ממילא שהוא יכול לברך והוא יי"ח. משא"כ בברכת האילנות, שאם הוא אינו רואה את האילנות אז אין הנאה אחרת בשעת הברכה כדי שיכולה הברכה לחל עליה, כיון שהוא אינו אוכל הפירות באותה שעה. ולכן אם הוא לא ראה את האילנות ממילא שהוא אינו יי"ח, וכדמשמע לדעת היד אהרן והברכ"י הנ"ל וכן משמע קצת מדברי הרדב"ז, וק"ו לדעת המהריק"ש שאף בברכת הלבנה הוא לא יי"ח אם הוא לא ראה את הלבנה. ונראה שאף המהרש"ל מסכים לזה כמ"ש הברכ"י הנ"ל, וכן יש לפרש בדעת השבות יעקב הנ"ל.

וכתב כת"ר "בספר תורת חיים (סופר) ס"רכ"ד ס"י כתב לחלק בין סומא שמברך ברכת הלבנה שנהנה, ואילו בברכת אילנות שהיא באה על שמחת הלב אין לברך. "וכן הוא, וזה כמ"ש הברכ"י הנ"ל.

וכתב כת"ר, "בספר מעשה חמד פ"ה ס"ח כתב ראה ציבור שמברכין ונצטרף לברך עמם, ונזכר שלא ראה מאומה, קרוב להיות ברכתו לבטלה, ומ"מ לא יברך שוב וטוב שישמע מאחר, וכתב בס"ק ט"ו שהרי צריך שיראה ולא דומה לברכת הלבנה שברכה קרוב לברכת קרוב לברכת הנהנין. "ויש לפרש מ"ש שברכת הלבנה קרוב לברכת הנהנין כפי מה שפירשתי לעיל דבעינן "נהנין מאורה" כמ"ש הרמ"א הנ"ל. ולא מצינו זה בשעת ברכת האילנות שצריך ליהנות מהפרי בשעת הברכה. ולכן שפיר יש לחלק ביניהם. אלא נראה ממ"ש הברכ"י הנ"ל בשם האחרונים שהוא צריך לחזור ולברך כיון שהוא לא יצא כלל אם הוא לא ראה את האילנות.

וכת"ר כתב "בספר פשט ועיון להגר"מ שטרנבוך ברכות מ"ד כתב שי"ל שברכת האילנות לא הוי ברכת הנהנין אלא על טבע האילנות. "וי"ל שכן הוא, אבל עדיין בעינן ראייה כדי לברך על האילנות.

וכת"ר הביא מ"ש בשבט הלוי ח"ו ס"נג. אות ד. לגבי ברכת האילנות, וז"ל "ובאמת ספק בידי אם לא ראה כלל רק אמרו לו מאילנות היפים מלבלי והוא

הרב משה שרון

מח"ס ישמח משה ב"ח, אלעד

סימן צח

לא התפלל מנחה ושמע "ברכו" האחרון בפלג בליל שבת

שבת, אזי עשהו קודש ושוב אינו יכול להתפלל מנחה, אלא יתפלל ערבית ב' לתשלומי מנחה.

ויש להבין, הרי למדנו בסי' רס"ג, בכמה דינים (סע' י' צדין הדלקת נר שבת, וסע' יד צדין טעו והתפללו ערבים בטעות מפלג המנחה) שקבלת שבת צריכה דעת, ואין אדם מקבל שבת בעל כרחו, אלא כאשר רוב העיר קיבלו שבת, או עם השקיעה, שנכנסת השבת מאליה. ואיך ניתן לומר שאדם שעונה ברכו עם הציבור מקבל שבת בעל כרחו, ואין כוונתו לקבל שבת, אלא שלא יראה ככופר, הרי רוב הציבור עדיין לא קיבל שבת, ועדיין היום גדול.

אולם לאחר העיון בדברי הראשונים, שהביאו האי דינא, הדבר מבואר. ועיין בהגמ"י (סס) שדין זה מופיע בפרק במה מדליקין, על ענין התקיעות בערב שבת, שתפקיד התקיעות היה להפריש את העם ממלאכה בהדרגה, עד שבתקיעה שלישית היו צריכים לפרוש ממלאכה ולקבל השבת. ועל זה בא הגמ"י ואומר שברכו שלנו היא במקום תקיעה שלישית, וממילא כיון שבתקיעה שלישית זה הסימן המוסכם בכל העיר לקבלת שבת, גם ברכו הוא הסימן המוסכם שבו מקבלים שבת. והחידוש הוא שאפילו היחיד, שלא התכוון לקבל השבת, כיון שעבור הציבור שמתפלל עכשיו ערבית הוי הברכו סימן מוסכם לקבלת השבת, ממילא נגרר היחיד וקיבל שבת עמהם בעל כרחו. וכן הוא לשון המרדכי, שהואיל ועשהו קודש לא יעשנה חול.

וכן מדויק להפליא לשון מרן הש"ע (סי' רס"ג סע' טו) שמי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שקבלו הקהל שבת, לא יתפלל מנחה באותה בהכ"נ אלא ילך חוץ לאותו בהכ"נ ויתפלל תפלה של חול, והוא שלא קבל שבת עמהם, אבל אם ענה וקבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפלת חול, אלא יתפלל ערבית שתיים. ע"כ. ומהו כפל הלשון והוא שלא קיבל שבת עמהם, ואח"כ שוב ואם ענה וקיבל שבת עמהם? אלא מבאר לנו מרן, שסתם קבלת

שאלה: האם אדם שהגיע בסיום מנין פלג המנחה למנין השני, ושומע את חזן אומר ברכו האחרון של ערבית לפני עלינו לשבת, האם יכול לענות ברכו, כדי שלא יראה ככופר, ואעפ"י כן להתפלל מנחה של חול, או שמא יש בזה קבלת שבת וצריך להתפלל ערבית שתיים?

תשובה: הנה דין העונה ברכו עם המנין המוקדם מבואר בב"י (סי' רס"ג סע' טו) לענין עניית ברכו הראשון של ערבית, ומקורו מדברי הגמ"י (פ"ה מהל' שבת פ"ה ס"ז וז"ל: וכתב ה"ר שמואל בן ר"ב ועניית ברכו שלנו היא במקום תקיעה שלישית ולכן מי שלא התפלל תפלת מנחה וענה ברכו עם הקהל א"כ כבר עשהו קדש ושוב לא יעשנו חול ויתפלל ערבית שתיים של שבת כמבואר לעיל בהל' תפלה. ע"כ. והביא מרן הב"י שנשאל בזה בתרומת הדשן (סימן ד) בזה"ל: "שאלה: מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש, עד לאחר שענו הקהל ברכו, אבל עדיין הוא זמן מנחה, היאך יתפלל תפלת מנחה זו? תשובה: יראה שאל יתפלל מנחה באותו בהכ"נ, שבו הצבור ושלוחם מתפללים, הואיל, והצבור קדשו היום, לא יעשנה חול אצלם, אלא, ילך חוץ לבהכ"נ, ויתפלל שם מנחה של חול, עכ"ל. וכן היה רגיל להורות. וכן הורו ג"כ תלמידיו, שנים מהגדולים אחריו. ונראה, שצריך להתיישב, בהאי דכתב במרדכי (פ"ג דשבת) וז"ל: מי ששהה להתפלל, וכבר ענה עם הקהל ברכו, הואיל ועשהו קודש לא יעשנה חול, אלא יתפלל שתיים של שבת, ע"כ. משמע, דלית ליה תקנה, מדמצריך להתפלל שתיים של שבת. וי"ל דלא פליגי, דיפה דקדק בלשונו, וכתב שכבר ענה עם הקהל ברכו, דדוקא בכה"ג, דהוא עצמו עשהו קודש בעניית ברכו, תו לית ליה תקנה, אבל אם לא ענה עמהם, כגון, שלא היה בבהכ"נ, יכול לעשותו חול, שלא בפניהם, וק"ל.

ומרן הש"ע הביא דברי ההגמ"י והמרדכי, עפ"י ביאורו של התה"ד, שיש לחלק, שאם קיבל עמהם

שבת. וכבר קדמו את כה"ח בזה כמה מרבתינו הקדמונים, כ"כ הא"ר (אומ כה) שכתב שהעונה ברכו עם הציבור קיבל שבת, היינו אם לא התנה אבל אם התנה לא קיבל שבת. וכ"כ המהרי"ץ (פעולת לדיק סי' קא) שדקדק מרן לכתוב "ענה וקיבל שבת", לומר דוקא כשענה ברכו וכיוון לקבל שבת, אבל כשענה ברכו שלא יראה ככופר ולא לכוונת קבלת שבת, אין עניית ברכו אוסרתו מלהתפלל תפלת החול. ע"כ. וכ"כ הגאון רעק"א בהגהותיו לש"ע, וכן כתב בס' מאורי אור (הוצא צלחות חיים החדש סי' קס"ג סע' טו). וכן כתב הגאון רבי משה פיינשטיין (אג"מ ח"ג סי' לו). אבל אחר מחכ"ת לפק"ד אין מקום לדיוק זה, דמרן הב"י הביא דין זה בשם המרדכי, הגמ"י ותה"ד [ועיין בחזו"ע (שנת ה' עמ' נה) שכ"כ הארחות חיים, האגודה, ושו"ת מהרי"ל החדשות] ואין בדבריהם רמז לענין התנאי, שיכול לענות עמהם ברכו ולא לקבל עליו שבת. ואדרבא כתבו שאם ענה קיבל עליו שבת. ויותר מכך מצאתי בספר האגודה (שנת פרק ז"מ סי' ט) וז"ל: כתבו הגדולים, אם אדם לא התפלל מנחה בער"ש ומצא החזן אומר ברכו, לא יענה ברכו עם הקהל, כי לאחר שענה ברכו לא יוכל להתפלל מנחה של חול, אך יתפלל שתיים של שבת [וכעת ראיתי בחזו"ע שכ"כ בארחות חיים]. ולדברי הא"ר וכה"ח אם מועיל תנאי מדוע כתבו הראשונים דלא יענה עמהם, אדרבא יענה ברכו ולא יפסיד מצוה יקרה זו (וצפ"ט שמי שאינו עונה ברכו נראה ככופר כמוזכר בפוסקים וא"כ), ויתנה שאינו מקבל שבת, ואח"כ יתפלל מנחה. וראיתי שמרן הראש"ל בהלי"ע (ח"ג עמ' ע') ובחזו"ע (שנת ה' עמ' נה), העיר ע"ד כה"ח, שלא מועיל תנאי בברכו, ואם יענה ברכו עם הציבור, קיבל שבת בעל כרחו, ולא יוכל להתפלל מנחה, אלא יתפלל ערבית שתיים. ודייק מדברי הראשונים שמי שענה ברכו עם הציבור כבר עשהו קודש. עוד ראיה שהביא הרב מהסתירה בין סי' רס"א סע' ד' לסי' שצ"ג, שבסי' רס"א אדם שענה ברכו עם הציבור שוב אינו יכול לעשות שבותין לצורך מצוה, ואילו בסי' שצ"ג למדנו שמותר לערב עירובי חצרות אחר קבלת תוספת שבת ביחיד. והתירוץ לסתירה שעניית ברכו היא קבלת שבת, ולכן אינו מועיל תנאי, דאם כן למה יאסר לעשות השבותין, יענה ברכו ויתנה

ציבור אינה מחייבת אותו, אבל אם הוא ענה בעצמו דבר שהוא מהווה קבלת שבת, כעין תקיעה שלישית, בין אם זה ברכו ובין אם זה סימן מוסכם אחר, כגון בואי כלה או מזמור שיר לדידן, כיון שהוא בעצמו הצטרף עם הציבור לקבלה, ממילא נמשך עמם. וכעת ראיתי שכן ביארו בטעמו של דבר בקצוה"ש (סי' עז הערה ז עמ' כה ד"ה ויש) בטעם הראשון שהביא, שברכו, משל"ה או בואי כלה, הוי כעין הסכמה ציבורית לקבלת שבת. וכן ראיתי להרה"ג אפרים גרינבלט (נעל שו"ת רצנות אפרים), בקובץ בית הלל (גליון יח עמ' יד), שהסביר שדוקא עניית ברכו הראשון, או בואי כלה או משל"ה הוי הסכמה לקבלת שבת, ובזה אם ענה עם הציבור, כיון שהוא ענה דבר שמקבלים בו שבת, שוב אינו יכול להתפלל מנחה. ושוב ראיתי בספר שינון הלכות, להרה"ג צבי הירש שיינברגר (סי' כד) שדוקא עניית דברים שהם סימן מוסכם לקבלת שבת, כל מקום לפי מנהגו, בואי כלה, או משל"ה, או ברכו, באמירת דברים אלו מצטרף עם הציבור בקבלה שלהם ושוב אינו יכול להתפלל מנחה.

ועיין בילקוט יוסף (מהדורת משע"א שנת ה' כרך ז' עמ' תנ"ו), מנוחת אהבה (ח"א עמ' קס), וקצוה"ש (ס), שכל מקום ומנהגו בקבלת שבת, בזמנם היו מקבלים בברכו, ועם הזמן השתנה המנהג, שהחלו לקבל שבת עוד קודם בבואי כלה או משל"ה¹. וכולם עולים לזכרון אחד, שדינם כתקיעה השלישית המפרישה את הציבור מקבלת שבת.

אם מועיל תנאי בעניית ברכו

מורנו כה"ח (אומ כה) דייק מלשון הש"ע דדוקא אם ענה ברכו "וקיבל עמהם שבת", אבל אם ענה ברכו ופיון "שלא לקבל שבת", יכול להתפלל מנחה. ולמדנו מדבריו שמועיל תנאי, שלא לקבל שבת, באמירת ברכו. ודוקא אם התפלל ערבית (כאמור נסע' יא) לא מועיל תנאי שלא לקבל עליו

¹ ובאמת דבר זה מוכח בחוש ממנהג בתי הכנסיות ששמרו על המנהגים הקדומים, שאמירת פרק במה מדליקין מוכיח על מנהגם בקבלת שבת, במקום שאומרים ב"מ לפני לכה דודי, סימן שבמקום זה מקבלים שבת בבואי כלה, ובמקומות שאומרים ב"מ לפני משל"ה, סימן שמקבלים שבת במשל"ה, והוא עפ"י דברי מרן הש"ע (סי' ע"ר) שפרק ב"מ אומרים לפני קבלת שבת.

עניית ברכו במקום שמקבלים שבת במזמורים

יש לעיין למנהגנו שמקבלים שבת במשל"ה או בואי כלה, אם נכנס אחד שלא התפלל מנחה וענה ברכו, אם הוי קב"ש עבדו ולא יוכל להתפלל מנחה.

וראיתי שבקצוה"ש (סי' עו הערה ז עמ' כה ד"ה ויש) עמד על נקודה זו, ובהסברו הראשון ביאר, שנראה שכל הדין שמקבלים שבת במשל"ה או בואי כלה הוא לחומרא, אבל אדם שלא קיבל שבת במזמורים אלו והגיע לתפילת ערבית, ודאי שבעניית ברכו מקבל עליו שבת. אמנם בביאור השני שהביא הסתפק בזה, שמא היום ברכו לא הוי קב"ש ונשאר בצע"ג. אולם ראיתי בשו"ת מחקרי ארץ (סי' נו אות ז) שנשאל שאחר שאנו מקבלים שבת בבואי כלה, האם אדם שלא קיבל עם הציבור בבואי כלה וענה עמם ברכו, האם קיבל שבת לענין שאינו יכול להתפלל מנחה, וענה בזה"ל: כל לגבי ידי נראה פשוט דאף דקי"ל דאמירת בואי כלה חשיב כקבלת שבת מ"מ אין זה בא למעט אמירת ברכו, דכ"ש דבאמירת ברכו חשיב כקבלת שבת. ע"כ. והובאה תשובה זו גם בשו"ת מעט דבש (סי' מז אות ז). ולכן נלע"ד שאעפ"י שקיבלו הציבור שבת במזמורים שלפני ערבית, אם לא התפלל מנחה, לא יענה עמהם ברכו שאם כן לא יוכל להתפלל מנחה, אלא שתים של שבת. ואמרתי להסביר זאת עפ"י דברי האר"י שהובאו באחרונים (עין בא"ח ש"ז וירא ג'), שבאמירת בואי כלה מקבלים תוספת הנפש, ובאמירת ברכו תוספת הרוח, ובהשכיבנו תוספת הנשמה. א"כ מצאנו כמה "תחנות" בהם אפשר לקבל שבת ואעפ"י שיכולים להקדים ולקבל ב"תחנה" הראשונה מכ"מ אם לא קיבלו אז (באמירת בואי כלה) בעניית ברכו (המחנה הצאה) שהיא תחילת ערבית של שבת, הוי קב"ש כמו שכתב מרן הב"י (סו"ס רס"א). כנלע"ד.

ענה עם הציבור ברכו האחרון - אי הוי קבלה

וכעת נגיע לנידון דידן, אם אדם הגיע בסיום התפילה של המנין הראשון ושומע שאומרים ברכו האחרון (שלפני עלינו לשבח), האם יענה עמהם או שגם

שאינו מקבל שבת. ובחזו"ע (ס"ט) השיב גם ע"ד הרב משאש ע"ה (שמש ומגן ח"ד סי' מד) שמי שלא התפלל מנחה יכול לענות ברכו, ולא קיבל שבת, דכיון שלא התפלל מנחה מסתמא לא התכוין לקבל שבת. ודבריו נסתרים מדברי הראשונים שהבאנו לעיל. וכן י"ל ע"ד האג"מ (ס"ג סי' לו). וראיתי שגם בס' קצוה"ש (סי' עו סעי' א' הערה ז) כתב להשיב ע"ד הא"ר עפ"י דברי הראשונים הנ"ל, דאם ענה ברכו אעפ"י שהתנה שאינו מקבל שבת, לא מהני תנאי בזה, ויתפלל שתים של שבת.

עוד יש לדחות את הדיוק מלשון הש"ע שענה ו"קיבל שבת" עמהם, עפ"י דברי הלבוש (סעי' טו) שאם אמרו הקהל ברכו וענה עמהם, הרי קבל עליו שבת ושוב לא יעשנו חול להתפלל תפלת מנחה של חול. וכ"כ בש"ע הרב (סעי' כג). וכולם מבאר אחד ישתו, דברי הראשונים שהובאו לעיל, שלא נמצא בהם ולו רמז לענין התנאי, וכן יש לפרש דברי מרן הש"ע.

ומצאתי את שאהבה נפשי בקצוה"ש (ס"ט), שהביא טעם נפלא להסביר את לשון הש"ע "ענה וקיבל עמהם", דלכאורה היה צריך לכתוב והוא שלא ענה "ברכו", אלא מרן הש"ע לשיטתו (סי' קס"א ס"ד), שקב"ש היא במזמור שיר ליום השבת, ולכן כתב ענה וקבל שבת, כלומר ענה דבר דהוי קב"ש, דהיינו ברכו לדידהו ומשל"ה לדידן.

ולענין הלכה, נראה שלא מועיל תנאי שלא לקבל שבת בעניית ברכו, ומצאתי שכדברי החזו"ע כתבו הבני ציון (ליטמאן סק"ה), קצוה"ש (סי' עו הערה ז), שו"ת דברי שלום (סי' ס אות ז), מנו"א (ס"א עמ' קט), מעדני אשר (ס"ז סי' יג אות ז-ג), פני שבת (אות לט). וכתבו האחרונים שכן הוא דעת הלבוש (סעי' טו) ש"ע הרב (סעי' כג), תו"ש (סק"ה) והמשנ"ב (סק"ז). ולכן העצה למי שלא התפלל מנחה ואומרים הציבור "ברכו" שלפני ערבית של שבת, יתנה שאינו מקבל שבת, ויהרהר עניית ברכו בליבו בלבד (הל"ע ס"ג עמ' עא). ולדידן שמנהגנו לקבל שבת במשל"ה או בואי כלה (כמבואר בס' רס"א), אם אמר עם הציבור משל"ה או בואי כלה, כל מקום לפי מנהגו, קבל שבת ושוב אינו יכול להתפלל מנחה. וכ"כ במנו"א (ס"א עמ' קח).

בזה יש לחשוש דהוי קבלת שבת ושוב לא יוכל להתפלל מנחה של חול.

ונלע"ד דלא הוי קבלה, וחילי מדברי הפוסקים שהבאנו לעיל, בביאור לשון הש"ע "ענה וקיבל שבת עמהם", דלכאורה היה צריך לכתוב והוא שלא ענה "ברכו", אלא מרן הש"ע לשיטתו (סי' רס"ו ס"ד), שקב"ש היא במזמור שיר ליום השבת, ולכן כתב ענה וקבל שבת, כלומר ענה דבר דהוי קב"ש, דהיינו ברכו לדידהו ומשל"ה לדידן. ובימינו רבים מקבלים שבת בבואי כלה, ואין הכי נמי שאם ענה בואי כלה במקום כזה עם הציבור, קיבלה לשבת עליה. ולפי"ז אין מקום לומר שבברכו האחרון הוי הצטרפות לקבלת שבת עם הציבור.

ואעפ"י שראיתי בס' ויען שמואל (ח"ה קונטרס מורת משה סי' יב), שנשאל בזה הגאון רבי משה לוי זצ"ל, וענה שאין לו לענות שגם בברכו השני אם יענה שוב לא יוכל להתפלל מנחה של חול. וטעמו, שסוף סוף הוא שייך לתפלת ערבית, שבמנחה אין ברכו, ונחשב כהתחיל להתפלל ערבית של שבת. ומכל שכן לפי המקובלים שגם בברכו האחרון של שבת אפשר תוספת רוח ונשמה.

ואולם אחר המחילה מכת"ר של הגר"מ לוי, נלע"ד שאין הדין כן, כיון שלברכו האחרון אין שייכות לקבלת שבת, וצריך שיאמר דבר שהוא מוסכם כקבלת שבת, כדי להגדר עם הציבור. ולענין השלמה לברכו הראשון, עפ"י הקבלה, לענ"ד אין לזה שום שייכות, שכל ענין ההכנה לקבל תוספת נר"נ הוא ענין רוחני ובניית כלי לקבל התוספת, ולפי דבריו, אם יאמר האדם ביחד

עם הציבור "ופרוס עלינו סוכת שלומך" אז גם כן יקבל שבת ולא יוכל להתפלל מנחה? וגם במה שכתב שכיון שברכו הוא חלק מערבית ואין לו שייכות במנחה, וכי אם יאמר האדם עם הציבור מזמור לדוד של ערבית, או קריאת שמע של ערבית, שהרי הנמצא איתם ושומע ק"ש צריך לומר איתם, אז נאמר לו שקיבל שבת ולא יוכל להתפלל מנחה?

ועיין בדברי קצוה"ש שהבאנו לעיל, שהטעם שאמירת ברכו עם הציבור הוי קבלת שבת כיון שהציבור באמירה זו מקבל שבת (כעין סימן מוסס שצוה מקנלס א"ת השצת) ולפי זה המצטרף אליהם בעת שהם מקבלים את השבת אין לו תקנה להתפלל מנחה של חול, אולם ברכו האחרון אינו בכלל זה. ואעפ"י שדברי הגר"מ לוי אהובים האמת אהובה יותר. ואכן כך השיב הגאון בעל רבבות אפרים בתשובה בקובץ בית הלל (גליון י"א עמ' יד) שעניית ברכו האחרון לא הוי בכלל קבלת שבת. וכן נלע"ד ולרווחא דמילתא יעשה תנאי הפוך, שהוא מכוון שלא לקבל שבת בעניה זו. ויש כאן ספק ספיקא, שמא בברכו האחרון אין כלל קבלת שבת, ואת"ל שכן, שמא מועיל תנאי, כדברי הגרעק"א, הא"ר וסיעתם.

כל זה לענין הלכה, אולם לענין מעשה אין לסמוך על כל הנ"ל עד שיסכימו עימי גדולי ההוראה להלכה ולמעשה.

הנראה לעניות דעתי כתבתי, וצור יצילנו משגיאות, ויראנו מתורתנו נפלאות, אכ"ר.

הופיע ויצא לאור

הספר החשוב "מועדי הגר"ח" חלק ב'

תשובות ופסקים בעניני המועדים, מאת הגאון האדיר הגר"ח קנייבסקי שליט"א
מאשר שאל הג"ר מתתיהו גבאי שליט"א | בתוספת ציון מקורות ומראי מקומות
ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות, או אצל המחבר, בטל': 054-84-66-021

אל תחזיק טובה לעצמך!

קיבלת את הגליון? סיימת ללמוד בו?? במקום להשאיר אותו ספון בספרייה,
הנח אותו בבית המדרש הקרוב לזיכוי הרבים!!

הרב מרדכי אליהו רפאלי

ר"מ בישיבת "אהלי תורה", ירושלים

מח"ס "מכירת חמץ"

סימן צט

שומר שלא מכר את החמץ

ולכן מאחר ומדין השבת אבידה רשאי למכור ולא אומרים שרוצה בקב שלו, א"כ חל חיוב שמירה על השומר למכור שלא ינזקו הבעלים.

וכן הוא דעת השאילת יעב"ץ בתשובה (ס"א סימן פ"ה) שנשאל באחד שקיבל על עצמו להחליף שטרות כסף של חבריו ונתרשל ולא החליפם בזמנם ועתה אינם שוים כלום. ותחילה רצה לפוטרו מדין גרמא, ושוב כתב שהרי שומר חייב גם בגרמא. ולכן הסיק לחייבו כדעת המגן אברהם שמאחר ולא מכר הפסידו, הוא הדין השומר שלא החליף השטרות חייב. ושכ"כ בשו"ת תורת אמת סימן ק"ח. וכך פסק הדברי חיים דיני חמץ (סימן י) כדעת המגן אברהם.

החק יעקב סימן תמ"ג (סק"ט) סובר שיש לחלק בין שומר חנם לשומר שכר שומר חנם פטור ושומר שכר חייב.

המשנ"ב (ס"ק י"ז) כתב שרוב האחרונים (אנן העוזר, מטה יהודה, יד אליהו, ש"ע הרב, צ"ח מאיר) סוברים שבין שומר חנם ובין שומר שכר פטור. וטעמם משום שמכירת החמץ אינה בכלל חיובי שמירה משום שהשומר קיבל עליו לשמור את החפץ שיהא ברשות בעליו ויחזירנו לו בשלימות. אך לא קיבל עליו למכור. שהרי אדרבה במכירה זו מוציאו מרשות בעליו. והחיוב למכור הוא מדין השבת אבידה לבעלים, ולא מצינו חיוב תשלומים במי שלא השיב אבידה.

וכן נראה דעת הש"ע דבחושן משפט (ס) כתב שיוצא ומוכר בשוק מפני השבת אבידה לבעלים. ובכה"ג ליכא לתרץ כדברי החת"ס שכוונת הש"ע שמשיב אבידה הוא כדי להוריד החשש שרוצה אדם בקב שלו שהרי לא מדובר כאן בפירות אלא בחמץ ויתכן שאין זה החמץ שעשה בעצמו. ואינו דומה לרועה שצריך לסלק ברועים ובמקלות משום ששם הוא הצלה ושמירה לחפץ עצמו וזה כלול בשמירה

בש"ע או"ח סימן תמ"ג סעיף ב כתב וז"ל: ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון יעכבנו עד שעה חמישית ואם לא בא בעלים ימכרנו לאינו יהודי ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו אפילו אם אינו חייב באחריותו. ע"כ.

וכעין זה כתב הש"ע בחו"מ סימן רצ"ב סעיף י"ז וז"ל: המפקיד חמץ אצל חבריו והגיע פסח. הרי זה לא יגע בו עד שעה חמישית ביום י"ד. מכאן ואילך יוצא ומוכר בשוק לשעתו, מפני השבת אבידה לבעלים. ע"כ.

דנו האחרונים כאשר השומר לא מכר את החמץ האם חייב בתשלומים שלא שמר כראוי או שפטור.

המגן אברהם (סק"ה) כתב שאף שומר חנם חייב משום שפשע שהרי היה לו למוכרו קודם זמן איסורו.

הגאון רעק"א בהגהותיו לש"ע חו"מ סימן רצ"ב סעיף ט"ז כתב שדין זה תלוי במחלוקת הטור והרמב"ן דהטור בחו"מ סימן רצ"ב כתב שהשומר "יכול" למוכרן משמע שלא חייב. והרמב"ן כתב "צריך" למוכרן דהיינו שמדין חיובי שמירה מוטל עליו למוכרן. החתם סופר בתשובה או"ח (סימן ק"ה) העלה כדברי המגן אברהם שאם לא מכר הרי זה פושע וחייב. וכמו שמצינו במסכת בב"מ (ג' ע"ג) שומר שרואה שבאים זאבים עליו להזעיק רועים ומקלות והוא מחיובי השמירה.

והקשה החת"ס דהרי במשנה בב"מ (ל"ח ע"א) כתוב שומר על פירות שרואה שהם נפסדים על השומר למוכרם מפני שמשיב אבידה לבעלים מוכח שאינו מדין שמירה.

ותירץ שמה שמבואר שחייב משום השבת אבידה היינו רק הסבר מדוע אין כאן חזקה רוצה אדם בקב שלו מתשעה קבין של חבריו, והביאור הוא דמאחר והפקדון נפסד רוצה הוא שישבינו לו את אבידתו,

רצ"א סעיף ז שכל לא ידענא פשיעותא היא וחייב השומר לשלם מיד.

ויש לבאר מה יענה המשנ"ב על ראיית השער אפרים, ומה יענה השער אפרים על ראיית הנהר שלום מתפילת תשלומין.

והנה בדין כל לא ידענא פשיעותא היא מצינו מחלוקת בראשונים. הריטב"א והשטמ"ק (נמקוס) מבארים שאף אם השומר זוכר שהניח במקום המשתמר אלא שכעת אינו זוכר באיזה מקום הניחו חייב. והמאירי כתב (נצ"מ מ"צ) בשם יש אומרים שרק אם אינו זוכר כלל היכן הניחו חייב. אבל כשזוכר שהניח במקום המשתמר אלא שאחר זמן נשכח ממנו היכן הניח לא מקרי פשיעה.

והנה לא מבעיא לדעת המאירי שכאשר שמר כראוי ורק אח"כ נשכח דפטור שגם בנידון דידן פטור משום שהשומר שמר כראוי אלא שאח"כ נשכח ממנו למכור החמץ.

אלא אף לשיטת הריטב"א יש לומר שבמכירת חמץ פטור השומר שלא מכר דמה שכתב הריטב"א ששכחה הוי פשיעה היינו דוקא כשפשע בעצם השמירה שלא הניחו במקום הראוי וכדו' אך בנידון הנ"ל השומר שמר כראוי אלא שלא עשה דבר חיצוני למכור החמץ שאינו מדיני השמירה ודינו הוא רק מדין השבת אבידה לבעלים וכמו שכתב הש"ע בחו"מ רצ"א סעיף י"ז שהוא משיב אבידה לכן בכה"ג ששכח להשיב אבידה פטור.

ומצאתי עוד הגדרה בספר הליכות ישראל גרוסמן (סימן ס"ה) שיש הבדל בין שמירה בגוף החפץ שלא יוזק לבין שמירה על ערך החפץ, דהשומר קיבל על עצמו שמירת גוף החפץ שלא יוזק, אך לא קיבל על עצמו שמירת ערך החפץ. ולכן מה שחייב למכור אינו מדין שמירה אלא מדין השבת אבידה ובכה"ג ששכח אין לחייבו.

ולגבי טענת הנהר שלום מדין תפילה עיין בשו"ת אבני ישפה (מ"צ סימן קי"ד) שכתב בשם בעל שבט הלוי דבתפילה שכחה אינה פשיעה ואע"פ שבתפילה היה זכור שצריך להתפלל אלא שעדיין יש לו זמן ונתכוין להתפלל מאוחר יותר ואח"כ שכח בכ"ז נקרא אנוס ומתפלל תפילת תשלומין. דיש לחלק משום שבתפילה מדובר בדבר שאינו מחוייב עתה לזכור אלא מחוייב לעשות את הדבר עד סוף זמנו,

משא"כ למכור את החמץ שאינו שמירה בגוף החפץ אלא דבר חיצוני.

הדיון הנ"ל הוא כאשר הנפקד זוכר לאחר זמן איסור חמץ שיש אצלו חמץ והלך ושרף אותם כמבואר בש"ע או"ח סימן תמ"ג סעיף ב, שחייב השומר לבערו.

אבל כאשר השומר לא ביערו מן העולם ונשאר החמץ בעין סובר המגן אברהם (ס"ט) שפטור השומר מתשלומין שאומר למפקיד הרי שלך לפניך. משום שהוא היזק שאינו ניכר ולא שמיא היזק.

אבל מהרש"ל ביש"ש ב"ק (פרק ט סימן כ) סובר שאינו יכול לומר לו הרי שלך לפניך משום ששומר גרע מגזלן, שהשומר קיבל עליו שלא לפשוע וכאן הוא פשע אע"פ שאינו ניכר ההיזק מ"מ יש כאן פשיעה וחייב.

מכל מקום הש"ך (סימן שס"ג סק"ז) הביאו וחלק עליו וסובר שכל שלא היזק בידים אף שפשע יכול לומר לו הרי שלך לפניך. וכן סובר נתיבות המשפט (סק"ג). וטעמו של הש"ך שלא מסתבר ששומר גרע מגנב וגזלן. וכן נקטו רוב הפוסקים כדעת הש"ך.

המשנ"ב בשער הציון (ס"ק י"ג) כתב בשם הנהר שלום שאף לשיטת המגן אברהם שאם השומר לא מכר את החמץ ושרפו חייב לשלם היינו דוקא כאשר השומר נתעצל ולא מכר. אך אם טען שכחתי למוכרו הרי הוא פטור דאנוס הוא. וראייתו מסימן ק"ח. אדם שהזיד ולא התפלל שחרית אינו יכול להתפלל מנחה שתים. אך אם שכח או נאנס ולא התפלל מתפלל מנחה שתים. וכן אם זכר שצריך להתפלל מנחה ונתכוין להתפלל לקראת ערב ושכח מתפלל ערבית שתים. מבואר ששכחה דמיא לאנוס, ולכן אם שכח השומר ולא מכר את החמץ הרי הוא אנוס ופטור מתשלומין.

בשו"ת שער אפרים סימן כ"ח דן בן המחבר בשומר שהפקידו אצלו חמץ "ושכח" השומר ולא מכרן ולכן הוצרך לאבדם אם חייב בתשלומין או לא. והסיק שחייב השומר לשלם למפקיד. וראייתו מדברי הגמרא בב"מ (ל"ה ע"ה) במפקיד נזמים אצל חבירו וכשביקש מהשומר טען השומר לא ידענא ואינני זוכר היכן הנחתים, ופסק רב נחמן כל לא ידענא פשיעותא היא וכן נפסק בש"ע חו"מ סימן

ב. לא מכר את החמץ בשוגג, ועבר זמנו צריך לשורפו.

ג. עבר החג ולא שרף לרוב הפוסקים פטור ואומר למפקיד הרי שלך לפניך.

ד. שרף השומר את החמץ המופקד ולא מכרו במזיד לדעת המגן אברהם החת"ס דברי חיים ועוד חייב מדין פשיעה. ולדעת המשנ"ב בשם רוב הפוסקים פטור וכן נראה דעת הש"ע.

ה. שכח ולא מכר את החמץ ושרפו פטור.

כגון תפילה שחייב להתפלל עד סוף הזמן, וכיוון שחשב שיספיק לעשותו, ולא נתחדש שם דבר באמצע הזמן אונס הוא, משא"כ שומר שחיובו משעת נטילת הפקדון לזכור שמירתו כל הזמן, שכחה הוי פשיעה. ע"כ. ומ"מ מה שכתב שבט הלוי הוא לגבי שאר דיני שמירה. אך לענין שמירה על חמץ כבר כתבנו שהמכירה היא מדין השבת אבידה ולא מדין שמירה ולכן כאשר השומר שכח למכור פטור.

המורם מן האמור: א. שומר שקיבל שמירת החמץ צריך למוכרו עם מכירת החמץ ביום י"ד ניסן בשעה חמישית.

הרב עובדיה בהגר"י זצ"ל יוסף

מח"ס "אמרי עובדיה", בית שמש

סימן ק

בדין חוזר וניעור ואכילת הכמון בפסח

שקניה לא חשיב לביטול בידים. אך לענין נ"ד יודה לכאורה שאסור מכיון שכאן אין ענין של ביטול בידים, אלא לאפוקי שאין זה דרך עשייתו, ואם זה כן דרך עשייתו יש לאסור].

ובאמת ביחו"ד ח"ב (סימן סג) כתב בדין של מלח לימון, והביא דברי הרב כסא אליהו בלבד שכתב לישב את סתירת מרן, (בסימן תמ"ז ס"ק ז), שבסימן תמב בדין התריאק"ה הוי דבר המעמיד, דלא בטיל, ולכן אמרינן ביה חוזר וניעור, משא"כ בעלמא לא אמרינן חוזר וניעור, ע"ש.

ובכנה"ג חילק בין ממשו של חמץ שחוזר וניעור לטעמו של חמץ שאינו חוזר וניעור. ויש שתירצו שתריאק"ה שהיא תערובת יבש ביבש אמרינן בה חוזר וניעור, ובסימן תמ"ז איירי בתערובת לח בלח שאינו חוזר וניעור. וראה עוד במטה יהודה ובחק יעקב ובפרי מגדים בסימן תמ"ז שם.

אמנם העיר ע"ד באור לציון ח"א (סי' לז), שאין העיקר כדברי הרב כסא אליהו היות ורוב הפוסקים חולקים ע"ד, ע"ש. וביב"א חלק י (סימן לו), חזר על משנתו ביחו"ד והב"ד הכסא אליהו בלבד ולא התייחס כלל ועיקר לדברי האול"צ בענין זה, ונראה לומר בדעתו שהיות ואתי בכל התשובה שם על

בסימן תמ"ב סעיף ד' כתב מרן, דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל, או שאינו מאכל כל אדם, כגון התריאק"ה וכיו"ב, אעפ"י שמותר לקיימו, אסור לאוכלו עד לאחר הפסח, ואעפ"י שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא אסור לאוכלו. עכ"ד. מוכח דס"ל שאעפ"י שהתריאק"ה נתבטל קודם הפסח, אמרינן ביה חוזר וניעור ואסור בפסח, וכדעת הרמב"ם בפרק ד' מהלכות חמץ ומצה הלכה י"ב. ואילו בסימן תמ"ז סעיף ד' כתב מרן, אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בששים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים. הרי שכתב בסתם דלא אמרינן חוזר וניעור, וכדעת הרא"ש ועוד ראשונים כמובא בב"י.

ובמג"א בסימן תמ"ב ובפר"ח בסימן תמ"ז תירצו לחלק בין דבר שנתערב מאליו, דלא אמרינן ביה חוזר וניעור, לבין תריאק"ה שעירבו בידים, דאמרינן חוזר וניעור. והב"ד ביב"א חלק ב (סימן כג אות ט), וכ"פ במשנ"ב.

ונראה שלדבריהם כל דבר שאתה מערב במזיד ולכתחילה, שהוא כל דבר שמכניסים לתוך האוכל בכוונה, אמרינן ביה חוזר וניעור, משא"כ אם רק נפל לתוכו, [ואף שביד אברהם יו"ד סי' צט ס"ל

עוד כתב ביב"א (חלק י שס גלות ו) שאין לומר במלח לימון טענת אחשביה כיון שהוא על ידי תערובת, ולא יצא מידי פלוגתא, ועוד שי"א שלא אמרינן כלל שאסור באכילה בכה"ג, והוי כס"ס שמא מותר באכילה, ושמא ל"א אחשביה, ע"ש. אמנם גם על זה השיב בקול אליהו סי' כא. מדברי תרוה"ד שבדיו שהוא פגום ויש בו שיכר של שעורים אין לחוש שפעמים שמניחו בפיו כיון שלא אחשביה, ע"ש, וחזינן שיש טענת אחשביה אפילו בתערובת, ודפח"ח.

היוצא מכל זה שיש לחוש לכתחילה לדין חוזר ונעור, ואין לעשות ביטולים בידים במקום שיש קושי מבדיקה.

ועל כן שמעתי באומרים לי כי "כמון" שנעשה באופן של בישול קודם לפסח בשביל שיתבטל, להנ"ל אף לדעת מרן יש להחמיר ואין לאוכלו [מלבד הכסא אליהו]. ויש ליקח את של בדצי"ם שמקפידים להביא את הכמון ההודי שהוא כמעט¹ ונקי.

עוד נפקא מינא לענין המים מינרלים שיש בהם חומר חמץ בכדי שהמים לא יקבלו את הטעם של הבקבוק, ומסתבר שהוא בטל בשישים, האם יש בו דין חוזר וניעור, [ואולי שם יש טעם יותר להתיר היות ואין בו טעם מעיקרו], ויש להקפיד ליקח דוקא עם הכשר לפסח. והתקיים בנו ההלצה שאפילו מים צריך הכשר לפסח. ושומר נפשו ירחק מהם. וכמש"כ בכף החיים (ס"ק עח) משם כפי אהרן ח"ב סי' ו דשגור בפי כל אנשי ירושלים שיש חוזר וניעור ומחמירים מאוד, ע"ש. ובטוב עין (סי' מי אות סוף אות פג), כתב שרוב אנשי העולם מקילים בזה, אמנם רוב החכמים נהגו להחמיר בזה, וע' בברכ"י (סי' תמו אות יד, וסי' תנג אות ה).

מלח לימון להתירו מדין שהוא פגום, ובזה אפילו אם הוי דבר המעמיד יש להתיר. וה"ה אם אינו מעמיד ויש כאן חסרון בזה שמערבו לכתחילה אפ"ה מותר. ולא על הרב כסא אליהו בלבד עומד ההיתר.

אך הנה מצינו שגם באור לציון ח"ב במבוא הספר ענף א העלה שיש הרבה תרופים בהסבר מרן ודחה את כולם שמדברי הב"י לא שמענו חילוקים בין מעמיד או מערב לכתחילה, והעלה שלדינא מרן החמיר היכא דאפשר כמו בתרופה שיחמיר ולא יאכל, (אצל מוטר להסחות), ולא דמי להפסד מרובה כמו בתערובת בתבשיל והדומה, ובזה קאי בסימן תמו, ע"ש. וכן הוא באור לציון ח"ג (פ"ט הערה יא).

ולפ"ז לכאורה יש להתיר בדיעבד את המלח לימון, אף שהוא מערב בכוונה, כיון שהוא נחשב כדיעבד ואין בתשובות אול"צ ח"א בדין המלח לימון החמיר בזה, הרי שלדינא לא סמך על חילוק היפה הזה. אך נראה בדעת האור לציון לבאר שלא חשיב לדיעבד ושעת הדחק אלא רק אם הוא נפל מאיליו אבל לא במערב שהוא לא נחשב להפסד גדול אלא ריוח גדול. ונכון.

ולענ"ד יש ראיה לעיקר חילוקו בזה בדעת מרן בין לכתחילה לדיעבד, והוא מדברי הש"ע בסימן תמו סעיף יא, בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו הפסח, בין שנתערב בפסח ועבר עליו כל הפסח, בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח, בטל בס'. ע"כ. וכתב מג"א (ס"ק מז), פי' אם נתערב קודם פסח בס' די"א דאסור כמ"ש ס"ד מ"מ אם נתערב אחר פסח בטל בס', ע"כ. הרי שלכתחילה אין לערב ולומר שאין חו"נ. וע"ע בסימן תנג כתב בב"י על דגן שצמח מלחלוחית הארץ, אומר רבינו יחיאל שזהו חימוץ גמור, וצריך שיהיה ששים בתבואה שמעורב בה נגד הדגן הזה. ואע"ג דהוי יבש ביבש, הרי נותן טעם בשעת אפיה, וצריך שהאפיה תהיה קודם פסח, דאי בפסח הא בכל שהוא אסור. ע"כ. ומוכח שמתיר למעשה לסוחרו ולאפותו קודם פסח, אע"פ שהוא חמץ גמור. אמנם בשו"ת הר"ן סימן נט כתב שלמעשה לא מלאני לבי להקל בדבר, ע"ש. ונראה שמוזה יצא לב"י שלכתחילה יש לחוש לדברי האומר חו"נ. ויתכן שרק משום מבטל איסור לכתחילה,

¹ א.ה. מבירור שעשינו נמסר לנו (תשע"ז), ע"י הג"ר שניאור זלמן רווח שליט"א, רב חבל גזר ויר"ר המכון למצוות התלויות בארץ, המידע הבא, וזת"ד: הכמון ההודי נקי מכל שיבולת שועל. מאז תחילת הפרשה עד היום כבר מעל 10 שנים ברציפות שזה נבדק במעבדת המכון, והכמון ההודי נמצא נקי לחלוטין מכל מיני דגן. התוצאה היא ברצף של שנים במעבדה של המכון, ואין בכך חולק. ולא די בזה, אלא שגם בכשרות שנוהגים להרטיב עושים את שני הדברים כאחד, גם לוקחים כמון הודי, וגם מרטיבים לכל ספק שיהיה, וזה מצוין. עכת"ד. המערכת.

הרב גדעון עטייה

מח"ס "משפטי אמת" - ב"כ על הלכות שכנים, ירושלים

סימן קא

השכירה דירתה לשנה וחזרה בה לאחר חצי שנה

לפוקי בגו זימניה ואפילו לצורך עצמו, דשכירות ליומיה מכירה הוא. וכ"כ בחידושי הרשב"א (סע). והניף ידו שנית בשו"ת הרשב"א (סי' עמ). וכ"כ בחידושי הריטב"א (סע). וכן יש לדקדק מהרמב"ם (פ"ו מהל' שמיכות ה"ז) שכתב וז"ל: המשכיר בית לחבירו סתם וכו', וכתב המגיד משנה ופירוש סתם כגון ששכרו בכך וכך לחודש ולא פירש לכמה חודשים. ומשמע דאם פירש לו לכמה חודשים אינו יכול להוציאו עד סוף זמן השכירות. וכ"כ המאירי דאם השכיר לזמן ידוע אף נפל לו ביתו ואין לו בית לדירתו ישכור במאה מנה ואינו מוציא כלל, שהשכירות עד שיגיע זמנו מכר גמור הוא. ויש חולקין בזו ואל תחוש לדבריהם כלל. ונראה דבא לשלול שיטת התוס' שהבאנו לעיל. ופשוט לענין הלכה כיון דכל הפוסקים סברי דלא כהתוס', א"כ בנידון דידן אין יכולה האשה להוציא את השוכר עד שיגיע סוף הזמן שקבעו ביניהם. וכמו שפסק מרן (ח"מ סי' שצ ס"א) וז"ל: המשכיר לחבירו בית... אפילו נפל ביתו של משכיר שאין לו מקום לדור בו ואפילו העני וצריך למוכרו לאחר אינו יכול להוציאו והמקח קיים, ולוקח צריך להניחו ביד השוכר עד שישלים זמנו עכ"ל. ונראה דהיינו כמ"ש בפירוש הפני משה על הירושלמי בפסחים (פ"ד ה"ט) שהמקח הוא קנוי להלוקח, אלא שהמשכיר צריך שיאמר להלוקח שיעזוב להשוכר שישכון בתוך הבית עד שימלא העת והעונה מזמן שכירות שלו, ואם אין הקונה הזה מתרצה בכך אינו יכול למוכרו. ונמצא בנידון דידן דהוי במכ"ש, ומה התם דיש שיטה דרבי אימי בירושלמי דסבר, לא עלה ע"ד המשכיר שזה ימות ברעב. ופירש בקרבן העדה (סע) לפיכך הוא רשאי למכור לאחר את הבית בתוך הזמן ולהוציא ממנו את השוכר, וכ"ש בנידון דידן דגם רבי אימי יודה שאינה יכולה להוציא את השוכר בתוך הזמן, שהרי לא שייך הכא הטעם דרבי אימי. לסיכום: השכירה דירתה לאחר למשך שנה, אינה יכולה להוציא את השוכר באמצע הזמן מכל סיבה שהיא אלא צריכה להמתין עם תום תקופת השנה.

נשאלתי באשה גרושה שהשכירה את דירתה לשנה והלכה לגור עם אמה, ולאחר ששה חודשים אמא שלה גירשה אותה מביתה היות וקשה לה לסבלה מחמת מידותיה הלא טובות, ועל כן פנתה האשה לשוכר שיחפש לו מקום אחר לשכור כיון שאין לה היכן לגור. ובאו לדין תורה ופסקו הדין לטובתה, בנימוק ע"פ הגמ' בב"מ (דף ק"ב:) פשיטא נפל ליה ביתא א"ל לא עדיפת מינאי. ופירש רש"י שלא ידעתי שיפול ביתי ואני איני מוצא בית לשכור ולא טוב שתדור אתה בפנים ואני בחוץ עכ"ל. והכא נמי בנידון דידן דיכולה לטעון לא ידעתי שאמא שלה שתגרשה מביתה, וכיון שאין לה מקום לגור צריך השוכר לפנות מיד את הדירה ולהחזירה למשכירה עכ"ד.

וזו תשובתי אליו: הן אמת שכן משמע מהתוס' (סע דף ק"ב:) בד"ה בחזקת וכו', שכתבו וז"ל: ושוכר נמי ירא להקדים השכר פן יפול הבית או יפול ביתו של משכיר עצמו ויוציאו, דאמר ליה לא עדיפת מינאי כדאמרין לעיל (דף ק"ב:). ומשמע מדבריהם דאם נפל ביתו של משכיר אפילו תוך זמנו יכול להוציא את השוכר. אולם רש"י לעיל (סע) בד"ה לא עדיפת מינאי, כתב הואיל והגיע זמנו מוציאו עכ"ל. ומשמע אבל בלא הגיע זמנו אין יכול המשכיר להוציא את השוכר אלא עד שיגיע סוף זמן השכירות. וכ"כ בפסקי תוס' (א"ח ש"ג) דרש"י והתוס' פליגי. וכ"כ בהגהת הגר"א (א"ח ה') דנחלקו רש"י והתוס' בזה, ועיין מהר"ם מה שכתב ע"ד התוס'.

והנה הרא"ש (פ"ח סי' כה) כתב וז"ל: וכולה שמעתין איירי בסתם. אבל אם שכרו לזמן ידוע... וכן נמי אם נפל ביתו של משכיר או כלליה לבריה, נראה שאין יכול להוציאו דשכירות לזמן קצוב כמכר דמי. והיינו דסבר כשיטת רש"י. וניחא לפ"ז שבתוס' הרא"ש השמיט מה שכתבו התוס' (סע) או יפול ביתו של משכיר עצמו ויוציאו וכו', משום דבכה"ג ס"ל הרא"ש דלא יוכל המשכיר להוציא לשוכר. וכ"כ בחידושי הר"ן, דאם שכרו לזמן ידוע לאו כל כמיניה

הרב ניסן כהן

"ראש כולל" נחלת מרדכי"
ירושלים

סימן קב

דבר שטיבולו במשקה אם עדיף לנגב הפרי או ליטול ידיו

לברך על אותה נטילה או לא. ולכן יעץ או ליטול ידיו לדבר אחר ולברך ובכך לפטור עצמו מהספק או לנגב ובכך לפטור עצמו מנטילה עצמה וכן משמע קצת בש"ע (לקנ"ח סעיף ד') שכתב דבר שטיבולו באחד מז' משקים... "ולא נתנגב"... צריך נטילה בלא ברכה ע"כ. ומשמע שכל דין נטילה לטיבולו במשקה הוא כשהפרי רטוב ולא נגבו מהמשקה. אבל יש עדיפות לנגב הפרי ובכך להפטר מהנטילה.

אלא שיש לדחות, דמה שכתב בש"ע שאם נתנגב א"צ נטילה היינו שנתייבש הפרי מאליו או שנגבו במטרה אחרת ולא בכדי להיפטר מהנטילה. ולעולם לכתחילה יש לקיים מצוות הנטילה בלא ברכה ואין אדם לחפש תחבולות לפטור עצמו ממצות חכמים.

אולם עדיין יש לחלק דבמה שמנגב לפרי אינו נחשב למחפש לפטור עצמו ממצוות חכמים. שכן כאן מטרתו לצאת מהספק אי נטילה זו בעי ברכה או לא וכנ"ל. וכל מקום שיש טעם ניתן לכתחילה למנוע עצמו מקיום המצוה, ובדומה לזה מצאנו לבעלי התוס' (ברכות כד: ד"ה אמר רבא) שכתבו שרבו דוד ממיץ היה רגיל בכל לילה ליתן חתיכות הלחם במים כדי שיתלבנו המים ותהפך ברכתן מהמוציא למזונות וזאת בכדי שיאכלן בשחר בלא ברכת המוציא ובלא ברכת המזון. שלא לאחר כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה. ע"כ.

והרי שלא חשש ר"ד ממיץ מלבטל עצמו מברכת המוציא וברכת המזון. לפי שהיה לו טעם הגון לדבר שחס על זמנו מפני ביטול תורה. ולפ"ז כ"ש לנידון דידן שטעם הנוהגים לצאת יד"ח הספק אי בעי לברך, ובפרט כשמונע עצמו מהנטילה מחשש לביטול תורה ומסתפק בניגוב הפרי.

ונראה עוד שאף חסידות אין כאן להחמיר וליטול ידיו וכמו שראיתי לראשל"צ הגר"מ אליהו בס' מאמר מרדכי (שיעור י"ג באלול עמ' רנג) שסיפר כי חכם צדקה הזקן ע"ה דוד של הרב יהודה צדקה היה

שאלה: הלכה רווחת לדעת רוב הפוסקים כדעת הש"ע (או"ח סי' קנ"ח סעי' ד') שהאוכל דבר שטיבולו במשקה צריך שטיול ידיו בלא ברכה. [ולמשל ענבים ששוטפים במים יש ליטול ידיו כנטילה לסעודה קודם אכילתן] והשאלה האם ניתן יהי לפטור עצמו לכתחילה מנטילה זו ע"י שינגב הפרי קודם אכילתו. [ואולי אף עדיף לנהוג כן בכדי לצאת יד"ח הספק שיש הסוברים שיש לברך על נטילה זו]. או שמא יש לדקדק ליטול ידיו ולא לחפש דרכים לפטור עצמו ממצות חכמים שציוו ליטול הידים לדבר שטיבולו במשקה.

תשובה: שנינו (ברכות לה:): בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות אחרונים. דורות הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון [שער החצר] כדי לחייבן במעשר. דורות אחרונים מכנסים פירותיהן דרך גגות כדי לפוטרן מן המעשר ע"כ.

והרי לפנינו שראו חכמים למי שמחפש תחבולות לפטור עצמו ממצוות חכמים, כירידת הדורות.

אלא שיש לחלק דשאני בנידון דידן שכתב רי"ו (נתיב ט"ז סוף ח"ו קמ"ז ע"ג) יש מפרשים דהא דמצריכן נטילה לטיבולו במשקה יש לו כל דין נט"י ומברך עליהם. ויש מפרשים שאינו אלא משום נקיות ואין מברכין עליהם. וכן נראה עיקר ע"כ.

והב"י (סי' קנ"ח ד"ה וכתב רי"ו) הביא דבריו וכתב וכיון שיש חולקים בדבר יש לחוש מלברך... והרוצה לצאת ידי ספיקא יביא עצמו לידי חיוב נטילה מצד אחר... וכשליתא להווא תיקון נכון שלא לברך על נטילה לדבר שטיבולו במשקה. ולדברי הכל אין דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אלא בעוד שהמשקה טופח עליו אבל אם נתנגב לא עכת"ד.

ולכא' יש ללמוד מדברי הב"י דיש אף להעדיף לנגב הפרי וזאת בכדי לא להכנס לספק אי בעי

שע"י שילך ליטול ידיו יגרום לו הדבר לביטול תורה והנלע"ד.

ושוב שאלתי למו"ר הרשל"צ הג"ר יצחק יוסף בחודש כסלו התשע"ז והשבנו שכן הורה לו מרן הרב עובדיה לפני שנים רבות שעדיף לנגב הפרי [לצאת מידי המחלוקת וכנ"ל] מאשר ליטול ידיו בלא ברכה וע"ע בילקו"י ח"ג (סי' קנח. סעי' א') שכתב שהאוכל דבר שיש עליו רטיבות מים "ולא ניגב" צריך ליטול ידיו בלא ברכה ודו"ק.

נ"ב. יש לצין שכ"ז אינו ענין לליל הסדר שנוטלים לפני אכילת הכרפס בטיבולו במשקה ששם מנהג כולם ליטול. שכן טעמים נוספים יש לנטילה זו וכגון מש"כ שהוא בכדי שישאלו הילדים מה נשתנה...

□□□

חסידא קדישא והוא היה איסטניס. ופעם היה לפניו תפוח עץ לאכול וביקש ממני שאשטוף לו אותו ואח"כ ביקש שאביא לו מים ליטול את ידיו. מדין דבר שטיבולו במשקה או לחילופין שאנגב לו את התפוח היטב. והרי לפנינו שגם מי שהיה ידוע כחסידא פרישא היקל לכתחילה בניגוב הפרי ולא חשש כי בכך מבטל מצוות חכמים.

סיכום: אדם שהביאו לפניו פרי רטוב עדיף שינגב הפרי ועי"כ ליפטר מנטילה מאשר ליטול ידיו ולאוכלו כשהוא רטוב ובכך מרוויח ג"כ שמוציא עצמו מידי הספק אי בעי נטילה בברכה או לא ואין לחוש שע"י שמונע עצמו מהנטילה דמי למי שמחפש תחבולות מלהיפטר ממצות חכמים. ואף מידת חסידות אין כאן ובפרט במקום שיש חשש

הרב שלום מרזן

מח"ס "שאלת שלום", קרית מוצקין

סימן קג

אכילת מאכלים אפויים שעשויים מקמ"צ ושבריה, בע"פ

למעלת וכו'.

שישאר זה תואר לחם ע' נמשכ' ס"ק יט' וכו'), אך במצה מפוררת ונתבשלה מותר לאוכלה בערב פסח ומברך בורא מיני מזונות דהוי מעשה קדירה ונימוח ונמשכו אחריו כמה אחרונים, ונראה מדבריו דס"ל דגדר איסור אכילת מצה בערב פסח תלוי נמי בברכתה, דהיינו ודאי דאית ליה הטעם דהביא הב"י בשם הרא"ש דאסור לאכול המצה כיון שיוצא בה י"ח, אלא נקט נמי סברת המהרי"ב (כפי שהצין הוא) דאם הדבר ברכתו המוציא אסור לאוכלו ואם ברכתו מזונות שרי כן יראה למעין היטב (וצה מיושג קושיה הגאון רע"א עליו והצנן) וביאור סברתו דכיון שברכת הדבר היא המוציא אכתי יש שם מצה עליו עוד לענין אכילת מצה בע"פ, (ואף נאופן שעירצ שמן ודגש ד"ל להמג"א אזיל לשיטתיה נסמך קס"ק כט ע"ש והצנן).

וגאון הדור בחזו"ע פסח עמוד קצט כתב לאסור לאכול בע"פ עוגה שנעשית מקמח מצה ועירבו בה שמן ודבש וכיו"ב וחזרו ואפו אותה שהואיל ונאפית

במה שנדברנו בענין איסור אכילת מצה בערב הפסח מטעם דהוי כבועל ארוסתו בבית חמיו כדאיתא בירושלמי, דהביא כבודו משם הפוסקים דמצה שעשו ממנה קמח ונילושה ביין ודבש וכד' ואח"כ אפו אותה דאין לאוכלה בערב הפסח, ואילו מצה מטוגנת מותר לאוכלה ערב הפסח.

הנה מוהרי"ק בביתו בסימן תעא בענין דאסור לאכול מצה בערב בפסח דהוא כבועל ארוסתו בבית חמיו הבי"ד הרא"ש דאסור לאוכלה כיון שיוצא בה ידי חובתו בלילה (ולכן שרי מנה עשירה ללא יולאים זה י"ח בליל הפסח).

והדרכי משה באות ה' הבי"ד מהרי"ב שכתב 'דלאחר שאפאה אף אם טחן אותה דק דק שעירבה בשמן או דבש אסור לאוכלה דאחר אפיה לא מהני לעשותה מצה עשירה, והביאו מור"ם ז"ל בהגהתו בס"ס ב', והמג"א בס"ק ח' הוסיף דדין זה אפילו אחר שנאפה בשנית שעירבה בשמן ודבש (וצלזל

שאין יוצא בהם בכה"ג י"ח (וע' צמח"צ סימן תעה ס"ק טו' וס"ק לא') וכתב כהחילוק הנ"ל.

ומ"מ לענ"ד נראה שבהשתנה הטעם גם בפירורי מצה (מיירי צקמח מלה שנטמן דק שצדק) באופן שאח"כ חזר ואפאן שברכתו במ"מ וכעין מ"ש בספרי הקטן בח"א סימן י' דהוי כמ"ש מוהרי"ק בסימן קסח ס"ז הרי דמותר לאכול זה הנאפה בע"פ דהוי פת הבאה בכיסנין (וציזמר דנעוגה אין זה מואר פת והצנן), ואף שיש לדון שמא מ"מ פירורין שטחן ואח"כ גבולן ואפאן אף שיש טעם תבלין ברכתו המוציא כמובן היכא שיש עוד תואר פת כיון שהיה פת מתחילה, לענ"ד נראה כיון שפוררם וחזר וערסן עם תבלינין ואפאן מחדש שם דבר חדש על הפירורים (מלה לאין מואר לחם עליה וראה מש"כ הרא"ש ותר"י צדן החצילא בצרכות לו ע"ב, ומו שכתב דין פהצ"כ יש לה מטעם הדגש והשמן מאחר שחיצרם מחדש ואפאן), ות"ל יגעתי ומצאתי תנא דמסייע לן הוא ניהו המשנ"ב בסימן קסח ס"ק נט' שכתב דהסכמת כמה אחרונים דבאופן שפירר הלחם עד שהחזירו לסולת ואח"כ חזר וגבל הפירורים בשומן וכיוצ"ב ואפאן דמברך עליהם במ"מ ושכן מנהג העולם (ע"ש היטב), וסיים דנכון שלא יאכלם אלא בתוך הסעודה אא"כ גילוש ברוב שומן או דבש דאז מברך עליהם במ"מ וכמ"ש שם מור"ם ז"ל בס"ז, אלא דכל זה לדידיהו ואנן בתר מרן אזלינן דסגי בשיש טעם תבלין ניכר בעיסה וכמ"ש שם מוהרי"ק והבן (וע"ע להר"ם כ"ח שם נאום פה'), ושבח לאל מצאתי בספר 'הלכה ברורה' סי' קסח אות לט שגם העלה כן ע"ש ובשעה צ"ס"ק כז.

וביותר דרוח מוהרי"ק דבתריה אזלינן אחרת היא, דכבר הבאנו לעיל שכתב הטעם שאסור לאכול מצה בע"פ כיון שיוצא בה י"ח בלילה, ומוכח מדבריו שהגדר הוא האם יוצא בו י"ח בליל הפסח או לא, וראה בסימן תסא ס"ד דבמצה המבושלת אחר אפיה אין יוצאים בה ידי חובה ובב"י בשם הרא"ש משום דבעינן טעם מצה וליכא ושכ"כ הרמב"ם פ"ו מהלכות חמץ ומצה 'שהרי אין בה טעם פת', וראה בהגהות רעק"א ע"ד המג"א שכתב דגם במצה מבושלת ולא מפוררת דיש בה שיעור כזית נהי דלא מקרי בישול ומברכים המוציא מ"מ אין

מכבר אין עליה שוב תורת מצה עשירה (ויין זהירה למהרי"ו אמנם המקור זה מג"א שהצין מדברי המהרי"צ (דוק), וגבי מצה מבושלת או מטוגנת התיר לאוכלה בע"פ, ונראה כתופס החבל בב' קצוותיו, דלמג"א במצה מבושלת אם יש פירורים בכזית דינה שאסור לאוכלה בע"פ ודרך רבינו הגדול לבאר דבר דבור על אופניו אם לא נאמר שכוונתו ודאי שמיירי בפירורים פחות מכזית (או דס"ל כהאול"ס וכלדקמן, רק י"ל דלא ציאר דבריו).

ולולא דברי המג"א י"ל אחרת בכוונת דברי המהרי"ב דכתב 'דלאחר אפיה לא מהני לעשותה מצה עשירה' כוונתו לומר כיון דהיה שם מצה עליה מעיקרא תו לא מהני להוציאה מידי כך לענין אכילת מצה בערב פסח כיון דכבר קדם לה שם מצה ואף שלא ראוי לצאת בה שאין בה טעמה אלא טעם השמן והדבש, (ומ"מ לא הזכיר ענין האפיה אלא רק שאחר שנעשה מנה לא שייך לעשותו מנה עשירה וימכן דנאפיה יתיר כיון שנעשה דבר אחר ע"י שמתבבל ונאפה מחדש וצרכתו מזווגות כדן פת שפוררה וגבלה ואח"כ אפאה שנית וכמ"ש לקמן ואין עליו יותר שם מנה, והיה עוד לדון וקילרמי).

וראה נא להגר"ז בשולחנו הרב באות ט' דכתב דיש להסתפק במצה שנשתנה ואח"כ גילוש במי פירות אם פקע שמה ממנה כיון דנשתנתה ממה שהיתה או כיון דכבר נאפית בעוני אף שנתעשרה אח"כ שם לחם עוני עליה, וי"ל ע"ד דהרי גבי מצה שנתבשלה כתב באות ח' שמותר לאוכלה בע"פ כיון שאין אדם יוצא בה ידי חובה בלילה דנתבטל ממנה טעם מצה ותיפוק לי דמותר כיון שעירבב שמן וכד' שבטל ממנו טעם מצה, ויש ליישב בפשיטות שבמצה מבושלת פג ונמר ובטל טעמה מחמת הבישול משא"כ בפירורי מצה מעורבים בדבש ושמן השינוי הוא מחמתן והטעם בפירורי המצה לא השתנה ולכן כתב דיש להסתפק, ותמצא חילוק זה בשו"ת אור לציון ח"ג פ"ג תשובה ג' והעלה דבמצה מטוגנת (כמוצן זהרבה שמן ולא צמעת כדי שלא תדבק ללא משנה דינה נכ"ג) אף יותר מכזית שרי לאוכלה בע"פ שהרי אינו יוצא בהם י"ח בלילה ושאני מפירורי מצה מעורבים בדבש ושמן דאע"פ

דבכה"ג הוי פת הבאה בכיסנין ותמה על האחרונים שלא הזכירו זאת, ודפח"ח.

תבנא לדינא נחלקו הפוסקים בגדר מצה דאסור לאוכלה בע"פ דדעת מוהרי"ק דהגדר האם יוצא בו י"ח בלילה (ומסתברא מחמת ענמה ולא מחמת דבר אחר, ומ"מ היכא דפורר המנה ואח"כ גיבול הפירורים נדבש ושמן ואפ"כ כבר השתנו צמחומם ולא חשיב משום דבר אחר), ולמג"א ודעימיה תלוי הדבר נמי בברכת הדבר אם היא המוציא אסור לאוכלו בע"פ ואם מזונות שרי, ואנן בתריה מוהרי"ק אזלינן וא"כ לא מיבעי מצה מבושלת דשרי לאוכלה ערב פסח אלא אף אם עירב קמח מצה בדבש ושמן וכד' ואח"כ אפאה שניכר טעם התבלין ובטל טעם מצה מהפירורים הרי שאין יוצאים בה י"ח מצה וגם אין עליהם תורת מצה כלל, ולכן שרי לאוכלה גם בערב פסח, וי"ל דה"ה בפירורין שנילושו בדבש וכד' ונאפו מטעמים הנ"ל, (ולענין אף ציטת תואר פת מ"מ נאפה צמח ודבש כיון דיש לו כעס דין פה"כ גם מותר לאוכלו בע"פ) ומ"מ פשוט שבאופן שרק עירב הדבש והשמן בפירורים בלא אפיה אסור לאוכלה בע"פ כיון שהפירורים עדיין חשיבי פירורי 'מצה' וטעם מצה להם מצד עצמם.

ומטעם זה נראה לומר במה שדנו האחרונים גבי מצה שנעשתה שלא לשמה שלא יוצאים בה י"ח בליל הסדר, אם מותר לאוכלה בערב פסח, לחיילים וכל כה"ג, דשרי מאחר וזה הגדר, והרי צריך לעשות המצה לשמה כמבואר בב"י בשם הרשב"א ומשולחנו בסימן תס', ואם עושה כוונה לעקור ה'לשמה' מהני, וכמ"ש בספרי בחלק א' סימן טז, ועוד מוכח ממרן בסימן ו' ס"ד ע"ש (וכ"ש הכא דנענין לשמה ממש לכמה ראשונים והנן), וכמ"ש בב"י בסימן תרנא ס"ה שיתכוין לא לצאת במצוה (של נטילת לולב), וע' במשנ"ב סימן תעה ס"ק לו' ובשעה"צ שם, וראה בזה עוד בחזו"ע פסח שם בענין זה ובשו"ת אול"צ ח"ג פ"ג תשובה ד' ושם בהליכות שלמה ואכמ"ל, וכמובן שהיתר זה לחיילים ובשעת הדחק, ואין זה היתר גורף לכל מאן דבעי.

יוצאים ידי מצה בזה דבעינן טעם מצה ולכן מותר לאוכלו בערב פסח, וכ"כ בש"ע הרב אות ח' ע"ש (ויש להוסיף מש"כ תלמידי ר"י עמ"ס זרכות לח' ע"כ דה"ה 'משום דנענין' דהקשה היכא מלינו שילטין טעם מנה דכל הקפידא שיהיה לחם עוני ויש צד רבני נרפת דנענין טעם מנה עניה והיכא דמנושלת הויא ליה מנה עשירה).

ומ"מ רבותינו האחרונים נקטו רובם שבפירורי מצה שעירבם בשמן ודבש ואפ"כ אין לאוכלם בע"פ, ואני בעוניי כתבתי שבקמח מצה שם חדש עליהם שהרי נטחנו דק שבדק ואח"כ שמחברם (נדבש ושמן ואופאס) כבר אין תורת מצה וטעם מצה עליהם כלל (ואף שמור"ס ז"ל נסימן קסח ס"ג דפשיטא דקרעפילן מקרי תואר לחם מ"מ פשוט שעושה כגון עוגת סוקולד וכד' שעשה מקמח מנה מו אין לא תואר לחם כלל והנן), ולולי מסתפינא אמינא שה"ה בשברי מצה שעירבם בתבלין ואפ"כ אין עליהם שם מצה, דאכן במצה שבושלה או טגנה בחתיכות פחות מכזית אין עליהם שם מצה ואמאי לא נימא הכי היכא שבלעו שברי המצה התבלין ע"י האור שהרי השמן והדבש הם גופה משקין (אף דשאני מניסול ממש), ופעמים רבות גם בכה"ג אין תואר פת, וגם בכה"ג לענין פירורי פת יש להם דין פה"כ, וי"ל דמה דמוזכר במוהרי"ק בסימן קסח שערסן וגיבולן ומיירי ע"י מים ולא ע"י תבלין (ואף דשאני צפירורים שנחשלו צמים לצין פירורים שדוכו צמים ונאפו מ"מ נשאר משקין הרי מנטל תורת פת מהם והנן).

ואחר דין ודברים מצאתי כסברתנו בספר הליכות שלמה (על פסח) פ"ח אות ד' שכתב שעושה האפויה מקמח מצה שנילוש בשמן ודבש ובזמן הלישה נאבד ממנו תואר פת יש מקום לומר שמותר לאוכלה בע"פ ע"ש ובהערות 15-17 (עיקר סברתו שאין צעוגה תואר פת), וראה עוד בספר שמירת שבת כהלכתה פ"נו הערה נ' (ואחר מופלג י"א שו"ת הראשון לציון של הגר"י יוסף נר"ו ושם צח"א סימן מג' נשאל גבי פחוניות שעושים מקמח מנה בע"פ צמח מלון האס שרי להגיש זאת לאורחים והעלה להחמיר, ואף דשם מיירי שהמיעוט הוא קמח מנה י"ל ע"ש היטב והנן), שכתב

✧ יתדות זהב ✧

פרוייקט מיוחד: בכל קובץ יבחר מאמר אחד (ע"פ המלצת הרבנים המגיהים, שיבחרו את המאמר המושלם והמסודר ביותר, הן מצד תוכנו ואקטואליותו, והן מבחינת הכתיבה ההגשה והעריכה), המאמר יזכה לתואר "יתדות זהב" ויפורסם בעמודי האמצע של הגליון.

הרב חניאל פנש / ירושלים

סימן קד

לקנות בפסח במכולת שיש בה מוצרי חמץ

וכתב בביה"ל (שס ד"ה כדי שלא ישכח) דאף בחמץ שאינו ראוי לאכילה רק לאחר אפיה או בישול (כגון אטריות ונאנק), צריך מחיצה שעדיין יש לחוש שמא יתקננו ע"י אפיה או בישול ולא אמרינן דאדהכי והכי יזכור שהוא חמץ ושכ"מ קצת מלשון הרמב"ם.

וכתבו בהערות איש מצליח (שס) שכ"נ גם דעת מרן דמ"ש ואם אינו חייב באחריותו וכו' וצריך לעשות מחיצה וכו' חוזר על מ"ש בס"א חמץ שחייב באחריותו חייב לבער וכו', והתם ודאי בכל חמץ מיירי, דמידי הוא טעמא משום בל יראה. וכ"ה בברייתא נכרי שנכנס "ובציקו" בידו ודו"ק עכ"ל. וכ"פ בכה"ח (א"ח ל"ה). ועוד כתב בביה"ל (שס) דגם במקום שנוהגים איסור בפת עכו"ם, אפילו הכי, צריך מחיצה דלא אמרינן בדילי מיניה משום שאינו רק חומרא בעלמא. כ"כ רבינו מנוח (פ"ד ה"ג) והסכים עמו המאמר מרדכי. ודלא כפירוש הרא"ם לסמ"ג (לאווין ע"ט) ע"ש. וכ"נ דעת הרב חוקת הפסח (א"ח ט) שיש להחמיר בדבר. ומ"מ, חמץ שהוא גם אסור משם אחר, כגון לחם עם בשר נבילות וטריפות או שאר עוגיות ומיני מאפה שמעורב בהם דברים אסורים, אין לחוש בהם כלל דבודאי דישאל קדושים בדילי מינייהו.

אמנם, אם הגוי נכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו דאין לחוש שיבא לאכלו כיון שהוא תחת יד בעליו והוא משמרו (ש"ע ס"ג).

ב. ועתה נחזי אנן למה נדונינו דומה: לכאורה, עינינו הרואות שכמה אנשים בעודם באמצע קניות, פותחים איזו אריזה ואוכלים או נותנים לילדים ואח"כ משלמים בקופה. ואם כן, אם יש חמץ באותו סופר, שפיר יש לחוש שמא יאכל. וגם אם בכמה מקומות אין רגילות לנהוג כך, מ"מ י"ל שכמו שבחמץ החסר תיקון חיישינן לשמא יאכל ולא אמרינן אדהכי והכי יזכור וכנ"ל, ה"נ יש לחוש

שאלה: האם מותר להיכנס בפסח למכולת של גוי כדי לקנות פירות וירקות או מוצרים לבית כגון נייר, חומרי ניקוי וכיו"ב, או שמא יש לאסור כיון שנמצא שם חמץ ויש חשש שיבוא לאוכלו או לקנותו?

תשובה: א. הלכה פסוקה היא בטוש"ע סי' ת"מ (ס"ג) שחמץ של גוי שנמצא בבית ישראל, אע"פ שלא קיבל עליו הישראל אחריות ואינו עובר עליו על בל יראה ובל ימצא, מ"מ צריך לעשות לפניו מחיצה גבוהה עשרה שמא יאכל. והטעם שחששו בחמץ יותר מבשאר איסורים, משום דלא בדילי מיניה כולי שתא ולכן יש לחשוש שמא ישכח ויאכלנו. ואזלינן בזה כפירוש רש"י במס' פסחים (דף ו ע"א ד"ה חמנו של נכרי) וכ"פ הרמב"ם (פ"ד מהל' חמור"מ ה"ג). וכ"מ בתוס' רבינו פרץ (שס ד"ה חמנו). וכן סתם הר"ן (דף ז ע"ג ד"ה עושה לו), אלא שסיים "ואחרים פירשו דעושה לו מחיצה עשרה וסגי בהכי אע"ג דקביל עליה אחריות". ועדיין איני יודע אם ס"ל לאותם אחרים דגם בקיבל עליה אחריות סגי במחיצה וה"ה נמי בדלא קיבל, או דילמא בדלא קיבל אפילו מחיצה לא בעי. וכתב ה"ה (שס) דהחולקים הם הרמב"ן והעיטור, וס"ל דבלא קיבל אחריות אפילו מחיצה לא בעי אלא מפנהו לכל מקום כדי שלא ייכשל בו ע"כ. ונלמד עכ"פ שגם לדידהו אסור להשאיר החמץ של הגוי אפילו בלי אחריות גלוי לעין כל שמא יאכל, אלא דלא צריך מחיצה לזה וסגי לפנותו באיזה מקום שירצה. [וכעין זה ראיתי בחוט השני פסח פ"ח אות ב' (י"ב), שבבית החזו"א לא היו עושים מחיצה לפני מקום החמץ הנמכר לגוי, רק היו קושרים חוטים להיכר בעלמא ע"ש. אך כנראה שאינו מטעם הנ"ל אלא דאזיל לטעמיה שמקום המושכר לגוי אין לחוש בו כ"כ שמא יאכל, כמו שנבאר להלן].

שנשתמש שם חמץ צריך בדיקה. וכמו שחייבו בדיקה בבתי כנסיות ובתי מדרשות וכו'. וכן ממה שמבואר בירושלמי פסחים (פ"ק ה"ד) דמספקא לן לגבי חצרות שבירושלים שאוכלים בהם חלות נזיר ולחמי תודה אם צריכים בדיקה. ופריך בלא הך הלא בדוקות מן הנותר ומשני שלא תחלוק בין ביעור לביעור ע"ש. ובאותם המקומות שלא שייכים למאן, פשיטא דחייב הבדיקה הוא משום שלא ייכשל אחד מהמבקרים כשימצא שם חמץ ויאכלנו. וממילא, גם אותם החנויות של גויים שכמובן אינם בדוקים מחמץ, ואדרבה מוכרים חמץ בריש גלי, אסור לבקר בהם¹.

ד. ועתה ראיתי למרן החזון איש (א"ח ר"ט ס"י קכ"ד) שכתב בדיני מכירת חמץ בזה"ל: "ואם מכר גם את החדר (ש"ש זו האמת) לנכרי, אפשר שא"צ סגירת הדלת. ואף אם נכנס בו באקראי, לית לן בה דהא לא אסרו חכמים ליכנס לביתו של נכרי בפסח עכ"ל. ולכאורה דבריו צריכים עיון טובא, דאמאי לא חשש שמא יאכל שם חמץ. וכ"ש בחמץ שמוכר לעכו"ם שדעתו קרובה אליו, כיון שהיה שלו וגם יחזור לרשותו לאחר הפסח, בודאי יש לחוש יותר שיבא לאכלו. והחזון"א עצמו שם כתב שבחמץ שלו שהפקירו או ביטלו לא מהני מחיצה כמו בחמץ של גוי, דדעתו עלויה טפי. ובחמץ שנמכר לגוי, עכ"פ בעי מחיצה ע"ש. וא"כ מאי שנא אם גם החדר נמכר לגוי. ובאמת שבס' שיבת ציון לנדאו (סי' י"א) אסר

¹ ויש מי שרצה להשיב על כך משום הא דפליגי רבוותא ראשונים ואחרונים במי שלא בדק בליל י"ד והגיע יו"ט ולא בדק, האם יבדוק ביו"ט ויכפה כלי על החמץ שימצא או דילמא לא יבדוק ביו"ט כיון שאינו יכול לשרוף החמץ אלא יבדוק בחול המועד, עיין בש"ע סי' תלה ובמ"ב (שם סק"ג) ובכה"ח (אות ז). ולכאורה למ"ד שלא יבדוק ביו"ט, לא כתבו שיש לעזוב את הבית עד סוף יו"ט וע"כ ישהו בני הבית בבית שאינו בדוק. ומוכח מזה שמותר לשהות בבית שאינו בדוק. והא ליתא, דהתם אריא הוא דרביא עליה דאיניש ואנוס הוא בתקנת חז"ל וכמו שכתבו בכיו"ב לגבי מי שמצא חמץ ביו"ט שלא ישרפנו אלא יכפה עליו וכמו שפסק מרן הש"ע, עיין שעה"צ (שם אות י) בשם מהר"ם חלאווה. ועוד, דבביתו של אדם ישראל בודאי אין חמץ גלוי דכבר ביערו ומה שעדיין מצוי כופה עליו כלי. ובדיקה היא רק מחשש שימצא חמץ בהיסח הדעת ויתן דעתו עליו. ולכן הכא שבלא"ה לא יוכל לבער, מותר לשהות בבית. אבל בחנות שכולו מלא חמץ, בודאי שיש לחוש ואין מי שיתיר.

שמא ישכח ויקנה מוצר חמץ ומיד עם קנייתו יעבור על בל יראה ובל ימצא, וכ"ש שיש לחוש שיאכלו. ומצד שהמוצרים שמה אינם כשרים אין זה מספיק להתיר, כיון שהרבה מוצרי יסוד נבדקים על ידי הרבנויות בחו"ל אם לא מעורב בהם דברים אסורים וניתרים על ידיהם לאכילה ליהודי התפוצות (כל שנה מו"א ה' רצנות קונטרס ע"ס שמות המוצרים). וכן עמא דבר שם שקונים מהמוצרים האלה שנבדקו ללא שום הכשר, ולכן בודאי שיש לאסור. ואף למחמירים שלא לקנות אותם המוצרים, כיון שמעיקר הדין הם מותרים, יש לחוש. וכמו שכתבנו לעיל בשם הביאור הלכה. ובפרט שבמקומות שיש שם יהודים, מייחדים מחלקה קטנה עם מוצרים כשרים. וכיון שגויים לא מבינים ענין החמץ, מתערבים שם מוצרים הכשרים לפסח עם מוצרים חמץ עם הכשר לימות השנה בלבד. ובזה, כ"ש שאפשר לטעות ולקנות או לאכול. ועוד מצוי שיהיו שמה מוצרי חמץ עם ריח כגון לחם, בהם יותר יש לחוש שמא יאכל וכמו"ש בביה"ל ריש סי' תמ"ג (ד"ה אפי' חמנו).

[ואל תשיבני דחידוש הוא זה שנחוש שמא יקנה, הלא לא מצאנו רק שמא יאכל. וליתא, דבגמרא גופה יש רמז לכך (פסחים דף ג' ע"ב) הבודק צריך לבטל. מאי טעמא? וכו' אמר רבא גזירא שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עלויה (ולאחר זמן איסורו שגגו אינו יכול לנטל). ומכאן שאין חשש שמא יאכל, רק שמא רגע אחד (עיין פירש"י ד"ה ודעמו עלויה) ישכח מאיסור חמץ ויתן דעתו עליו ונמצא עובר על בל יראה ובל ימצא ע"ש].

ג. ואנכי הרואה בשו"ת אור לציון ח"ג (פ"ו ה"כ) שאסור להיכנס בפסח למקום שאינו בדוק מחמץ שיש לחוש שמא יאכל. [ומה שכתב שם דאעפ"כ מותר להיכנס לבית הכנסת שאינו בדוק, לא ביאר שם הטעם ואפשר שהוא משום שאין רגילות לאכול באמצע התפילה. ואין הכי נמי, אם רגיל להשאר שם ללמוד, יש לאסור ליכנס שם]. ובספר נטעי גבריאל (פסח א' פכ"ד ה"ט) אסר בכל גווני להיכנס לבית הכנסת שלא בדקוהו מחמץ ע"ש. ואין לומר שמקומות ציבוריים אינם בכלל האיסור. ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' קל"ה) שכתב שאין חיוב הבדיקה תלוי דוקא ברשותו, אלא כל מקום

למכירה, אף בבית הגוי, אין לומר דבעליו משמרו כיון שיכול הישראל לקנותו בדמים ע"ש. וע"ע בכה"ח סי' ת"נ (א"ח ט"ו). ומ"מ, עצה טובה קמ"ל, דבנ"ד נמי, אם נזהר הישראל לקחת עמו חבירו כשהולך לעשות קניות, תו אין לחוש שמא יאכל, כיון שאם יבא לקנות או לאכול חמץ, יזכירו חבירו. ומ"מ צריך להקפיד שיעשו הקניות ביחד דומיא דההיא דשבת שלא התירו רק בעוסקים בענין אחד ולא בשני ענינים (ש"א לא ישגיח צמח שפ"ה חזירו). ועיין במה שכתב בבית"ל סי' ער"ה ס"ב (ד"ה צ"ה ענינים) ובכה"ח (א"ח ט"ו) בשם ספר הבתים ע"ש.

אולם, כתב הט"ז סי' תרע"ג סק"ד דבשמינים הפסולים (שאסרו חכמים להליך בהם בשבת) לא מהני אחר עמו שא"א להזהר מלהטות. והסכים עמו המ"ב סי' רס"ד (סק"ד). ויוצא מזה, שכל מה שהתירו באחר עמו אינו רק בדבר שבקל אפשר להזהר בו, אבל בדבר שקשה להזהר, לא. ומצאתי בס' עטרת שלמה זעפראני (סי' מ"ה) שאסר עפ"ז לחייל יהודי בצבא אמריקא, שתפקידו היה להכין מאפים לחיילים, להמשיך בתפקידו שמא יאכל חמץ דכיון שידיו עסוקות בבצק ובמאפים ובד"כ כל אופה טועם מאכליו, א"א שיזהר שלא יאכל וגם לא מהני שומר בזה ע"ש. ומ"מ, בודאי שבנ"ד קיל טפי, דהלא באמת קל להזהר כיון שאינו נוגע בחמץ כלל אלא שחז"ל חששו שמא יאכל. וא"כ, גם לדעת הט"ז יועיל שומר. ובפרט שיש חולקים על עיקר דין הט"ז, עיין ביד אפרים סי' תרע"ג (ס).

ו. העולה מן האמור שאין להתיר להכנס בפסח במכולת של גוי כיון שנמצאים שם מוצרי חמץ ויש חשש שישכח ויבא לאכול או לקנות מהם. ומיהו, אם לוקח חבירו עמו שישמור עליו, מותר. [ואע"ג דדעת המ"א סי' ער"ה (א"ח ה) שדוקא לענין מצוה התירו לקרות בשנים לאור הנר בענין אחד, מ"מ הלא מהט"ז שם (א"ח ג) משמע דאף לדבר הרשות מותר וכמו שכתב במ"ב שם (ס"ק ו). וכ"כ החיד"א בשו"ב (א"ח ג) בשם ספר הבתים. וכ"פ הכה"ח שם (א"ח ט"ו). וכ"ש כאן שהוא שעת הצורך ומצות שמחת הרגל שיש להתיר. ועיין בחזו"ע שבת ח"א (עמ' לט-רמז).] וכשאין לו חבר שיכול לשומרו, ישלח גוי שיקנה לו מה שהוא צריך.

להכנס לחדר המכור דילמא אתי למיכל מיניה. ופסקו בס' נטעי גבריאל (פמ"ג, ס"ז). וגם הגרש"ז אויארבך לא כתב להתיר רק במקום צורך גדול (הליכות שלמה עמ' קל"ו) ע"ש. ובשלמא אם הגוי בביתו ניחא דברי החזו"א, כיון שהוא שומר על חמצו ודומיא דנכרי שנכנס לבית ישראל עם חמצו בידו. אבל כשהגוי אינו נמצא שם שפיר יש לחוש שיבא לאכול חמץ. ונראה ליישב דס"ל להחזו"א דשאני חמץ של הגוי בבית הישראל, שיכול הישראל לשכוח שחמץ זה של הגוי ולחשוב שהוא שלו, ובגלל זה יבא לאכול. אבל כשהחמץ בבית הגוי עצמו, בודאי לא נחשדו ישראל לגניבה. וה"ה בחדר המכור עם החמץ, שבודאי ישראל מכרו בלב שלם לגוי ולא חיישינן שיגנוב ממנו חמצו. [ומ"מ, למעשה העיקר כהסכמת האחרונים הנ"ל שאין להקל בזה, כיון שרובא דעלמא אינם מרגישים במכירת החמץ כמכירה רגילה ממש ועדיין קרובה דעתם לחמצם. ורק במקום צורך יש להקל בזה. ואכמ"ל] ולפ"ז, בנ"ד שהחמץ של הגוי מיועד לקונים על דעת שיקחו ויקנו, אין כאן את ההיתר של החזו"א להכנס בבית הגוי בפסח, דהא כאן שפיר יש לחוש שמא יאכל (א"ו יקנה).

ה. ותבט עיני בשע"ת סי' ת"נ (א"ח ה) שהביא דבשער אפרים סי' ז' דן לגבי מי שהיה שכיר לכל השנה לשמור יין ושכר, אם מותר לו לשמור ולקבל המעות בעד השכר בפסח. ושם בהגהת בן המחבר העלה שמותר לשמור ולקבל המעות, בתנאי שיקח חבר אחד שישב עמו דאז אין לחוש דילמא אתי למיכל מיניה כמ"ש בהל' שבת סי' ער"ה שמותר לקרא לאור הנר בתרי, כיון שאם יבא להטות יזכירו חבירו וכו' ע"ש. ובריש דבריו, הוכיח בשער אפרים דשפיר יש לחוש שמא יאכל על פי מה שכתב הריב"ש בתשובה סי' ת"א הביאו מרן בב"י ופסקו מור"ם בהגה שאסור לקנות חמץ לעכו"ם במעותיו של עכו"ם בחולו של מועד שהרי לכל הפחות איכא למיחש דילמא אתי למיכל מיניה וכו'. ואע"ג דהתם מתעסק בחמץ משא"כ הכא דיושב ומשמר רחוק, מ"מ יש ראייה מנזיר שיש לחשוש לכך אפילו אם רק נמצא במקום הכרם, וה"ה חמץ. וכמו שמצאנו בבדיקה שתיקנוה דילמא אתי למיכל מיניה. וגם בסוף דבריו הביא את הסברא שכתבנו לעיל על דברי החזו"א איש, שבחמץ המיועד

✽ מסע מעמיק אל מקורות וטעמי התפילות

טעם בתפילה

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד, ירושלים

סימן קה

"הא לחמא עניא"

(לחם עוני) עפ"י הפסוק (דברים טז, ג), ופירש רש"י שם שהמצה נקראת לחם עוני כיון שהיא מזכירה את העוני שנתענו במצרים, כי המצה אינה מחמיצה ותופחת, והיא קשה לאכילה, והיא מזכירה את העוני שנתענו במצרים. (ויש עוד פירושים נמפרשים למה המצה נקראת לחם עוני, עיין נמפרשי ההגדה כולן ונמפרשי החומש שם).

יש מקשים שהרי את המצות אכלו כשיצאו ממצרים, ואיך כאן אומרים די אכלו אבהתנא "בארעא דמצרים", ויש מתרצים שהכונה לליל ט"ו, שאכלו קרבן פסח על מצות ומרורים (שמות יב, ח), ויש עוד תירוצים במפרשים. וברמב"ן על התורה (דברים טז, ג) משמע שהוא מפרש די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, שהמצה הזאת שהיא לחם עוני (נמפרש לעיל נסמך) היא מזכירה את מאכלם של אבותינו במצרים, שהיו המצרים מאכילים אותם לחם צר ומים לחץ, ע"ש.

פיסקא ב' כל דכפין וכו', והיא הזמנה למי שאין ידו משגת שיבא לאכול עמנו. (מוס' ר"ד). ובליל פסח יש הוצאה גדולה ואין ביד העניים לקנות די ספוקם, על כן נהגו לומר כל דכפין ייתי ויכול, כלומר מי שהוא רעב ואין לו מה יאכל יבא ויאכל עמנו. (אזכרהס). ומקור האמירה הזאת הוא בתענית דף כ' סוף ע"ב, רב הונא כי הוה כריך ריפתא הוה פתח לבביה ואמר כל מאן דצריך ליתי וליכול.

פיסקא ג' השתא הכא וכו'. מסיים בנחמה, שאע"פ שעכשיו אנחנו עדיין בגלות, לשנה הבאה נגאל ונהיה בני חורין. ונראה שהוא על דרך תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתך, וה"נ כאן בתחילת שמחת החג מזכירים את צפייתנו לגאולה השלימה, שנהיה בני חורין בארץ ישראל. והריטב"א פירש, השנה אנו מקיימים רק מצות אכילת מצה, ולשנה הבאה נקיים מצות הפסח ככל חקותיו וככל משפטיו, עם קרבן פסח בביהמ"ק בירושלים.

אמירת ההגדה של פסח היא קיום מצות "והגדת לבנך". וידועה בשערים הקושיא שהרי בהמשך ההגדה אמרינן אמר רבי אלעזר בן עזריה וכו' עד שדרשה בן זומא וכו', וא"כ יוצא שיש חיוב זכירת יצי"מ בכל יום, ביום ובלילה, ומהו המיוחד במצות ההגדה בליל פסח. ובענין זה נאמרו במפרשים כמה תירוצים, א' שבכל יום די בהרהור, ובליל פסח צריך "והגדת לבנך" בפה. ב' שבכל יום די בהזכרה בעלמא, ובליל פסח צריך הזכרה דרך סיפור הדברים, כל אחד כפי צחות לשונו. ג' שבכל יום די להזכיר לעצמו, ובליל פסח צריך להזכיר לבנו או לאחרים. ד' שבכל לילה זמנה כל הלילה, ובליל פסח לפני חצות דוקא. ה' שבכל לילה החיוב הוא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא הוא, ובליל פסח הוא מדאורייתא. (ועיין אריכות נכל זה נמנחם חינוך מנחה כא, ונשולי המנחה (מכון ירושלים) שם, ונחגש"פ חזון עובדיה נהלכות "מגיד", וכאן נכתבו הדברים בקיצור נמרץ).

והנה חז"ל קבעו את נוסח ההגדה, ובמשך הדורות עשו עוד הוספות על ההגדה, גם אמירת הא לחמא עניא וכו' היא הוספה, שהרי במשנה אמרו מזגו לו כוס ראשון וכו', הביאו לפניו (ירקות. רש"י) מטבל בחזרת וכו'. (פסחים קיד ע"א), מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל מה נשתנה וכו' (פסחים קטו ע"א), ואין כלל אמירת הא לחמא עניא וכו', אבל היא מוזכרת בהגדות הגאונים (רס"ג [שם יש שנוי גדול שמהנוסח שלפנינו] ורע"ג), והגדות הראשונים (הרמב"ם, אזכרהס ועוד). והוא כעין הקדמה להגדה של פסח, והיא כוללת שלשה פיסקאות, א. הא לחמא עניא וכו', ב. כל דכפין וכו', ג. השתא הכא וכו'.

פיסקא א', ראשית דבר מפרשים למה הלחם הלילה שונה מהלחם שאוכלים כל השנה, ולזה אומרים שהמצה היא זכר ליציאת מצרים, כי אבותינו כשיצאו ממצרים אכלו מצות, ולזכר יציאת מצרים אנו אוכלים מצות. וקרא למצות לחמא עניא

הרב אוריאל מייזן

כולל להוראה "אור ברוך" שע"י מוסדות "יתד התשובה"
צפת ת"ז

סימן קו

ביאור דברי הר"ן בדין הכשרת סכינים לפסח

אם כן מה הועילה הגעלת הקת שעושה רב אשי הרי נמצא בחלק הסכין שבקת איסור שלא נפלט בהגעלה שבשביל להפליטו צריך ללבנו ועוד שברגע שישתמש בסכין או כמו שסוברים שמגעיל גם את הקת וגם את הסכין תפעפע בחזרה הבליעה שנמצאת בחלק הסכין שבקת לחלק הסכין שמחוץ לקת וממילא מה הועיל ליבון הסכין.

ר' שלמה איגר מיישב, שהטעם שעובר לחלק שלא נשתמשי בו נקלש, באופן שאם נשתמשי בו בצליה בחלקו, יועיל הגעלה לחלקו השני.

אך עדיין קשה מדוע היש אומרים מצריכים הגעלה גם לקת וגם לסכין, לכאורה לאחר ליבון הסכין בהגעלת הקת סגי, ולכן צריך להוסיף ולומר שהיש אומרים סוברים שאין מגעילין כלים לחצאין שבהגעלת חציו יפעפע האיסור מחלקו האחד לשני וממילא ברגע שישתמש בו יפליט איסור למאכל.

אך קשה שדעת הרשב"א שגורס כיש אומרים (ע"ז עו. וצ"ה צד' ט"ז לה.) פוסק שאפשר להגעיל לחצאין. (פ"ה לה.) ואפשר ליישב בדוחק שבאמת ישנו הבדל בין כלי שמגעילו מחמת שנשתמשו בו בכלי ראשון, לבין כלי שמגעילו מחמת שצלה במקצתו ופעפע לחלקו השני שמצריכו הגעלה לחלקו השני, שבאופן כזה שהאיסור פעפע לחלקו השני, בהגעלת מקצתו יש כח לאיסור לפעפע חזרה למקומו ולכן במקום כזה צריך להגעיל את הקת עם הסכין ואלו במקרה שרק נשתמש בו בכלי ראשון יכול להגעיל מקצתו שבמקום כזה אין כח לאיסור לפעפע מחלקו האחד של הכלי לחלקו השני וישאר קשה שא"כ היה על הרשב"א לבאר דבריו שלא בכל מקום אפשר להגעיל כלי לחצאין ולא לסתום דבריו בדרך רמז. וצ"ע.

בגמ' פסחים (דף ל:) א"ל רבינא לרב אשי הני סכיני דפסחא היכי עבדינן להו, אמר ליה קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין. (כלומר, אם הידים יעציר צטיט, ואם הצרול עטמו יעציר צאט, ואם"כ יעציר גם אם הידים צרותחין).

וכתב הר"ן וזת"ד שכלי שנשתמשו במקצתו אין צריך להכשיר את כולו אלא מספיק להכשיר את המקום שהשתמש בו, ומקשה מצלי קורבן פסח שחם מקצתו חם כולו, שלכאורה כמו שהחם עובר בכל הכלי אע"פ שלא עמדה האש תחת כל חלקיו כך גם עובר הטעם בכל חלקי הכלי וא"כ למה א"צ להגעיל את כל הכלי ומתרץ שבדין של חם מקצתו חם כולו זה רק לענין צלי קורבן פסח שצריך שיעשה צלי מחום האש ולא באופן שחם מקצתו חם כולו, אך אין זה קשור לדיני הגעלה [משום שסובר שאע"פ שהחם עובר אין הטעם עובר או שסובר שאע"פ שגם הטעם עובר אבל אין כל בעיה בטעם הזה ויל"ע בדבריו]. ולאחר מכן הביא את דעת החולקים שסוברים שגם כאשר השתמש במקצתו צריך להכשיר את כולו, וגורסים בדברי רב אשי והדר מעייל להו ולקתייהו ברותחין והיינו שלאחר ליבון הסכין צריך להגעיל ברותחין את הסכין עם הקת, ומקשה שאם כן ליבון הסכין לא הועיל כלל עכת"ד.

וקושיית הר"ן צריכה ביאור, הניחא אם נאמר שהגעלת קת (ידית) הסכין לא הועילה כיון שהאיסור שנבלע בסכין בצלייה פעפע לקת וצריך ליבון גם בקת כדי להפליטו, אך מדוע ליבון הסכין שעשה כהלכתו לא הועיל כלל? ונראה לומר שקושייתו היא, שסוף סוף לשיטתם אם צלה במקצתו כל הסכין צריכה ליבון משום פעפוע של החמץ בכולו,

הרב יצחק מאזוז

כולל "יחזה דעת"

ירושלים

סימן קז

דין סלייסר שחתך בו דבר חריף שנחתך בסכין חמץ

ומבואר דהש"ך פליג על סברת המג"א הנ"ל. וכן ראיתי באבן העוזר ביו"ד (סי' נז ס"ג) שהביא דברי המג"א הנ"ל וכו' ע"ז, ואין דבריו נראים לי, דהא מקור ד"ז דדבר חריף ל"ש ביה נ"ט בר נ"ט הוא מדברי רש"י (מולין ק"ז. קד"ה קישוט) בצננון שחתכו בסכין של בשר דאסור לאכלו בכותח והקשה רש"י הא הוי נ"ט בר נ"ט ותירץ כיון דהוי חריף בלע טפי מדגים הרותחים. ע"ש. פירוש דבריו, הא דאמרו נ"ט בר נ"ט ר"ל דטעם הראשון נכנס קצת ממנו אל הכלי וחוזר ויוצא קצת מהטעם שבכלי אל המאכל על כן נקלש הטעם ונתמעט, אבל דבר חריף בולע כל מה שבתוך הכלי נמצא דעכ"פ אף בדבר חריף ליכא נ"ט בר נ"ט דטעם השני יצא אל הדבר החרף, רק חד נ"ט איכא דהא מתחילה לא נכנס רק קצת טעם אל הכלי. ולפ"ז בנ"ד יש כאן נ"ט בר נ"ט מן הבשר לסכין טעם אחד שנכנס קצת לסכין ומן הסכין יצא כל מה שהיה בתוכו אל הזנגביל וזה נ"ט א', וחזר ויצא מהזנגביל אל המדוכה טעם שני ודהיתרא. דודאי לא יצא כל הטעם מהזנגביל אל המכתשת, דדוקא להיפך אמרי' דד"ח מוציא כל הטעם מן הכלי אבל מ"מ אינו מבליע בכלי רק מעט טעם, דבזה שוה דבר חריף לשאר דברים. ולפ"ז ה"ה בזנגביל שנחתך בסכין של בשר ודכו אותו במדוכה דהוי נ"ט בר נ"ט, טעם אחד אל הסכין והזנגביל וטעם השני מן הזנגביל אל המדוכה והוי טעם ב' בהיתר, לכן אף שחזרו ודכו במדוכה זו בשמים מותרים לאכלם בחלב. והשתא אתי שפיר הא דכתב הש"ך רס"י קכב (ס"ג) בדין דבר חריף שבשלו בקדרה של בשר בת יומא ואחר מעל"ע שבשלו בו בשר בשלו בו חלב אף שהוא בן יומו משעה שבישלו בו הדבר החרף מותר, ולכאוו' קשה הרי דבר החרף שנתבשל בו עושהו כממש, ולפמ"ש ניחא, דהוי נ"ט בר נ"ט מן הבשר לקדרה ולדבר החרף טעם אחד, ומן הדבר החרף מה שחזר לקדרה הוי טעם שני והוי נ"ט בר נ"ט

נשאלה שאלה בבית המדרש אודות בצל שנחתך בסכין הבלוע מחמץ, ולאחמ"כ חתך הבצל ב"סלייסר" או בלנדר לחתיכות קטנות (קודם חפסח), האם הסלייסר והבלנדר טעונים הכשר כיון שבלעו מדבר חריף הבלוע בחמץ. וכן אם בישלו בהם ריבה לחג הפסח האם נאסרה הריבה.

תשובה: הנה האף אמנם דאיכא הכא נ"ט בר נ"ט, דמלבד הטעם שנתן הסכין בדבר חריף, איכא נ"ט ראשון מהחמץ לסכין ומהבצל נ"ט שני לסיר, והוי נ"ט בר נ"ט ושרי, דכבר נודע דקי"ל נ"ט בר נ"ט קודם פסח שרי. לכאוו' יש לאסור ע"פ מ"ש במגן אברהם (סי' מנא ס"ק נא) דמאחר וקי"ל בדבר חריף אין מועיל נ"ט בר נ"ט, מהאי טעמא עושים שלא כדין שלפעמים חותכים זנגביל בסכין של בשר ודכין אותו במדוכה, ונמצא המדוכה בלוע מבשר ואח"כ דכין בתוכו בשמים ואוכלים בחלב. לכן יש לזהר לא לחתוך זנגביל רק בסכין חדש. ע"כ. וכן הביאו להלכה המשנ"ב (ס"ק ט). ומבואר דס"ל דלא מהני כלל נ"ט בר נ"ט בדבר חריף, דכיון שקיבל הדבר חריף טעם חמץ אף אם ייבלע עוד בכלי אחר לא מהני להקלשת הטעם וטעמו לא פג.

אולם הש"ך (סי' קנז ס"ק ז) כתב בשם איסור והיתר הארוך שאם בישל דבר חריף בקדרה של בשר ב"י ובישלו בו חלב אחר מע"ל שנתבשל בו הבשר, אע"פ שאינו מעל"ע משנתבשל בו הדבר חריף והיה בן יומו כשנתבשל בו הדבר חריף מותר. ע"כ. וכ"כ הפרי חדש שם (ס"ק ז). ולכאוו' קשה דאי ס"ל כדברי המג"א הנ"ל דהדבר חריף עושה את הבשר הבלוע כטעם ראשון א"כ הוי טעם שני באיסור, והיאך התיר בכה"ג. והנה על האיסור והיתר הארוך אין להקשות כן דאיהו לשיטתיה (נכלל לו) דס"ל סברת עשר ידות, וא"כ ניחא אף הכא. אך הש"ך (נסי' נז ס"ק כז) שכתב דלא אמרינן הכי ולדידיה תיקשי הכא היכי שרי. ועל כרחק משום דס"ל דחשיב נ"ט בר נ"ט.

דהיתרא. והא דנקט האו"ה שם (צהגהוה כלל למ דין ז) שאינו בן יומו, משום דנקט אליבא דכו"ע, לאפוקי בזה דליכא פלוגתא דלאו"ז (הלכות נטר נחלג ס"י מסו) דנט בר נט אסור בבישול גם זה אסור. וזה ברור. ע"כ. [ולפום קושטא בעצם דברי הש"ך כבר העיר בסתירה זו הגאון רבי יהודה לייב מרגליות בשו"ת פרי תבואה (ס"י כז ד"ה ומעמדה לאוי, דף סו ע"א) דדברי הש"ך בסי' צד (ס"ק כז) ובסי' קכב (ס"ק צ) סתראי נינהו, וכתב להוכיח מזה דע"כ חזר בו הש"ך להודות לסברת התוס' לסברת עשר ידות. ע"ש. אך לפי האמור אין הכרח שהש"ך הדר תבריה לגזיזה, וטפי אית לן למימר כמ"ש אה"ע הנ"ל ושאר האחרונים דלקמן דס"ל להש"ך דכה"ג חשיב נ"ט בר נ"ט.

ואיברא דכמה אחרונים ס"ל להחמיר בנ"ד. דהנה בן הש"ך בנקודות הכסף כתב על דברי הש"ך הנ"ל וז"ל: מ"ש הגאון אמ"ו לא ירדתי לסוף דעתו, דמ"ש אם בישל דבר חריף בקדרה של בשר בת יומה אם בישלו אח"כ מעל"ע משנתבשל בה הבשר וכו' מותר, וראיה מסי' צד ס"ק כב, אני חוכך בד"ז, דשאני התם שלא בישל דבר חריף. משא"כ הכא דבישול שני הוי דבר חריף ומשוי למה שבתוך דופני הקדרה כאילו נתבשל השתא. אבל אם בישל דבר חריף אחר מעל"ע, כיון שטעמו פגום אינו משהו לשבח כאילו נתבשל השתא רק למאכל חריף עצמו, ולא למאכל שני. משא"כ בדין אם נתבשל דבר חריף בתוך מעל"ע דלא נפגם טעמו, י"ל דחשבינן כאילו נתבשל הבשר השתא. וכן מוכח לכאן מדברי האו"ה שמביא אמ"ו ז"ל, דלמה ליה למימר בקדרה שאינה בת יומה הול"ל אפי' בת יומה, אלא ודאי כמו שכתבתי. ע"כ. ובאורח מישור (ס"י קכז ס"ק א) דחה דברי בן הש"ך בנקוה"כ, ושוב כתב אכן אי קשיא הא קשיא דמבואר לעיל סי' צד בש"ך גופיה דהטעם דלא נחשב מעל"ע מחמום המים משום דהוי נ"ט בר נ"ט וקי"ל דבדבר חריף ל"א נ"ט בר נ"ט. אכן זה קשה קצת גם על או"ה גופיה. והש"ך נמשך אחר או"ה. ויש ליישב. וצ"ע לדינא. עכת"ד האורח מישור. ובאמת שעל או"ה גופיה לא קשיא כלל דאיהו ס"ל סברת עשר ידות כמ"ש לעיל, ורק על הש"ך לכאן תיקשי דלא ס"ל הך סברא. ולפ"ד האה"ע הנ"ל ניחא דס"ל דשרי משום דהוי נ"ט בר

נ"ט. ועכ"פ חזינן דלענין הלכה בן הש"ך חוכך להחמיר בנ"ד בבן יומו. וכן מתורף דברי האורח מישור הנ"ל מבואר דלא שמיעא ליה ולא ס"ל הך סברא דאמרי' נ"ט בר נ"ט בכה"ג. וכן החמיר בנ"ד בדגול מרובה (רס"י קכז) ותמה על הש"ך. ע"ש. וכן ראיתי עוד בס' בית ישראל (ס"י נה נש"ע ס"ז ד"ה שם מהא דליתא) דאייתי מאי דגרסי' בחולין (ק"א:) דרב עבדו ליה שייפא בצעא ובתר הכי רמו ליה בישולא בגויה, וכ' דיצא לנו דין חדש דלמסקנת הגמרא ולא היא דנפיש מרריה טובא משמע דבדבר דנפיש מרריה והוא דבר חריף לא אמרי' ביה נ"ט בר נ"ט, וזה לא נזכר בפוסקים אלא באם בישל אח"כ בו דבר חריף וחורפיה מחליא ליה לשבת, אבל לא באם נתבשל קודם לכן התבשיל הראשון והיה דבר חריף. ויש לעיין לדינא. ע"ש. ומוכח מדבריו בראיתו מהגמ' דבדבר חריף לא יועיל ולא יציל נ"ט בר נ"ט. והפמ"ג (מש"י ס"י נה ס"ק א) הביא דברי הבית ישראל בקצרה דבדבר חריף לא שייך נ"ט בר נ"ט, וסיים, ולדינא צ"ע בזה. ע"ש. ואף דהכא בסי' צה הניח ד"ז בצ"ע, וע"ע בסי' צו (שפ"ד ס"ק ז) שכ' ראוי שתדע דבחורפא אלף טעמים לא מהני, ר"ל דרך משל צנן בסכין בשר ונתנו במים ומשם לאוכל אחר ואח"כ לחלב אוסר. ע"ש. והתם נמי יד הדוחה נטויה למימר משום דהוי נ"ט ב נ"ט באוכלים, הנה מנגד מצינו עוד להפמ"ג בסימן צד (שפ"ד ס"ק כז נסופו) שכ' דאם בישלו דבר חריף תוך מעל"ע לבשר, ובתוך מעל"ע לדבר חריף בישלו חלב, להש"ך דעיקר טעמא דנ"ט בר נ"ט דהיתרא ולפ"ז בדבר חריף לא שייך זה, א"כ אמאי כ' הש"ך בסימן קכב אות ב' דשרי. ובאורח מישור הרגיש בזה. ומ"ש על או"ה לק"מ, דאו"ה כתב בפירוש בכלל לב דין ז' דעשר ידות מים וכו'. עכ"ד הפמ"ג. ומבואר דאף הפמ"ג נמי ס"ל להחמיר בזה. וע"ע בפמ"ג (ס"י תמו מש"י ס"ק יז, ונאשא ס"י תנא ס"ק יט). וע"ע במחצית השקל (ס"י תנא ע"ד המג"א ס"ל ד"ה שלא) שכ' שראיית האבה"ע מהש"ך נכונה, וכן הפר"ח שם (ס"ק ז) כתב כדברי הש"ך. אך בנקוה"כ השיג על אביו, ואייתי ראיה מדברי איסור והיתר דנקט שאינו בן יומו. ע"ש. וא"כ דברי מ"א במח' שנויה. ולענ"ד יש קצת סברא להטות לדעת מ"א ונקודות הכסף, דאם איתא דדבר חריף מוציא כל הטעם שבכלי, כל שכן שמבליע כל הטעם

תירוצים, די"ל כיון דנידוך ונעשה כקמח לא שייך בלע. ואי נמי מבעין שעל הסכין. ע"ש. וא"כ לתירוצן בתרא לא החמיר המג"א אלא בחתך בסכין עם שמנונית את הזנגביל, וכתש את הזנגביל במכתשת דהוי טעם א' מהשמנונית שבעין בזנגביל למכתשת. ולא מיירי כלל בנ"ד. וכן ביאר הגאון רבי יוסף יוזפא בשו"ת יד יוסף (יו"ד סי' נה, דף מג סע"ב) דהמג"א מיירי בסתם סכין וקי"ל סתם סכין שמנוניתו קרוש על פניו וא"כ הזנגביל בלע מבעין והוי טעם הראשון במאכל וטעם שני אל המדוכה, וכה"ג לא הוי נ"ט בר נ"ט דהוי נ"ט בר נ"ט באוכלים. ע"ש. ובאמת דתירוצא קמא של הפמ"ג דכיון דנידוך ונעשה כקמח יוצא טעם הבשר, אינו פשוט כלל ולכאור' שנוי במחלוקת החו"ד (סי' קה ס"ק יג) וה' יד יהודה (סי' קה פיה"א סק"ל). ועי' בפמ"ג ביו"ד התם (מש"ז ס"ק יד). ועי' בדרכי תשובה (ס"ק קלח) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ב סי' קפ). ודו"ק. ואנוכי הרואה בחכמת אדם דבכלל מח (דין טו) פסק כהש"ך הנ"ל, ומאידך בכלל מט (דין י) פסק כדבר המג"א הנ"ל. וביאר דבריו בחיי אדם בנשמת אדם (סימן כד) דבישול אע"ג דהחריף הוציא כל הטעם של בשר וחזר ונתן כל הטעם בקדרה מ"מ כבר נחלש הטעם הרבה, דאע"ג דאין כלי שיש במה שבתוכו ס' מ"מ איכא בודאי ל' ויותר, וא"כ כשחזר הקדרה ובלעה מבישול החריף לא בלע רק טעם קלוש וכשחזר ופולט לחלב בודאי איכא ס' נגד טעם הבשר. משא"כ במדוכה כשנבלע מן הזנגוויל ידוע שחתיכת זנגוויל הוא קטן ובלע הרבה מן הסכין, וכ"ז נבלע במדוכה, ואח"כ כשדך מעט זנגוויל בלע כל מה שנבלע במדוכה. וסיים דבריו שאף המג"א לא החמיר אלא לכתחילה אבל בדיעבד מותר, וצירף עוד דבלא"ה יש פוסקים דאפי' צנן לא הוי חריף, וגם י"א דטעם איסור לחתוך צנן רק משום שמנונית. ונ"ל דלכן דקדק המג"א לכתוב שלא כדין עושין דר"ל דלכתחלה אסור. [וכ"כ מדנפשיה בס' קנין דעה (סי' לו סס"ק יב) די"ל דאף המג"א שהחמיר רק לכתחילה כתב כן אבל לא מיירי לענין דיעבד. ע"ש. ול"ז מהנשמת אדם].

ועוד יש לצרף דברי המומחים בדורנו שכיום אין בליעות בכלים כלל, ואם ישנה הרי הוא טעם קלוש ביותר שלעולם אינו מגיע לכדי נ"ט. ואף שבעיקר

בכלי. ומליחה תוכית, דקי"ל (סי' קה ס"ב צהגה) אין מליחה לכלים להפליט, א"כ רותח דמליח אינו מוציא מן הכלי ומליח מבליע תוך הכלי, דהא קיימא לן ביורה דעה סי' ס"ט (סעיף טו) דכלי שאינו מנוקב שמלח בו בשר הכלי אסור. ע"ש. (וצעיקר ראייתו ממליחה כן הוכיח ג"כ נשמת אדם סי' כד, ואייתי עוד הוכחות. ועי' לקמן. ואכמ"ל).

אולם הגאון רבינו עקיבא איגר בהע' על הפמ"ג (סי' נה מש"ז סק"א) כתב: ולענ"ד מדברי הר"ן (חולין מ: ד"ה דגיס) מוכח בהיפוך, ממה שהקשה אהיהא דאמרין ולא היא שאני התם דנפיש מרריה טפי, דא"כ למאי אמר רב יהיב טעמא כולי האי כיון דליכא נפק"מ לדינא. ע"ש. והא איכא נפק"מ לדינא לדון מזה דבבלוע חריף לא הוי נ"ט בר נ"ט אלא על כרחך דאין לדמות דבר חריף לזה. ע"כ. וכ"כ הרע"ק איגר עוד בס' צו (צהע' על הפמ"ג שפ"ד סק"ב ה"ל) דאינו כן, דהצנן פלט ובלע כל מה שהיה בסכין הוי הצנן כמו הסכין, ואח"כ הוי טעם שני במים, אף אם ננקוט כדעת המחבר הזה דבאוכלים לא מהני נ"ט בר נ"ט מ"מ הא הכא היה טעם ראשון בסכין וכשחתך אח"כ צנן לא עדיף הצנן מהסכין דמשום חריפותו לא נקלט טעמו יותר, אבל מ"מ לא נתחזק יותר ממה שהיה בסכין. והוא פשוט לענ"ד. ע"כ. גם הגאון רבי מאיר אריק בס' מנחת פתים (סי' נה) כתב ע"ד הרב בית ישראל שהביא הא דחולין קיא: דנפיש מרריה טפי דמשמע דבדבר חריף הבלוע לא שייך נ"ט בר נ"ט, ותמהני דבר"ן לאלפסי שם מבואר דבאיסורין קי"ל לחו"ל שלא נמצא כזה שיתן טעם בנ"ט בר נ"ט. ע"ש.

ועוד יש לצרף דעת ראשונים רבים דס"ל דגם בדבר חריף בעין מקילינן בנ"ט בר נ"ט, דהא דאמרין (חולין קיא סע"ב) צנן שחתכו בסכין שאכל בה בשר אסור לאכלו בכותח, מיירי משום שמנונית שעל הסכין אך בסכין מקונח הו"ל נ"ט בר נ"ט ושרי. עי' בערך השלחן (סי' לו סק"א) ועוד אח'.

ועוד יש להוסיף שאף בדברי המג"א (והמשנ"ב שהעמיק לשונו) אין זה ברור כלל דס"ל לאסור בנ"ד, כי הנה עצם דברי המג"א תמוהים דהא כאשר כותש הזנגביל במדוכה היאך יפליט הטעם מהזנגביל הרי אין דוחקא מפליט בלע מאוכל. וכבר השיג בזה הפמ"ג באו"ח (אש"א ס"ק לא) ע"ד המג"א, ותירץ ב'

הדין אין לסמוך על דבריהם, שלא מפני שמדמים נעשה מעשה ח"ו נגד דברי חז"ל, הא ודאי דליתא, ומ"מ לצירופא מיהא חזי.

ועוד יש לצרף דבנ"ד מיירי בבצל ונודע מאי דס"ל להרשב"א ודעימיה דדוקא בצנן איתמר בגמרא דל"א נ"ט בר נ"ט, אבל בשאר דברים כגון בצל אמרי' שפיר נ"ט בר נ"ט. ואע"ג דלמעשה קי"ל דבצל חשיב דבר חריף כמ"ש בש"ע (סי' לו ס"ג), מ"מ הא חזינן דמין גופיה צירף דעת הרשב"א ודעימיה להקל בנידון אחר כמ"ש רבינו עקיבא איגר בהגהותיו לש"ע (סע' ג).

הלכך העיקר לדינא שיש להקל בזה לכתחילה. ובייחוד דהכא הוי ג' נ"ט בשני כלים דקיל טפי. וכן ראיתי בס' יד יהודה (סי' סט פיה"א ס"ק עט) שפסק כדברי אבן העזר, וסיים דהא דכתב האו"ה אינו בן יומו עיקר דינא אתא לאשמועינן דאינו משוי הפגם שבקדרה לשבח ע"כ נקט בפשוט בשכבר אינו בן יומו אינו נעשה לשבח ומותר גם אם בישל בו החלב מיד אחר הדבר חריף. עש"ב. וע"ע ביד יהודה לקמן (סי' לו פיה"א סק"ג). וכ"פ החו"ד (ציאו' סי' לו סק"ו) כדברי אבן העזר, וכ' והנה בגוף הדין יפה כתב, אבל לא היה צריך לכל זה, דבלאו הכי דברי המגן אברהם תמוהין, דודאי אין המדוכה יכול לבלוע הטעם הבלוע בבשמים, דאין טעם הבלוע יוצא בלא רוטב. ואפשר דמיירי בבלוע שמן דיוצא בלא רוטב. ע"ש. וכ"פ החו"ד עוד לקמן (סי' קג סק"ט) דאף שבדבר חריף לא שייך נ"ט בר נ"ט, היינו משום דהחריף מקבל כל טעם הבלוע ואינו נותן כל הטעם, וכשהדבר חריף מקבל נ"ט בר נ"ט וחוזר ונבלע בדבר אחר כבר הוא טעם קלוש ומותר. ושכ"ד הש"ך בסי' קכב סק"ב. ע"ש. וכן ראיתי עוד בערוך השלחן (סי' קכג ס"ט) שפסק ג"כ דדבר חריף אינו משוה למאכל שאחריו דחשיב חריף, והב"ד הש"ך הנ"ל וכ' וה"ה אם היה מבשל הדבר החריף בבן יומו, וכתב לתרץ קושיית בן הש"ך בנקוה"כ. ע"ש. וכן ראיתי להגאון רבי שלמה קלוגר בחכמת שלמה (סי' לו ס"ג) שכ' להביא ראיה לדברי אבן העזר להקל בנ"ד מדברי הש"ך הנ"ל. וכ"כ במשמרת שלום (סימן לו שפ"ד סק"ג). וע"ע במשמרת שלום בסי' צד (שפ"ד ס"ק כג). וכן פסק בישועות יעקב (סי' לו סק"ג סוד"ה

והוא). וכ"פ הגאון רבי יוסף שטראזברג בשו"ת יד יוסף (מיו"ד סי' מג) וביאר יותר סברת האה"ע. ע"ש. וכ"כ בס' תוספת ירושלים (סי' נה ס"ג) במעשה שבישלו בארש"ט במחבת חולבת ב"י ועירו לקדרה חדשה ואח"כ בישלו בקדרה בשר, ואפשר דאין לאסור הבשר דנ"ט בר נ"ט בד"ח לא עדיף מנ"ט עצמו. רצוני לומר מאילו היה הבארש"ט מקבל טעם מגבינה בעין, דהגבינה נ"ט להבראש"ט והבראש"ט לקדרה ועדיין כולו היתר. ועוד צדדתי להקל ע"פ מ"ש הבאה"ט לקמן (סי' לו) דבארש"ט לא מיקרי חריף. ע"ש. וכן מצאתי להרה"ג רבי בן ציון די'ע' בספרו דרך ציון (סי' קג ס"ק יג נסופו) שנקט ג"כ דדעת הש"ך להקל בנ"ד, וכ' שיש חולקים, אבל בס' ערוך השלחן אשכנזי קיים דברי הש"ך. ע"ש. וע"ע בכה"ח או"ח (סי' תנא ס"ק קפה) שכ' דלכתחילה יש להזהר בזה אבל בדיעבד יש להקל. ע"ש. וכ"כ בס' פסקי תשובות (סי' תנא סט"ו) ובשו"ת אבני ישפה (סי' קד סק"ה וסק"ו) ובס' הלכות בשר בחלב (פ"ח ס"ג ופ"י ס"ו). וע"ע בס' בדי השלחן (סי' לו ס"ג ציאו') שג"כ כתב להקל במקום צורך. ע"ש. וע"ע בס' דבר חריף (פרק ד) ובשו"ת חיי הלוי ח"ה (סי' סג סק"ט). ואחר כל האמור מדברי כל החאורנים הנ"ל ובצירים כל הראשונים והנימוקים הנ"ל נראה שיש להקל בזה אף לכתחילה. וכן מצאתי בחזו"א או"ח (סי' קיט ס"ק טו ד"ה כמז נמ"ז) שכ' דאם דך מלח במדוכה של חמץ ואח"כ מלח בו בשר וכ"ז נעשה קודם הפסח יש כאן היתר נ"ט בר נ"ט, דאע"ג דטעם הבלוע במלח חשיב כטעם ראשון כדין צנן שחתכו בסכין, מ"מ הטעם הנכנס בבשר הוי נ"ט בר נ"ט ולדעת הסוברים דחמץ קודם פסח חשיב היתרא בלע מותר. ע"ש. וכ"פ הגר"ש משאש בספר מזרח שמ"ש (רס"י לו ד"ה ודע) דדוקא אם בישל דבר חריף בקערה של בשר הוא דאסור לאכלו בחלב, אך אם הקדרה בלועה מדבר חריף ועתה בישל בה דבר שאינו חריף אין לחוש ואמרי' ביה נ"ט בר נ"ט. ע"ש. וכ"פ בהע' איש מצליח על המשנ"ב (סי' תנא ס"ק ז) שהעיקר להקל בזה. ע"ש. וכ"פ בס' הוראה ברורה (סי' נה סק"ג, ונס"י קכג ס"ג ציאו"ל) להקל בנ"ד. וכ"כ בס' מגלת ספר (סי' לו אות יא). וע"ע בס' אהל יעקב (סי' לו ס"ה) וכן עיקר.

הרב יניב נסיר

מח"ס "מעייך טהור", ועוד
ירושלים

סימן קח

א. בענין ברכת המופלגת | דעת הגר"י מאמאן זצ"ל

התשובה כדלהלן כתבתי עיקרה בס"ד ביום ער"ח טבת נר ה' דחנוכה תשע"ז לפ"ק. וביום י"ח בכסלו תשע"ח לפ"ק, דברתי בענין ברכת ה"מופלגת" עם ידידי הרב רפאל מאמאן שליט"א, בנו של הגאון הגדול ר' יהושע מאמאן זצ"ל חביה"ד הגדול לשעבר, וזקן רבני מרוקו, ובקשתיו שישאל מאביו הגאון הנ"ל, כיצד מנהגו בענין מאכל ה"מופלגת", ושאל מאביו והשיבו, שהוא נוהג לברך על המופלגת המוציא בכל אופן, ואפילו אם אוכל מהן מעט, וכ"ש כשקובע ע"ז סעודה, עכ"ד. ועיין במה שהארכנו לדון בדב"ק (בהערה 12)

והנה כחודש אחר שזכיתי שהשיבני הגאון ר' יהושע מאמאן בזה, שבק הרב זצ"ל חיים לכל חי, ועלה לבית עולמו בערש"ק כ"ה טבת תשע"ח תנצב"ה. וחסר דורנו דמותו המאירה, דמות עבד ה' שכמדומה שהולכת ונעלמת, דמות אנשי אמת ואמונה, דמות מהדורות הקדומים, דורות שקיימו בעצמם החכמים "עיני וליבי שם כל הימים", נשואות לישא חן לפני מלך מלכי המלכים, לעלות במעלות התורה והקדושה, עבודת ה' בתפלה, וענייני מוסר ומדות לב בנים ואבות. ושאר ענינים המה טפלים, לעיקר העיקרים, בורא רוח ויוצר הרים, תורת ה' ויראתו שומרים.

ובדור האחרון הולך העולם הלך וחסר, ומידת האמת שהתורה חתומה בו, נזנחת ונחשבת כמעלה ליחידים אשר אין בדעתם להתעלות ברכבת העולם, רק לישב בודדים בצדי דרכים, ותהי האמת נעדרת, כי המחניף ומשקר, בועט וסותר דרכו של האחר, יודע לבטח כי בכך דרכו תצלח, וסלולה היא למשרה רבה ותהילה, כבוד וקהילה. ואילו רעהו האחר, אשר אמת קנה ואינו מוכרה בדיבור שקרים והליכה במסתרים, נחשב כלמ"ד (ליא מ'בין כ'לום) ונדחף לצדי דרכים כאחרון הנמושות, יודע הוא לבטח כי לעולם לא יגיע בדרך הטבע למשרה ופרנסה, וישוב הדעת בעסק התורה.

והנכון הוא בעיני, כי ודאי הוא שאין להסכים עם השקר וכ"ש להמשך ולהיגרר עמו, ואין כאן המקום להאריך כמה האריכו רבותינו בגנות השקר והחנופה, אשר אינם מקבלים פני שכינה (כדאיתא בסוטה מב.), ואדרבה חותמו של הקב"ה אמת (שבת נה.). אלא שבאמת הנכנס לעובי הקורה בכל זה, מכלה הגוף והנפש בחמתו ממעשה ההבל והתענועושים הנעשים ע"י הנראים כעומדים ברומו של עולם, ומאידך אינו מועיל בדברו כ"כ, ורב הנזק לעצמו ולסובבים אתו מהתועלת, וגם ידוע כי המחלוקת שורפת ומכלה כל העומד בדרכה, גם את הצד הצודק והאמיתי, ואין מלאך החבלה מבחין בין צדיק לרשע, ובין עובד אלוקים, לבין אשר לא עבדו. ולכן הישר והנכון הוא לדעת, הוא וכל הסובבים אותו הנשמעים לקולו, עצם הדבר הקיים ומי הם אנשי האמת ולהתרחק מן השקר, למען לא יהיה חלילה נמשך ונמנה עמהם [ועי' בספר אגרות שלום שבקובץ טובים השנים, סי' יח, שהאריך במקורות שמותר לכל אדם לברור לעצמו רב ע"י דרישה וחקירה ובירור הדבר], אבל אין להתעסק בדבר בימים ובלילות ברמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, בכל שיחותיו ומעשיו בפני ידידיו ומכריו. והקב"ה בידו הדבר, ולו הישועה ברצונו משפיל ומרומם, וכבר אמרו רבותינו ראיתי עליונים למטה, ומקרא מלא הוא חן וכבוד יתן ה'.

ולו נשכיל ללמוד וליקח אך מעלה זאת מהגאון העניו רבנו יהושע מאמאן זצ"ל- שברח מהמחלוקת כל ימיו, ולא חיפש לו תהלה להיות בעל בעמיו, ורבות בשנים ימי הזקונים, עת קצירת העמל בהיותו בא בימים, ישב לו בצידי דרכים, ועסק בתורת ה' ויראתו כל הימים- והיה זה שכרנו ולזכות נשמתו הטהורה, תנצב"ה.

ב. בירור ברכת כמה מאכלים מצויים

בענין ברכת ה"מלאווח" כשמטוגן בשמן מועט, ובקובע סעודתו עליו.

בענין ברכת ה"מופלתא", כשמטוגן בשמן מועט, ובקובע סעודה עליו.

בענין ברכת ה"פיצה", ו"פיצה מטוגנת" (של חברת "פיצה האט" – מהסוג העבה).

בענין ברכת הקרוטונים "הבייתים", והנמכרים בחנויות, הן האפויים והן המטוגנים במעט שמן או ב"שמן עמוק".

מהל' זרכות, עכ"ל². וכן מבואר מדברי רבנו שמשון שהב"ד בב"י (שס עמ' קסז ד"ה וכמנז) שכ' גבי לחם העשוי לכותח, משמע שהלש עיסה גמורה ודעתו לבשלה במים או לטגנה בשמן פטורה מן החלה, והא דאמרין בפרק כיצד מברכין דהאוכל מנחה מברך המוציא, לאו במנחת מחבת ומרחשת איירי דמטוגנת בשמן ובטלה מתורת לחם אלא בדסולת או במאפה תנור, אי נמי בכל המנחות ושמן מועט ואין בו כדי לבטלו, ע"ש. והב"ד רי"ו (נט"ז ס"ה). ומבואר כנ"ל דטיגון בשמן מועט דינו כאפיה ולא כטיגון. וע"ע בפמ"ג (מש"ז ס"ק יט), ע"ש.

אם יש ללמוד מדברי מרן בבית יוסף

שדעתו היפך דברי ההגהות מיימוניות

ב. אלא שידי"ן גיסי האברך היקר הרב משה חיים פילבר נר"ו, העיר דלכאורה מדברי מרן הב"י

בס"ד ער"ח טבת נר ה' דחנוכה תשע"ז לפ"ק

ראיתי ונתון אל לבי לברר בס"ד גבי האוכל מאכל הנקרא "מלאווח" [שעשוי מבצק "עלים" הנילוש בשמן, ואח"כ מטגנים אותו ע"ג מחבת עם מעט שמן] בשיעור קביעות סעודה, האם יטול ידיו בברכה ויברך המוציא וברכת המזון או לא, ומה דין ברכת מאכל ה"מופלתא"¹.

[ובו יבואר עוד דין ברכת הפיצה, וברכת הקרוטונים כנ"ל].

דברי ההגהות מיימוניות שהמטוגן במעט

שמן דינו כאפיה

א. מרן בבית יוסף (סימן קסס סוף עמ' קסו) הביא דברי ההגהות מיימוניות (דפוס קושטא, פרק ג מהלכות זרכות) שכ' בזה"ל: כתוב בשם סמ"ק (סי' קנא קנב). תחלתו סופגנין היינו שבלילתו רכה, וסופו עיסה שאפאו בתנור או בכירה או במחבת של ברזל, חייבים בחלה וברכת המוציא כרבי יוחנן דאמר מעשה אלפס חייבין, "ואף על גב שסכין אותם מעט שמן, משהו בעלמא הוא שלא תשרף העיסה". ע"ש. ומשמע שפת שנאפית ע"ג המחבת עם מעט שמן בכדי שלא תשרף, גדר פת לה, וברכתה המוציא וברכת המזון ככל פת רגילה. וכ"כ הרמ"א בהגה (סי' קסס סעיף יד) בזה"ל: וכן דבר שבלילתו רכה שאפאו בתנור בלא משקה, דינו כפת ומברך עליו המוציא ושלש ברכות. "וכן אם אפאו באלפס בלא משקה, ומעט משקה שמושחין בו האלפס שלא ישרוף העיסה לא מיקרי משקה" (הגהות מיימוני פ"ג

² ועי' למו"ר ועט"ר הג"ר אליהו בנימין מאדאר שליט"א בהערות איש מצליח שעל המ"ב (שס הערה 5) מה שהעיר בכוונת ההג"מ, שכוונתו לחלק בין מבושל במים שדרכו במים הרבה, לבין מטוגן במחבת בשמן שדרכו בשמן מועט, ולהכי לא חשיב כמעשה קדירה אלא כפת אפויה רגילה, ע"ש. וכן מבואר בדפוס קושטנטניא שבסוף הוצאת "פרנקל". ומ"מ לכאורה הדין דין אמת, ומבואר יוצא מדברי ההג"מ שפת שמטוגנת במעט שמן ברכתה המוציא ככל פת רגילה ולאו שם טיגון עליה. ונראה שכן כוונת מו"ר שליט"א גם בד' ההג"מ, וכמדומה שכן אמר לנו בעבר גם בע"פ. אלא דעיקר הערתו דההג"מ לא נחית לזה. [כבר חזרנו בנו מההערה שם, כי הרמ"א נתכוון להגה"מ הנ"ל, ואנחנו הבנו כוונתו על אחר, ויתוקן במהדורא הבאה בס"ד. הערת מו"ר הגרא"ב מאדאר]. ואיך שיהיה מו"ר נר"ו גופיה הביא שם בהערה דרבנו שמשון (פ"ק דחלה סוף משנה ה) כתב בתירוצו השני לחלק בטיגון בין מעט שמן להרבה. וכ"כ הרא"ש בפסקיו (פסקים לו:). ואע"פ שכתבו שם תירוץ אחר ור"ש סיים דהראשון נראה, אין הכרח דלדינא אינו נכון. וסיים דלהלכה קיי"ל כדברי הרמ"א הנ"ל, ע"ש.

¹ אמר המחבר, הנה בדין זה דנו מו"ר ועט"ר הגאון ר' אליהו מאדאר שליט"א, ועמיתו מורנו הגאון ר' יעקב הכהן שליט"א בחיבורם הערות "איש מצליח" שעל המ"ב, כמו שיראה המעיין, ושלחתי לפניו תשובתי זאת, וזכיתי שעיניו בדברי הקטנים והעירו הערותיהם בשולי הגליון, והנני מציין דבריהם איש על שמו כדלקמן.

האחרונים (עי' נס' ברכת ה' ח"צ עמ' קפצ) שפסקו כד' הרמ"א וההג"מ, ולא העירו מדעת מרן כלל. ומוכח דבקושטא אין ראייה מדבריו דלא שמיע ליה כלומר לא ס"ל כד' ההג"מ. ודוק. וא"כ מוכח דאף בב"י לא נחית לזה כלל, ומ"ש "מיהו" הוא כנ"ל.

האם אין ללמוד סוף סוף מסתימת דברי הראשונים

ג. אלא דלפה"א יש להתבונן, דמד' התוס' ודעימיה שכתבו דין פת שבושלה במים או שמן, ולא חילקו בדבריהם בין שמן מועט למרובה, לכאורה יש להוכיח דלא ס"ל כחידושו דההגהות מיימוניות (ועי' לקמן, סי' כח אות ז). כי אם יש כאן חידוש שבמעט שמן חשיב כאפיה, א"כ כיצד לא חשו הראשונים לפרש דבר זה. אלא דאחר העיון, נראה בקושטא שהראשונים לא כ"כ, כיון שדברי ההג"מ הוא דבר פשוט בסברא שאין צריך לכותבו, דבאמת שדרך בני אדם כשרוצים לעשות פעולת "בישול" או "טיגון" ולא "אפיה", ששמים במחבת שמן מרובה או מים מרובים, וככשמים מעט שמן הוא בד"כ לסוך את המחבת שלא ישרף המאפה. ולכן בגוונא שעושה הפת במחבת ע"י שמן מועט ונעשית אותה פעולה כאפיה, מאי נפקא מינה אם עושה כן בתבנית בתנור או במחבת עם שמן מועט. וביותר יתבאר דין זה בזה"ז שמצויים מחבתות "טפלו", אשר הציפוי שיש להם (ליפוי טפלו) הוא משמש במקום השמן, ואף באופן הנ"ל ששם שמן מועט, השמן משמש את המחבת ולא בא להוסיף טעם בעיסה, והבן. ועפ"ז יתבאר הדבר גם בדעת מרן מדוע סתם דבריו בסעיף יג ולא הב"ד ההג"מ, שהוא מהטעם הנ"ל, שהוא דין פשוט, וכבר הבאנו בשו"ת הלכה למשה (ח"א סי' יח אות ז) דברי מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' מח) ובס' יוסף אומץ (סי' כט) שכ' שיש שלשה סיבות שמרן משמיט בש"ע לפעמים דברי פוסקים שהביאם בבית יוסף, ואף דס"ל להלכה כוותייהו, והם: א. באופן שהדין פשוט עד כדי שא"צ לכותבו. ב. באופן שאפשר

הנ"ל, שהב"ד התוספות שכתבו בשם ר"י דעל ידי משקה מודה רבי יוחנן דמעשה אילפס פטורין ואין מברכין עליהם המוציא כדמוכח בירושלמי דחלה פרק קמא (ה"ה) דנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, ואמר רבי יוחנן "ובלבד ע"י משקין", כלומר בהא מודינא לך. וכן כתבו שם הרא"ש והר"ן (ד"ה הילכן) וכן כתב ה"ר יונה בפרק כיצד מברכין (כו: ד"ה למס). ואחר דבריהם הב"ד ההגהות מיימוניות הנ"ל וכתב "ומיהו" בהגהות (מיימוניות דפוס קושטא) פרק ג' מהלכות ברכות כתוב בשם סמ"ק (סי' קנא קצ). ואף על גב שסכין אותם מעט שמן משהו בעלמא הוא שלא תשרף העיסה, ע"כ. א"כ משמע דס"ל למרן הב"י דההג"מ חולק ע"ד התוס' ודעימיה הנ"ל, ולכן כתב "ומיהו" – "אבל". וא"כ נפקא לן דדעת התוס' ודעימיה שלא לחלק בין שמן מועט למרובה, ובכל גוונא חשיב כהתבשלו ע"י משקה. עכ"ד נר"ו. ולפי"ז לכאורה יתיישב עוד מדוע מרן השמיט דין זה בש"ע, וסתם בסי' קסח סעיף יג וכתב: אפילו דבר שבליטלתו (פירוש לישא הקמח צמים) עבה, אם בשלה או טגנה אין מברך עליה המוציא, ע"כ. דהוא כד' התוס' ודעימיה הנ"ל. אלא דאחר העיון נ"ל שאין לדייק כן, שכן מצינו בהרבה מקומות כע"ז שכותב הב"י "ומיהו", ואין כוונתו למחלוקת, אלא שהפוסק השני כתב חידוש אחר בהדיא, משא"כ הפוסקים שנזכרו לפנ"ז שסתמו דבריהם. או שכוונתו בלשון "ומיהו", לציין לדברי ההגהות מיימוניות שסייג הדבר, והוא כמו פירוש לדברי הפוסקים הראשונים (המס' ודעימיה), וכעין מ"ש הרב בית דוד (סי' עג, ונסמך מ"ט) בדעת הש"ע, דאף דקיי"ל סתם וי"א הלכה כסתם, מ"מ זה דוקא כשכתב בדעת הסתם היפך מ"ש בדעת הי"א, אבל אם בסתם כתב כלישנא דגמרא ולא פי' היפך הי"א, אמרינן דדעתו כדעת הי"א, ע"ש. והיינו שהי"א מפרש דברי הסתם, וה"נ כעין זה, ודוק. וכן מוכח דבנ"ד אין כוונת הב"י לומר שההג"מ חולק ע"ד התוס' ודעימיה, שהלא הרמ"א פסק כדעת ההג"מ והביאו בסעיף יד כדין חדש, ואי ס"ל להרמ"א שמרן הש"ע חולק על דין זה, היה לו לחלוק בהדיא בסעיף יג כדרכו. וע"כ שהבין כדכתיבנא כנ"ל שההג"מ והתוס' לא חולקים³. ועוד מצינו בד'

אינו מעיר בזה בהדיא, מ"מ כאן אין הכרח דמרן חולק ע"ז, וגם מנין למרן שהפוסקים ההם חולקים ע"ז, וגם אח"כ הב"ד ר"ש שחילק כן ולא העיר כלום. הערת מו"ר הגרא"ב מאדאר שליט"א.

³ זה אינה כ"כ ראייה, דכמה פעמים נמצא שהרמ"א

נגד דברי רוב הראשונים, ועוד דנמצא שבש"ע שחזר וסתם כד' התוס', הן נסתר מחמת מ"ש בב"י, וע"כ דאין כוונתו כן, אלא כנ"ל, ודוק. [לענ"ד יש להאריך בזה. הערת מו"ר הנ"ל].

דברי הראשונים שמשמע מדבריהם

בהדיא היפך דברי ההגהות מיימוניות

ה. כל קבל דנא, הנה הריטב"א בברכות (לו ע"ג) כתב וז"ל: כל דבר שנאפה ע"י משקין כגון נבל"ש שכן דרך של עולם "טוחין פני הכלי שנעשין בו בשמן" וכן נמי באותו מאכל שקורין ראולש, וכן באותן שקורין אלספנגש וכל כיוצא בהן, שהן נעשין ע"י משקין, בתחלה מברך במ"מ ובסוף ברכה אחת מעין שלש, ואפילו בקובע סעודתו עליהן, דליכא עלייהו תורת פת כלל ופטורין נמי מן החלה, ואין גלגול קובע בהן, דלעולם אין גלגול קובע אלא בשדעתו לעשות ממנה פת וכדתנן עיסת כלבים בזמן שהרועים אוכלין ממנה חייבת ואם לאו פטורה עכ"ל. וממ"ש כל דבר שנאפה ע"י משקין וכו' שכן דרך של עולם "טוחין פני הכלי שנעשין בו בשמן", מבואר דאף ששם מעט שמן בכלי— "טוחין", אפ"ה מקרי שנאפה ע"י משקה וברכתו מזונות ואין עליו תורת פת כלל. וכ"כ אביו של הריטב"א בשיטת אלשבילי (שם דפוס ניו יורק). גם בס' הבתים (ה' נרכות שער שלישי ס"ה) כתב וז"ל: כתב רבינו יעקב כל דבר שבלילתו רכה, אין לו תורת לחם ואין מברכין עליו המוציא, אבל דבר שבלילתו עבה אע"פ שנאפה על ידי משקה כגון החלות שאופין במחבת על ידי שמן, מברכין עליהן המוציא. והרב בעל התוספות כתב כל שנעשה על ידי משקה, אע"פ שבלילתו עבה אין מברכין עליו המוציא. יש מן הגדולים שכתב שהחלות הדקות הנעשות בדפוס ברזל העשוי להן, "וטחין הדפוס בשמן בעת עשייתן", אין מברכין עליהם המוציא מפני שבלילתן רכה "ועוד שאפייתן על ידי

ללמוד דין זה מדיוקא. ג. באופן שאפשר ללמוד אותו דין משאר עניינים שנזכרו בסימן ע"י דימוי. ע"ש. וע"ע בספר חזון עובדיה (שנת ח"ג עמ' רכח) שהביא עוד שכן כתב החיד"א בברכי יוסף א"ח (סי' סז סק"ד) בשם הגאון ר' גבריאל איספרנסה, ובמחב"ר יו"ד (סי' פד סק"ו). וכ"כ הכנה"ג יו"ד (סי' לה הגז"י אות ע"ד), והרב יד אהרן א"ח (סי' שצ), ובשו"ת בית דינו של שלמה (חיד"ו סי' יז דף פ ע"ד), ובשו"ת פני יצחק אבולעפייא (ח"צ דף נח ע"ג), ובשו"ת ויוסף אברהם (סי' כג), והחזו"א באגרותיו (ח"ג סי' נג), ע"ש. ואף שיש חולקים על דבריו, וס"ל דכל שמרן השמיט, א"כ מוכח דס"ל דאין הלכה כן. מ"מ עיין למרן הראש"ל מופת הדור זצ"ל בכ"מ (שו"ת יציע אומר ח"ו סי' כד אות ז', וצ"ח ח"ו סי' נו אות א' ועוד), שהשיב ע"ד, ותפס להלכה כדברי החיד"א הנ"ל, ע"ש ואכמ"ל. וה"נ נראה שמרן לא הביא דין זה לרוב פשטותו כנ"ל.

ד. ואם כנים אנו בזה, א"כ מסתימות דברי מרן בש"ע, נמצינו עוד ראייה דאין כוונתו במ"ש בב"י תיבת "ומיהו", לומר שההג"מ והתוס' חולקים, אלא שההג"מ ביאר הדבר בהדיא וכן"ל, שכן ידוע מה שנחלקו הפוסקים בכוונת מרן בחיבורו בית יוסף, די"א שמרן בא בב"י לאסיפת פוסקים, ובסה"ק יבין דעת (סוכה כה). הבאתי שמדברי המשנ"ב בביאה"ל (סי' למ ד"ה אס נרין) משמע שיש לדייק להלכה מדברי מרן בב"י [ובמ"ב שם לא פירש מהיכן משמע, ונראה שכוונתו מזה שכ' מרן "אבל דעת הר"ן וכו'"]. ובשו"ת אלישיב הכהן (ח"א סי' ו עמ' ס) כתב איפכא שע"פ רוב אין כוונת מרן לפסוק אא"כ כתב "הכי נקטינן" וכיו"ב. ושכן הוכיח מוה"ר הגר"מ לוי בשו"ת תפל"מ (ח"א סוף טו). אלא שבס' ילקוט כהונה (נכללים שנסוה"ס כלל ג' ונהנה שס) הביא בשם מוה"ר"ך בס' זכרי כהונה (מהדו"צ כללי ש"ס ופוסקים שנסופו אות כו), ומרן מופת הדור הראש"ל זיע"א בשו"ת יבי"א (ח"י חיד"ו סי' נח עמ' שכ-שכ"א) דס"ל שע"פ רוב כוונת מרן לפסוק גם בב"י. ועי' להכנה"ג (כללי הפוסקים סי' ע"א), ודוק. ואם נאמר שכוונת הב"י במ"ש "ומיהו" דבקושטא הראשונים הנ"ל חולקים ע"ד ההג"מ, א"כ אנחנו לא נדע מדוע הביא הב"י דברי ההג"מ באחרונה— דמשמע דכוונתו לפסוק כמותו (ואליצא דהמ"צ הג"ל),

⁴ לענ"ד אין מזה ראייה, ויש לדייק להיפך. חדא, דמיירי בנבלש וכיוצא, שדקים מאד, ואפשר דדוקא בהם דבמעט שמן נאפים. ועוד דמלשונו שכ' שנאפה ע"י משקין, מוכח שהמשקה גורם לו ליאפות, ולא נעשה רק בשביל שלא ישרף. והבן. הערת מו"ר הגר"ב מאדאר שליט"א. [ועי' במה שכתבתי לבאר בזה עוד הנלע"ד בגוף התשובה לקמיה].

משקה⁵. ויש מן הגדולים שכתב שאם קבע סעודתו עליהן מברך עליהן המוציא, שאין לדחות ברכת המוציא מהם מפני שבלילתן רכה, הואיל והם נאפות בצורת פת ואחר אפייתן יש להם צורת פת, ולא מפני משקה השמן, שאין משימין בהן השמן אלא לשמרן שלא ישרפו". ויש מן הגדולים שפסק שכל דבר שנאפה בין בתנור בין במחבת בין במרחשת, בין שהדביק ולבסוף הרתיח בין שהרתיח ולבסוף הדביק מברכין עליו המוציא, ואפי' עיסה שנילושה בשמן או שנאפית במחבת על ידי שמן, עכ"ל. וממ"ש שיש מן הגדולים שכ' שהחלות הדקות וכו' אשר "טחין הדפוס בשמן בעת עשייתן", אין מברכין עליהם המוציא מפני שבלילתן רכה "ועוד שאפייתן על ידי משקה". מבואר דאף עיסה שמטוגנת במעט שמן, אפ"ה אין מברכים עליה המוציא. ואין לומר שמ"ש "טחין הדפוס בשמן", היינו שמן הרבה, דלשון "טחין" הוא מעט, ועוד דלקמיה בסמוך הביא ס' הבתים דברי החולקים ע"ז שכ' דאין לדחות מזה ברכת המוציא, ולא מפני משקה השמן, שאין משימין בהן השמן אלא לשמרן שלא ישרפו". ומבואר דמיירו בשמטגן בשמן מועט שלא ישרפו, שהלא א"א לומר שנחלקו במציאות, ודוק. ועוד מדבריו למדנו שאין לדחות ולדחוק בכוונת הריטב"א הנ"ל דמיירי בשמטוגן בשמן עמוק, שכן כתב כלל דבר "שנאפה על ידי משקה" ומשמע משקה מרובה. ומ"ש "טחין" – הוא ל"ד והכוונה הרבה, שכן מד' ספר הבתים למדנו בהדיא שאף שהוא קרי בחיל שהשמן הוא מועט כמ"ש – "לשמרן שלא ישרפו", אפ"ה קרי ליה "נאפה ע"י משקה", ודוק. וכן מבואר בדברי ספר המאורות דלקמן דקרי ליה מתבשלות באלפס ע"י שמן – שאם לא יתבשלו ע"י שמן יהיו נשרפות מחמום האלפס, ודוק. ובכלל אין נראה נכון לדחוק בלשון הריטב"א בגונא שמצינו בהדיא דעה כזו, וכמ"ש גם המאירי דלקמיה, ודוק. ומדברי ס' הבתים, מוכח עוד דאין לומר דמ"ש הריטב"א

ודעימיה דשמן מועט מקרי טיגון, היינו בשמן מועט ששמו אותו בכדי להרגיש ולטעום טעם השמן בפת, ולא בכדי שהעיסה לא תשרף גרידא, אבל אם שם מעט שמן כי רוצה בטעם השמן, א"כ אף שהוא שמן מועט, אפ"ה חשיב כמטוגן וברכתו מזוונות, דס' הבתים קרי בחיל "שאין משימין בהן השמן אלא לשמרן שלא ישרפו", ומוכח דאף בכה"ג ס"ל להאי מאן דאמר דחשיב טיגון ודוק. וכ"כ המאירי במסכת ברכות (לו ע"ג) בזה"ל: ויש אומרים שכל שיש באפייתו שמן אפי' מעט דרך בשול הוא, ולא יראה כן, עכ"ל. ומבואר די"א שבכלל טיגון הוא כנ"ל. וכ"כ בס' המאורות בפסחים (לט ע"ה) בזה"ל: נמצא שעולה בידינו לפי מה שכתבנו, שאלו שנקראין ניבלש וכו', ואותן שקורין פופילש נראה לומר גם כן כיון שמתבשלות באלפס על ידי שמן "שאם לא יתבשלו ע"י שמן יהיו נשרפות מחמום האלפס" אין ראוי לברך עליהן המוציא, ויש לברך על כולן בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, וירא שמים יוצא ידי כולם⁶ וכשרוצה לאכול מאלה יברך על הפת המוציא ויאכל ממנו כזית או יותר ויפטור את אלו, עכ"ל. ומבואר שאף שנותן מעט שמן כדי שלא ישרפו מחמום האילפס, אפ"ה לא חשיבי "לחם" וברכתן מזונות אף בדקבע, שהרי כתב שאין ראוי לברך עליהן המוציא, וכן מתבאר בריש דבריו שכתב דחשיבי שנתבשלו ע"י משקה ע"ש. וכן מבואר בדברי ספר המכתם (סז) דיש אומרים כנ"ל, ע"ש. וכ"כ הרה"ג ר' יוסף מיכאל שליט"א בשו"ת ברכת יוסף (מ"ה ס"י ח) להעיר לנכון מד' הראשונים הנ"ל.

מסקנת ההלכה בזה

ו. וא"כ אחר הדברים האלה, שמצינו בדברי כמה מהראשונים היפך דברי ההגהות מיימוניות, וס"ל דאף בגוונא שנתנו במחבת מעט שמן בכדי שלא תשרף העיסה או תדבק, אפ"ה ברכתה מזוונות ואין

⁶ ועכ"ז לא החליט לגמרי. הערת מו"ר הנ"ל.

⁷ ועפ"ז יש להעיר עמ"ש בספרו הנ"ל לעיל מינה בסמוך (ס"י ז), שהאוכל מופלתא בשיעור קביעות סעודה מברך עליה המוציא ובהמ"ז, ע"כ. שהלא אף מופלתא מטוגנת היא במעט שמן. ושם דיבר במופלתא הנעשית באופן אחר, ועי' לקמן בהערה משם הגר"י מאמאן מ"ש, וצריך לכאן.

⁵ אפשר דדוקא בצירוף שני הטעמים, וכנודע שאין ללמוד מטעם אחד לבדו, ועוד כיון דמיירי בדק, מעט שמן עוזר מאד באפייתו או ששמו שלא ישרף, משא"כ בעבים, והבן. וגם לא הכריע כן רק הביא דעת יש. הערת מו"ר הגרא"ב מאדאר הנ"ל.

ס"ס ז, כתב בשם הרב אוהב משפט, שאפילו אם יש סברא יחידאה שלא לברך אמרינן סב"ל, ועי' במ"ש בזה בס' חזון עובדיה פסח עמ' כח. ולקמן בסימן יז, ועיסה שמטוגנת אף בשמן מועט – בכדי שלא תשרף העיסה, מ"מ ברכתה מזוונות, ואף בקובע ע"ז שיעור סעודה⁹. ואמנם ראיתי למו"ר ועט"ר הגאון ר' אליהו בנימין מאדאר שליט"א בהערות איש מצליח שעל המ"ב (סימן קסח סעיף יד הערה 5) שהעיר מזה בקצרה, ואף אחר דברי הראשונים הנ"ל, כתב, מ"מ כיון שכבר הסכימו כן האחרונים כדעת הראשונים דס"ל הכי [כהגהות מיימוניות], וכבר פשטה הוראה כן, ואעיקרא י"א שכל טיגון דינו כאפיה, אין לחוש, ומברך המוציא. והמחמיר לאכול בתחלה פת תע"ב, ע"כ. ונראה עיקר כוונת מו"ר שליט"א שאין לחוש בזה לסב"ל כיון שכן המנהג ובמקום מנהג לא חיישינן לסב"ל. אולם לכאורה לא פשטה ההוראה כן¹⁰, ואדרבה האומר

סוג ד' – קרוטונים מטוגנים בשמן המשווקים בחנויות – אם מטוגן בשמן עמוק ברכתו מזוונות, וכן הוא רוב הקרוטונים המיועדים למרק. [כ"כ בלוח ברכות קטן לבעל וזאת הברכה (עמ' 72) שבמאפיות של "אוסם" מטגנים את הקרוטונים בשמן עמוק בסוגי קרוטונים העשויים למרק, וברכתם מזוונות. וכן בסוגי מרקים עם קרוטונים של "קנור" ו"תלמה" ברכת הקרוטונים מזוונות, כיון שגם הם מטגנים בשמן עמוק, ע"ש]. ומ"ש ב"לוח ברכות קטן" הנ"ל, שבסוגים של קרוטונים המיוצרים על ידי "אוסם" המיועד לסלט ברכתם המוציא "כי אין הם מטוגנים בשמן עמוק", עמ"ש לעיל – סוג ג' – שאם הם קלויים מעיקרא, ברכתם מזוונות. ובשמן מועט הנכון לאוכלם בתוך הסעודה. ובאלו המשווקים בחנויות, שמתחילה עושים אותם ע"מ לחלקם ולטגנם אפי' (נשמ' מועט), יש מקום יותר לסמוך לברך עליהם מזוונות, וכסברת הרב מנחת יצחק הנ"ל, ודוק.

⁹ ולפי האמור מבואר עוד גבי מה שנשאלתי כמה פעמים גבי ברכת פיצה – של חברת "פיצה האט" העבה, שאופן עשייתה היא ע"י טיגון בשמן בתוך התנור (כן נראה צור, וכן צירמי צמלאות אלל מי שעוד שס), וממילא ברכתה מזוונות ואף בקובע ע"ז סעודה, ואינה דומה לרוב הפיצות המצויות האפויות, שברכתם המוציא אפילו בדלא קבע, כיון שאין נרגש בהן טעם המתיקות בעיסה.

¹⁰ לענ"ד בודאי שכן פשטה הוראה מאחר והרמ"א פסק כן וכל האחרונים הסכימו לדבריו. ומה שיש אנשים שאינם בקיאים בהלכה אין זה נחשב שלא פשטה הוראה. וחז"ל מזה לגבי ברכת המזון יש ס"ס לברך וכשבעה היו ס"ס בדאורייתא. עיין בברכ"ה (ס"א פ"ג ס"ג). ואע"פ

עליה תואר פת⁸, א"כ הדרינן לכללא דסב"ל [ובשו"ת מגיד תשובה ח"ג בקונטרס משיב אמרים]

⁸ ולפי"ז יש ללמוד לברכת ה"קרוטונים" מהסוג המטוגן בשמן מועט שברכתו מזוונות לכאורה, ואבאר הדבר, קרוטונים הם חתיכות פת קטנות מאוד שאין בכל אחד שיעור כזית, ואחר כן עושים בהם עוד פעולה אלא שיש בזה כמה סוגים שיש בהם נפק"מ להלכה:

סוג א' – קרוטונים ביתיים קלויים בתנור – שאדם עושה בביתו מלחם שנשאר, ואחר שחותכים אותם לחתיכות קטנות פחות מכזית כנ"ל, קולים אותם בתנור, וזה ברכתם המוציא ככל פת שעשו ממנה צנימים שאין ברכתה משתנית בכך.

סוג ב' – קרוטונים ביתיים מטוגנים – שעשויים כנ"ל מלחם שנשאר, אבל אחר שחותכים אותם מטגנים אותם בשמן עמוק, וממילא ברכתם מזוונות, וכדין "חביצא" הנזכר בש"ע (ס"י קסח ס"י) דחתיכות לחם פחות מכזית שבישלו אותם, אף אם יש עליהם תואר לחם ברכתם מזוונות. ואם מטגן בשמן מועט – הנה לפי האמור בגוף התשובה שאף טיגון בשמן מועט חשיב "טיגון", א"כ אף המטוגן בשמן מועט נראה שברכתו מזוונות. אבל עי' במ"ב (ס"י קסח ס"ק נו) דמשמע מהמג"א (ס"י קסח סקל"ו) דטיגון לא הוי כבישול ומהני ביה תואר לחם, ע"ש. ואף דלהלכה לא קיי"ל הכי (עי' צס' צרכה ה' ח"צ פ"ג סעיף נו), מ"מ יש לצרף את דבריו עכ"פ בנ"ד שה"קרוטונים" היו מתחילה פת גמור, ואנו רוצים להוציאם מגדר פת ע"י טיגון בשמן מועט, משא"כ בהנ"ל (מלאוה וכו'), שמעולם לא היה גדר "פת" עליהם, ובקל יורדים ממעלתם ודוק. [ושו"ר שכ"מ בד' המג"א גופיה (ס"י קסח ס"ק לא) שכ', תוריתא דנהמא – פי' כגון שאפאו באילפס אפ"ה לא הוי לחם "ול"ד למ"ש בס"י דהתם הוי לחם מעיקרא ולכן כל זמן שיש בו תואר לחם לא נפיק מתורת לחם", ע"ש. וע"ע בברכ"ה (ח"צ עמ' קעו), ודוק]. ולכן למעשה המטוגן בשמן מועט, צ"ע כיצד ברכתו (ועי' נשע"ל שס ס"ק נב, שנשאר צוה נ"ע), ואין נכון לאוכלו אלא בתוך הסעודה. [אולם קרוטונים המטוגניים בשמן מועט – המשווקים בחנויות, נראה שיש יותר מקום לברך עליהם מזוונות וכדלקמיה].

סוג ג' – קרוטונים קלויים בתנור המשווקים בחנויות [ובד"כ הם מיועדים להוסיפם בסלט] – בפשטות ברכתם המוציא, וכנ"ל בסוג א'. אבל צריך ברור במפעלים, כי באמת מסתבר שבעלי החברות במפעלים לא מכינים את הקרוטונים מלחם שהיה בתחילה פת רגיל, ואח"כ קלו אותו, כי לא יכינו מלחם שנותר. וגם אם באופן הכנתם הם מכינים בתחילה פת רגילה ואח"כ קולים אותה – עדיין, כל שעשו אותה מתחילה ע"מ לקלות אותה, י"א (המנחם יצחק) שברכתה מזוונות. ואם מתחילה עשו ממנה הקורטונים ולא מלחם שנותר פשוט שברכתה מזוונות וכנ"ל.

ממש, וברכתם מזוונות¹¹, ומעולם לא עלה על דעת איש מבני יהדות מרוקו לברך ע"ז המוציא, אף באוכל מהן הרבה. [ויש מהפוסקים שהעירו עפ"ד ההג"מ הנ"ל, שבקובע סעודה ע"ז צריך לברך המוציא, עי' בס' ברכת ה' ח"ב פ"ב עמ' רטו סעיף ג. ובספר הלכה ברורה ח"ח עמ' תצ. והמנהג אינו כן כנ"ל]. וע"פ האמור הוא מובן כנ"ל¹².

¹¹ וכמ"ש הג"ר חיים יעקב בשו"ת סמא דחיי (א"ח סימן ה'), ע"ש. וכ"כ בשו"ת אשר חנן (חלק ג' - ד ס"ס יט) שכן מנהג מרוקו, ושכ"כ בשו"ת ליצחק ריח להגאון ר' יצחק אבן דנאן זצ"ל מרבני פאס (מנחות ש"צ סק"ה. ונקשמי צמח הספר ולא מלאמי). ומ"מ הפוס' הקדמונים הנ"ל (הרצ סמא דחיי והרצ לנחם ריח), לא גילו דעתם כיצד הדין בשאוכל שיעור קביעות סעודה. (ועי' לקמן בהערה דברי הרצ מעין גניס).

¹² אלא שביום י"ח בכסלו תשע"ח לפ"ק, דברתי בענין ברכת ה"מופלתא" עם ידידי הרב רפאל מאמאן שליט"א, בנו של הגאון ר' יהושע מאמאן (שליט"א) חביה"ד הגדול לשעבר, וזקן רבני מרוקו [וכחודש אחר שזכיתי שהשיבני הגאון ר' יהושע מאמאן בזה, שבק הרב זצ"ל חיים לכל חי, ועלה לבית עולמו בערש"ק כ"ה טבת תשע"ח תנצב"ה]. ובקשתיו שישאל מאביו הגאון הנ"ל, כיצד מנהגו בענין מאכל ה"מופלתא", ושאל מאביו והשיבו, שהוא נוהג לברך על המופלתא המוציא בכל אופן, ואפילו אם אוכל מהן מעט, וכ"ש כשקובע ע"ז סעודה, עכ"ד. ובאמת שמנהגו זה לברך המוציא אף במעט, צריך ביאור, שהרי עצם עיסת המופלתא נילושה היא הרבה בשמן, ולכך האוחז אותה כשהיא מוכנת לאכילה נמצא על ידיו לחות של שמן, וא"כ הוי בכלל גדר "נילוש" שכתב מרן בסי' קסח סעיף ז' הנ"ל, שברכתו מזוונות. ואמנם אפשר שבבית הגר"י מאמאן (שליט"א) היו לשים עיסת המופלתא במעט שמן שאינו נרגש כ"כ בעיסה, משום בריאות וכיוצא. ושו"ר בספר הלכה ברורה (ס"ח עמ' תז) שכתב שיש שעושים את המופלתא בצורה שונה מן הרגיל באופן שברכתה המוציא, ע"ש. [וכן מקרוב ראיתי להגאון ר' אליעזר די אבילה בספר מעיין גנים (סימן רצ) שכתב וז"ל: ריקקים דקים שלשין אותן במים וכשעורכים אותם מושחים אותן בשמן ואופין אותן במחבת, אם ניכר בהם טעם שמן מברך במ"מ, ואותם הרקיקים שקורין מופלתה "אין ידוע אם ניכר בהן טעם שמן או לאו", ולכן ראוי לאוכלם כשיעור שקובעין עליו סעודה ומברך המוציא ע"ש. ומבואר שאינו דומה למופלתא הרגילה בזה"ז, שהאוכלה אף אחר הכנתה בודאי מרגיש לחלוחית שמן על ידיו. אלא יותר כפיתה דקה מאוד שאין ניכר בה השמן. ולכן הנלע"ד שאין להביא גם ראיה מדברי הרב מעין גנים לנ"ד, שכן כתב ש"אופין" אותן במחבת, ומשמעות דבריו שאופים בלי

לרבים הלכה זו שעל שני יחידות "מלאווח", צריך לברך המוציא, נראה כמתמיהין, וכן בדידי הוה עובדא בכמה מקומות שדברתי בהלכות אלו ברבים ואמרתי שעפ"ד ההג"מ והרמ"א יוצא כן, כולם קיבלו הדבר כחידוש גדול, וכן זכורני שבזמן היותנו בישיבתנו הק' כסא רחמים תכב"ץ, בימי חמישי היו מביאים לפני הבחורים מאכל זה (מלאווח), והיו הבחורים אוכלים הימנו יותר מאחד, ולא עלה על דעת אף אחד לברך המוציא, ובתר כן הערתי מד' ההג"מ והרמ"א, ושאלתי כן למו"ר שליט"א, ובהנהלת הישיבה קבלו הדברים, ומכאן ואילך החלו עושים ה"מלאווח" בתנור ללא כל שמן לצאת מידי כל ספיקא [ובפרט שע"כ הוא גם פחות מזיק לבריאות, כי יש פחות שמן]. ונמצא דאדרבה שהידוע הוא בהיפך, שכל המטוגן בשמן ואפי' מועט אין דינו כאפיה אלא טיגון, וא"כ אין כאן מנהג לברך המוציא, ואדרבה שמא המנהג הוא בהיפך. וראה עוד בס' ברכה נאמנה (עמ' טל) שכתב שבמלאווח ורבע יש קביעות סעודה, "ויש להזהיר הצבור על כך", עכ"ל. והוא כנ"ל שהידוע הוא בהיפך. וכן נבוכו הפוסקים בענין מאכל ה"מופלתא", הרווח בקרב אחינו המרוקאים הנאכל בפרט במוצאי פסח, ואינו מטוגן אלא במעט שמן

שברכת על המחיה פוטרת ברכת המזון לד' מרן, מ"מ אין זה מוסכם. עיין ברכ"ה (ח"צ פ"ד ס"ד). הערת מורנו הגאון ר' יעקב הכהן שליט"א.

אמר הצעיר המחבר המתאבק בעפר רגלי רבותינו הנ"ל: קראתי בכל לב ועיינתי בדברי רבותינו הנ"ל, ובעניותי אכתי נ"ל כדכתיבנא, ומ"ש מורנו הרה"ג עליון למעלה, שכל האחרונים הסכימו לדברי הרמ"א, בעניותי לא מצאתי לאחרונים אלו, ומה שכתב עוד שאין ראיה ממי שאינו בקי בהלכה, הנה אנכי הבאתי ראיה מת"ח ולא מאנשים שאינם בקיאים בהלכה, ואם בכה"ג אינו ראיה ממנהג העולם, א"כ מה היא ראיה ממנהג העולם? וכיון שברכת על המחיה פוטרת לדעת מרן א"כ כיצד לא נחוש בזה לסב"ל, וגם בשאר הדיון בדברי הראשונים, אף אם אפשר לדחוק ולדחות חלק מהראיות בדבריהם, איך שיהיה מצינו יסוד ברור בדבריהם שעכ"פ חלק מהם ס"ל שאף המטוגן במעט שמן, חשיב כמטוגן ולא אפוי, ואחר שמצינו אף בחלק מדברי הראשונים לחלק כן, א"כ פשוט הוא שאין לדחוק בשא"ר שפשטות דבריהם גם מורה כן, ובפרט שבזה יישבנו גם מנהג יוצאי מרוקו שכידוע היו בקרבם ענקי תורה, ובכ"ז ברכו על המופלתא מזוונות בכל שנה ושנה. והנכון לענ"ד כנ"ל במסקנת דברי.

העולה מן האמור:

א. מאכל ה"מלאווח" ומאכל ה"מופלתא", אשר מטגנים אותם במחבת עם מעט שמן (שלל מדצק העיסה ומשקף), ברכתם בורא מיני מזונות, ואף אם קבע עליהם סעודה, אין משתנית ברכתם להמוציא, אלא בכל אופן ברכתם בורא מיני מזונות.

ב. ברכת פיצה – רוב הפיצות המצויות האפויות, ברכתם המוציא אפילו כשלא קבע עליהם סעודה ואוכל מעט, כיון שאין נרגש בהן טעם המתיקות בעיסה¹³. אבל פיצה מטוגנת, כמו של חברת "פיצה

שמן, שהרי לא כתב שמטגנים אותם בשמן מועט, או אופין בשמן מועט וכיוצא, וא"כ אינו ענין לנ"ד במופלתא המצויה, ודוק]. ולפ"ז אפשר עוד שכוונת הגר"י מאמאן (שליט"א) היא על מופלתא עבה קצת, דהלא"ה יש לדון בזה עוד ממ"ש הפוס' (עיין נספח נרכה ה' ח"צ פ"ב עמ' קמג). ונספח הלכה נזכרה שם נשער הליון ס"ק קמו), שפת שהיא דקה מאוד ברכתה מזונות, אלא שבזה יש חולקים ויש לפלפל טובא, ואכ"מ. ושמעתי בשם הרה"ג ר' אופיר מלכא שליט"א, שאמר לחלק בזה בין "מופלתא מקצועית", שבאמת עושים אותה דקה מאוד, לבין שאינה כזו, שעל הדקה ה"מקצועית", מברכים מזונות בכל אופן. ע"כ. ואיך שיהיה המנהג הרווח בזה אצל עדת המרוקאים אינו כן, וכפי ששאלתי ושמעתי אצלם שעל מופלתא מברכים מזונות בכל אופן, ואף אם אוכלים ממנה בשיעור קביעות סעודה. וכן עיקר לענ"ד משום דאף במעט שמן חשיבא מטוגנת כמו שכתבו כמה מהראשונים, וגדול כח הסב"ל, וכנ"ל.

¹³ כמ"ש מרן הראש"ל זצ"ל בספר חזון עובדיה ברכות (עמ' ס), בזה"ל: הפיצה, אם נילושה בחמאה וחלב, וניכר בה טעם החלב והחמאה, מברך עליה בורא מיני מזונות, ועל המחיה, אבל אם נילושה במים וחלב ולא ניכר בה טעם החלב, ברכתה המוציא לחם מן הארץ וברכת המזון, ע"ש. ואף בשנגרש בהם המתיקות, לכאורה ברכתם המוציא הואיל והדרך לאוכלם לשיעור וכדין הלחמניות המתוקות שכתבתי בשו"ת הלכה למשה (מ"א ס"י יד) באורך. וע"ע בחזו"ע שם (עמ' סא נהערה) שהב"ד שו"ת מנחת שמואל פנחסי שהעלה, שעל הפיצה יש לברך המוציא וברכת המזון, דלא עדיפא מפשטידא שממלאים אותה בשר או גבינה, שכתב מרן (ס"י קסא ס"ז), שמברכים עליה המוציא ובהמ"ז, ושכן נוהגים לאכול פיצה כארוחה של ממש, ע"ש. עכ"ל בחזו"ע שם. ולפי"ז לכאורה בכל אופן יש לברך המוציא וכנ"ל. אלא שאפשר שדין הפיצה דומה לדין ה"רוגלאך", שאף שיש ממנו סוג שעושים גדול ולשיעור – הנקרא "עוגה אישית", מ"מ הוא אותו דבר כ"רוגלאך" הרגיל הקטן

האט" – העבה, שאופן עשייתה היא ע"י טיגון בשמן בתוך התנור, ממילא ברכתה מזונות ואף אם קובע ע"ז סעודה¹⁴.

ג. "קרוטונים", שהם חתיכות פת קטנות מאוד שאין בכל אחד שיעור כזית ומערבים אותם בסלט או במרק, יש בהם כמה סוגים שברכתם שונה כדלהלן:

סוג א' – קרוטונים ביתיים קלויים בתנור – שאדם עושה בביתו מלחם שנשאר, ברכתם המוציא.

סוג ב' – קרוטונים ביתיים מטוגנים – שעשויים כנ"ל מלחם שנשאר, אבל אחר שחיתכים אותם מטגנים אותם בשמן עמוק, ברכתם מזונות, ואם מטגן בשמן מועט – אין נכון לאוכלו אלא בתוך הסעודה (ועי' נגוף המשוזה).

סוג ג' – קרוטונים קלויים בתנור המשווקים בחנויות [ובד"כ הם מיועדים להוסיפם בסלט] – בפשטות ברכתם המוציא, אבל אם לא מכינים את הקרוטונים מלחם שהיה בתחילה פת רגיל, ואח"כ קלו אותו, אלא מתחילה עשו אותה ע"מ לקלות אותה, ברכתה מזונות.

סוג ד' – קרוטונים מטוגנים בשמן המשווקים בחנויות – אם מטוגן בשמן עמוק ברכתו מזונות, וכן הוא רוב הקרוטונים המיועדים למרק. [במאפיות של "אוסם", "קנור" ו"תלמה"]. ובשמן מועט, שמתחילה עושים אותם ע"מ לחלקם ולטגנם, המברך עליהם מזונות, יש לו ע"מ שיסמוך.

שנעשה לתענוג ולכך אין משתנית ברכתו, וכמ"ש בהלכה למשה (מ"א ס"י טו מכתב ג אות ד, וממכתי יתדותי ע"ד השד"ח אסיפת דינים מערכת נרכות סימן א' אות יא, ע"ז) ואפשר דה"ה לפיצה, שהואיל ויש מהן קטנות הנעשות לתענוג, הרי גם כשהקלו ומייצרים מהם בצורה גדולה, לא משתנית הברכה – כל שהטעם נרגש בעיסה. וכן נראה שהבין מו"ר הגר"א מאדאר שליט"א בהערות איש מצליח שעל המ"ב (ס"י קסא ס"ז), ע"ש.

¹⁴ ולפי מה שביררתי, וכן נראה במציאות, סוג זה מטוגן בשמן עמוק, ולפ"ז לכ"ע ברכתה מזונות ואין ע"ז קביעות סעודה.

סימן קט

האם נכון לברך ברכת האילנות כבר מליל ער"ח ניסן

השאלות חמדת צבי דס"ל להחמיר בזה, ומראש צורים אראה עוד להגאון ר' צבי פסח פראנק בשו"ת הר צבי (ח"א חאו"ח סי' קיח) דפשיטא ליה שאין מברכין ברכה זו בלילה, ועפ"ז דן אם נשים מחוייבות בזה משום מצוות שהזמן גרמא, ע"ש. וכ"כ בספר פסח כהלכה (פ"ד סעיף ט). ואמנם הגאון הראש"ל ר' יצחק נסים בשו"ת יין הטוב (ח"א סי' מה) השיב ע"ד ההר צבי במכתב תשובה אליו, דיומי ניסן הנז' בגמ', אינו לאפוקי הלילות אלא לאפוקי הימים שלפני ואחרי ניסן, ע"ש. [ובאמת שיש להעיר ע"ז, דבקושטא אין חיוב בימי ניסן דוקא, אלא שכן המציאות וכמ"ש בשו"ת יחו"ד ח"א סי' א ובחזו"ע עמ' כה. ובברכ"ה ח"ד עמ' שג בהערה 111. ושו"ר שכן העיר בשו"ת ברכת יוסף מיכאל סו"ס קכא, מהאי דינא ע"ד הרב יין הטוב, ואכמ"ל]. וכדברי היין הטוב כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יב סי' כ אות ו). ובשו"ת כסא שלמה מאזוז (סי' כט). וכן פסק גאון עוזנו מרן הראש"ל זיע"א בספר חזו"ע (פסח עמ' יא). וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סי' תנח אות ב). וע"ע בשו"ת אלישיב הכהן (ח"א סי' י אות ה). אבל הא ודאי שהנכון לכתחילה להוציא עצמו מהמחלוקת. ופשוט.

גם המנהג לומר אחר הברכה מזמור שיר המעלות בשו"ב ה' את שיבת וגו', כמ"ש הכה"ח (סי' רכו סק"ח), ואין נכון לקרוא מקרא בלילה, וזה טעם נוסף להעדיף הברכה ביום. ושו"ר הערה כע"ז שהעיר הרה"ג ר' אברהם הכהן שליט"א בשו"ת מצות אברך (ח"א סי' ד) שכיון שהמנהג ליתן צדקה לעילוי נשמת הנשמות המגולגלות, אחר הברכה (וכמ"ש במועד לכל חי סי' א סו, ובכה"ח שם), ולכתחילה אין נכון ליתן צדקה בלילה וכמ"ש בשו"ת יחזקאל דעת (ח"א סי' מז עמ' קלז), א"כ הנכון לברך הברכה ביום. וכ"כ להעיר הרה"ג ר' יהודה דרעי שליט"א בספר חגים וזמנים (עמ' קס) שהנכון לברך ביום כדי שיוכל לומר המזמורים וליתן צדקה כנהוג, ע"ש.

ובפרט שלא תמיד מנורת החשמל בלילה מאירה הלבול כדבעי ואינו יכול לברך כהוגן, וצריך לראות הלבול כהוגן, וכמו שהעיר בס' פסקי תשובות (סי' רכו אות ג) בשם האשל אברהם בוטשאטש. ובכה"ג אפשר שיצא שכרו בהפסדו.

וע"פ כל הנ"ל נראה דהדרין לכלל דמנהג ישראל תורה הוא ואין נכון לשנות בחינם.

לכבוד האברך היקר שוקד באהלה של תורה, זה שמו הטוב, כגן רטוב, ר' עידן פרנק נר"ו יאיר. איתן מושבו בכולל "מחנה אפרים" – פה שכונתנו גילה יע"א. שלום וברכה.

בדבר שאלתנו גבי ברכת האילנות אשר נכון וטוב להקדים ולברך מיד כשמגיע זמנם בר"ח ניסן, דזריזין מקדימין למצות וכמבואר בפוסקים¹, האם נכון לברך ברכה זו כבר מהלילה – שהוא ער"ח ניסן, כיון שכבר הגיע הזמן (שהיום מתחיל מהלילה), וע"פ דברי הפוסקים שאפשר לברך ברכה זו בלילה לאור החשמל. או שהנכון לחכות ליום המחרת.

והנה כבר על פה השיבותיך דבר, דלענ"ד אין נכון לכתחילה להקדים ולברך בלילה, שכן לא ראינו שנהגו כן לברך מהלילה, ואף גדולי מצינו ראינו שברכו ברכה זו ביום ר"ח עצמו, וכן נהג מרן הראש"ל זיע"א, ולהבה"ח כן נוהג מרן ראש הישיבה שליט"א, וכן שאר גדולי כנ"ל. וכן מצאתי עתה בספר פרח מטה אהרן בהסכמת הג"ר יצחק ברדא שליט"א שהעיד שמעולם לא ברכו ברכת האילנות בלילה, ע"ש. ולבאר טעמים אמרתי שאפשר שמה מאז ומעולם לא ברכו בלילה הוא כיון שבשנים קדמוניות לא היה מצוי להם אור החשמל, ולכן נשאר המנהג כן על מכונו, ועוד יש לבאר בזה שאף שאפשר לברך בלילה, מ"מ אין ההתפעלות בלילה לאור החשמל ניכרת כמו הראיה באור יום שהכל ניכר ביופיו, ומטע"ז אפשר שאף לאור הלבנה לא ברכו בעבר וכנ"ל, ועכ"פ אין לשנות מהמנהג בחינם. ובמשי"ם חופשי ששתי שמצאתי לי חבר, הוא הגאון ר' משה דוב וולנר זצ"ל בשו"ת שאילת חמדת צבי (ח"א סי' חי אות ט) שכתב להצריך לברך ברכה זו דוקא ביום עפ"מ ש"כ ביו"ד סי' קצו ס"ד שהבדיקה תהיה לאור היום ולא לאור הנר ובתורת השלמים שם כתב שצבעי הכתם ניכר ביום מבלילה לאור הנר, והאריך ע"פ הידוע שטבע הפרחים לפרוח מחום ושמם וצבעי וגווני הפרחים והעצים מראים נפלאותיו, עכת"ד.

ומלבד כל זה, הנה אף עיקר דין שאפשר לברך הברכה בלילה, אינו דין מוסכם, וכבר הבאנו דברי

¹ וכמבואר בגמ' פסחים ד ע"א, וכמ"ש הש"ע ביו"ד סי' רסב ס"א. וכ"כ בספר חזון עובדיה (פסח עמ' כד). ובס' ברכת ה' (ח"ד עמ' דש).

הרב פנחס שפירא

אב"ד ביד"צ שערי שלום בית שמש
ומחבר שו"ת בריתי שלום

סימן קי

אודות הצעה להנהיג הסכם קדם נישואין בדרום אפריקה

בס"ד, י' באדר תשע"ח

לכ' הרב הגאון ר' משה קורצטג שליט"א ראב"ד
יוהנסבורג, אחדשה"ט.

בדבר מה שביקשני כת"ר שליט"א לעיין בהצעה שהועלתה במקומו להנהיג בדרום אפריקה נוסח של הסכם קדם נישואין, והועלתה טענה שנמצא לכאן נוסח חדש העונה לכאן על הבעיות ההלכתיות שבהסכמים של הסתדרות ה-RCA באמריקה וכן של ארגון צהר וארגון בית הלל בארה"ק, אשר כנגד כל אלו יצאו כל גדולי דורנו באש ובגופרית. וכת"ר צירף למכתבו הן את נוסח ההסכם והן דף הסבר על מהות ההצעה והצורך בה.

ולאחר עיון ממושך, בכובד הראש כראוי, הנני בזה להשיבו כי אמנם בשתי נקודות מסויימות עדיף הנוסח המוצע על פני הנוסח של הסתדרות ה-RCA, אך בנקודה מהותית מאוד הוא גרוע בהרבה מאשר ההסכם שלהם, אשר בו ברוב המקרים ניתן עכ"פ בדיעבד גמור אחר שכבר נישאת בגט זה להכשיר את הנולדים מהזיווג שני, ואילו בהסכם המוצע כעת הרי שברוב המקרים לא תהיה יכולת להקל כלל גם בדיעבד גמור שכזה, וקרוב הוא בחומרתו להסכמים של ארגון צהר וארגון בית הלל אשר כל באיה לא ישובון. ואפרש שיחתי בעזה"ת נותן התורה.

וראשית אפתח במה שעדיף במקצת דברים הסכם זה על פני ההסכם של ההסתדרות האמריקאית, והוא במה שבהסכם זה (המולע כעת) הרי שהחיוב במזונות גבוהים הוא מעת הפירוד (ע"י שמתחייב נזק כזר מעכשיו, והיא מוחלט לו עד זמן הפירוד, וכדן חכמי ספרד שצו"מ סימן ר"ז סעיף ט"ז) ולכל משך ימי חייה, ואף לאחר הגט, אלא שרשות ביד בית הדין דיוהנסבורג לפוטרו מחיוב זה אם רצונם בכך, וממילא אחר שיתן הבעל גט יפטרו אותו בית הדין מחיובו כמובן, אך אין תלייה מפורשת בין החיוב לבין הגט, כ"א ברצון בית הדין לפוטרו תליא מילתא, בניגוד להסכם של ההסתדרות האמריקאית

(RCA) וכן ההסכמים של צהר ובית הלל, אשר בהמה ישנה תלייה של המזונות בפקיעת הנישואין, על אף שבנוסחם מחפים על כך במילים מכובסות שכביכול מסייעות במשהו.

ועוד עדיף לכאן הסכם זה מההסכמים שלהם, כיון שהסכם זה מאפשר לבית הדין לפטור את הבעל מכל התחייבותו לפי ראות עיניהם, וכמובן שאם יראו שניכרים הדברים שמטרת רצונה של האשה להתגרש הוא מפני שענינה נתנה בממון, הרי ודאי שבמקרים כאלו לא יסייעו לה בזה, וכמבואר ברי"ף בכתובות (פרק א"ע"פ, דף כ"ז ע"א דפ"י ה"ף) שאף בדורות אשר נהגה בהם תקנת הגאונים לכופף לגרש בטענת "מאס עלי" כדי "שלא תצאנה בנות ישראל לתרבות רעה", מ"מ היכא שניכר הדבר שהאשה נתנה ענינה בממון הרי ש"לא עבדינן תקנתא בכי האי מילתא", וזאת בניגוד להסכמים של צהר ובית הלל המחייבים את הבעל אף במקרים שענינה נתנה באחר רח"ל, וכ"ש להיכא שענינה נתנה בממון, וגם בניגוד לנוסח הנוכחי של הסכם הסתדרות הרבנים דאמריקה אשר שם מחייבים את הבעל כל עוד בית הדין לא מוצא לנכון להמליץ לאשה על שלום בית, ונוסח מעורפל זה אינו נותן מענה באופן ברור למקרים של "ענינה נתנה בממון", ועל אף שטען לי הרב מרדכי ויליג (מראשי ההסתדרות ה"ל) שלמעשה אינם מחייבים את הבעל היכא שנראה להם שתביעת הגירושין של האשה אינה מוצדקת כלל, מ"מ ודאי שאיכא למיחש בזה לדורות הבאים (וכמאמרם ז"ל צ"ק דאצות "חכמים הזהרו בדבריהם, שמה... ישמו התלמידים הצאים לחריכס"), מכיון שאין הוראה ברורה בענין מתוך הנוסח עצמו, וכאמור.

אך מאידך, הנוסח המוצע כעת לדרא"פ הוא מאפשר לאשה לנהל הליכים משפטיים בערכאות על שאר ענייני הממון שביניהם, כגון מזונות ילדים וחלוקת רכוש ומשאבים, שפעמים רבות מאוד מלבד האיסור להרים יד בתורת מרע"ה אית בזה גם גזל גמור, וממילא בודאי שבמקרים אלו יש לקזז

שהוא מאלו שמחייבים אותם בכך, ושכפייה הנעשית באופן כזה הינה כפייה שלא כדין הפוסלת את הגט או את החליצה, ומצאתי בשו"ת צמח צדק (מאה"ע סימן קס"ז אות י"ד) שכתב דאף תקנת הגאונים בזמנם לכופ הבעל לגרש בכל טענת מאיס עלי לא נאמרה בגוונא שהיא רוצה לעכב ממונו שלא כדין תורה ומסרבת לשמוע לדייני ישראל, דבכה"ג לא תיקנו כלל. וכמובן שגם אם יוסיפו בהסכם סעיף אשר בו מסתלק הבעל מראש מזכויות הקיוזו והעיקול הללו, מ"מ לא יהני מידי למאי דמבואר ברמ"א באה"ע סימן צ"ב (סעיף א') בשם הרשב"א והר"ן דלא מהני סילוק מדבר שלא בא לעולם, ועל אף שבחו"מ סימן ר"ט (סעיף ח') הביא הרמ"א בשם מהר"ם מרוטנבורג והמרדכי שכן מהני (ואמ"כ זיין לעיין נדנריו שצאה"ע ז"צ), ומחמת כך כתבו האחרונים שזהו ספיקא דדינא מחמת מחלוקת הרשב"א והר"ן עם המהר"ם והמרדכי, אך הלא פשוט שכיון שהבעל הוא המוחזק בממונו שלו שאסור לחייבו להוציא מידו, ואף אם יקבל עליו מראש בקנין שלא יוכל לטעון "קים לי" אכתי לא יהני זה מידי, דהא ג"ז הוא לענין דבר שלא בא לעולם דעל זהו גופא המחלוקת אי מהני ע"ז קנין בשעה שעדיין לא בא לעולם.

ומכיון שנתברר שנוסח זה עשוי חלילה להביא בנקל מאוד לידי עישוי ממון שלא כדין, א"כ מה יתן ומה יוסיף הא שאין לחוב תלייה גמורה בגט ובפקיעת הנישואין, הלא עישוי שלא כדין פוסל את הגט לכל השיטות אף כשאינו תלוי כלל בגט אלא רק נעשה במטרתו לשם כפיית גט, וכמבואר בשו"ת הראנ"ח (מאה"ע סימן ס"ג), וכ"כ בשו"ת בית אפרים (מאה"ע מהדומ"י סימן ע"ד) בביאור דברי התורת גיטין. ויעז"ע בספר גט מקושר הקדמון (נפדר גט ראשון אות ל"ט) וביד דוד (נפלי אישות דף ז"ה) ובחזון איש (מאה"ע סימן ז"ה ס"ק ג') הכותבים בהדיא דאף לשיטות המכשירות גט הנעשה באונס ממון ע"י קנסות שקיבל על עצמו, מ"מ כל זה היכא שזהו חיוב ממוני כדין, אך היכא שהחיוב מתבצע שלא עפ"י דין תורה אזי לכו"ע אין להכשיר את הגט. וכאמור לעיל, זהו אף היכא שאין שום תלייה מפורשת בין מתן הגט לבין החיוב הממוני.

ולפי מה שהתרשמתי מכת"ר בשיחתנו הטלפונית, בטוחני בו שאחר שיקרא קושט דברי אמת הללו יראה לבטל לחלוטין את ההצעה המסוכנת הנ"ל.

מהתחייבות הבעל במזונות את כל מה שעשקה האשה ממנו בערכאות, וכן אף את כל מה שעתידה לעשוק ממנו בעתיד וכפי דמבואר בש"ע חו"מ סימן ע"ג סעיף י' ובש"ך שם ס"ק ל"ד דהיכא שהלוח מבזבז נכסיו אזי מעכבים את ממונו אף בטרם הגיע זמן הפירעון, ומבואר בתשובת הריב"ש (סימן ק"ט) שמקור דין זה תלוי בסוגיא בכתובות (ק"י) גבי ראובן שלוח משמעון מנה לחמש שנים ושמעון זה לוח מראובן זה מנה לעשר שנים אי מוציאין מראובן מנה לסוף חמש שנים, והסיק הריב"ש דכיון שכתבו הרמב"ן והרשב"א (שם נכחונות) דאם מת שמעון והניח יתומים קטנים שלא יהיו בני גוביינא לסוף העשר שנים אזי אין מוציאין מראובן אלא יעמוד כל אחד בשלו ע"כ ה"ה להא, דמכיון שאיכא פסידא לראובן אם יפרע כעת את החוב ע"י שלא יוכל בעתיד לגבות את חובו בזמן לכן במקום פסידא אין מוציאין ממנו את חובו, מאחר "דאיכא פסידא מבוארת", ונפסקו דברי הרמב"ן והרשב"א הללו להלכה בחו"מ סימן פ"ה סעיף ה', ומינה נלמד דאם ישנה פסידא לבעל ע"י שהאשה תתבע אותו אח"כ בערכאות א"כ לא שרי להוציא ממנו כעת את חובו עפ"י שורת הדין הפשוטה.

ויעויין בשער המשפט בסימן ע"ג (ס"ק י"ז) שהוציא מדברי הריב"ש הנ"ל יסוד חדש, דמש"כ הש"ך (נפ"ק ל"ד ה"ג) בשם המהרש"ל ביש"ש דהדין שמעכבים את ממון הלוח אף בטרם הגיע זמן הפרעון זהו דוקא אם רואים שפושע במה שמבזבז נכסיו, אך אם זהו רק מחמת שנהיה עני בעל כורחו אינו כן, דזהו דוקא גבי לעשות מעשה להוציא ממון הלוח, אך אם אירע שהמלוח כבר מוחזק בממון הלוח אזי שבקינן ליה בידיה אף בגוונא שהלוח הולך ונהיה עני בעל כורחו ולא בפשיעתו, עכ"ד השער המשפט, ומינה נלמד שאף אם לא תבעה האשה את הבעל מעולם קודם לכן בערכאות, מ"מ היכא שניכר הדבר מארחות חיה הכלליים שישנו חשש ניכר שתעשה כן בודאי שרשאי הבעל לעכב את חובו כלפיה מחשש זה, ואסור להוציא מידו.

ואף אם האשה לא תתבע שום תביעה ממונית בערכאות כ"א 'רק' בענייני משמורת הילדים או חינוכם וכדו', מ"מ ודאי שרשאי הבעל לעכב חובו אליה כדי למנוע אותה ממעשה שכזה, וכמבואר טובא בראשונים ובאחרונים גבי גט וגבי חליצה שאם האשה עושקת או תעשוק אותו ממון בעתיד שאין לכפותו ואין לחייבו בגט ובחליצה אף במקרים

הרב חננאל חזני

תל-ציון

סימן קיא

עובדות והנהגות יקרות של מו"ר הגר"י מאמאן זיע"א

ולכן, כמה שנאמר ונכתוב משבחו של צדיק, הזמן יכלה והמה לא יכלו, ומשום כך, לא כתבתי כאן ממה ששמעתי עליו אפילו ממקורות מוסמכים, אלא כתבתי כאן רק מעט מגרגירי החול, מאשר זיכני הי ברחמיו, להיות נוכח לזכות לראות בעצמי.

הנהגות:

בער"ש קודם צאתו מהבית, ניגש לאשתו הרבנית ע"ה, ואמר לה: "חנה, תהיי בריאה, רפואה שלימה, שבת שלום", ורק אז שם פעמיו לצאת מהבית. ובדרך כשעבר ליד בתי כנסת שונים, השתחוה מול כיוון היכל הקדש וכ"ש שהגיע לבהכ"נ שבו התפלל.

היה מקפיד שכאשר היה מברך את החולים או את החיילים, שיענו כולם "אמן".

בהזדמנות ראיתי אותו אוכל צימוקים והקפיד שלא לאכול בריה, ולכן חצה כל צימוק קודם שאכל.

היה זמן שכבר היה נעזר בלכתו בחוץ, במקל, אבל בשבת, לא היה לוקח מקל, בשום פנים, גם שלא היה מי שילוהו בדרך, בכדי להתרחק מחשש טלטול.

כשהרבנית ע"ה הייתה הולכת לבנק, אמר לה, "את הולכת לבנק של הקב"ה!" אמר לי, ככה אני קורא לבנק.

קודם דרשתו בציבור היה אומר "לשם יחוד וכו'".

כבוד חכמים:

איזו היא הוצאה לאור של השלחן ערוך, הפליגה בשבחים בשער הספר על רבינו יוסף קארו זצוק"ל, ולעומת זו לא הרבתה כ"כ בשבחים על רבינו משה איסרליש זצוק"ל. והרב כאב לו על הדבר הזה, שכנראה לא יודעים את גדלותו של הרמ"א, ואילו היו יודעים היו גם מפליגים בשבחו של הרמ"א זיע"א. ומיד סיפר, היאך זכה אביו של הרמ"א, לבן כזה. [בזכות שהיה נועל את חנותו בזמן מנחה גדולה של ערב שבת, ופעם קרה שהיה לו נסיון מאוד גדול להרויח סכום גדול, ומכל מקום לא זו מהנהגתו וסגר את החנות באותה שעה, ואשר על כן זיכוהו מן השמים לבן כזה].

בודאי קטונתי מלומר מילות הערכה על היוזמה הברוכה שהשם זימן לכם*, אמנם איני יכול שלא להביע את רחשי ליבי, ולומר, אשריכם שזכיתם לקפוץ על המציאה החשובה הזו, לערוך קובץ, שבביל לזכות בו את הרבים בדרכיו של האי גברא רבא דאתי ממערבא מ"מצדיקי הרבים ככובים לעולם ועד", לאור לרבים מאורו של העמק יהושע, אשר בעודינו מתהלכים בחשכת הגלות, זכינו לראות איך לא מש עמוד האש לפני העם.

ויה"ר שיהיו הדברים בעהשי"ת לתועלת מרובה, ולפקוח את העיניים, ולהשכיל לעשות את הטוב האמיתי לנחת אמיתי לפניו יתברך. ולא יצא שום תקלה על ידכם.

בזמן ההלויה, שאלוני חברים, אם הכרתי את הרב? והשבתי, שכמה שאפשר להיות קרובים לרב, קשה לומר "הכרתי את הרב". ועלה בידי בס"ד, לפרש בזאת את הפסוק (בראשית מב, ח) "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו", כדלקמן:

"יוסף" מסמל על הצדיק, שהצדיק מכיר כל אחד בנבכי נפשו ובמהותו, את מעלותיו וחסרונותיו, של הבא ממולו, תוך זמן קצר מאוד. וזה דבר הכתוב "ויכר יוסף את אחיו".

אבל, "והם לא הכירוהו", דהיינו שאר העם, ואפילו הנמצאים בתמידות עם הצדיק, לא יגיעו למדרגה כזו, להבחנה אמיתית ומדויקת, מיהו באמת הצדיק, לאיזה דרגות בתורה, במידות ובקדושה, הוא הגיע.

* ראה "יתד המאיר" שבט תשע"ח, קובץ "נר לרגלי" לזכרו של רבנו זיע"א, ושם נאמר כי ישנם עוד מאמרים רבים שלא פורסמו שם ונדחו מחוסר מקום לגליונות הבאים. וראה ב"יתד המאיר" אדר ע"ח (ס' פח). ובגליון הנוכחי (ס' צג), מו"מ עם מרן זיע"א. וע"ע לעיל בסימן קח. ויה"ר שזכותו הגדולה תעמוד לנו ולכל בית ישראל, ונזכה בקרוב לראותו בתחיית המתים, אמן. המערכת.

כשהיו מבקשים ממנו ברכה מסוימת, הורגש שמברך בכל לבו, ושח לי כמה פעמים, "ואברכה מברכך" – אני מברך, והקב"ה מברך אותי.

כשהתייעצתי איתו על איזה שהוא שם לקרוא לבתי, אמר לי, תשאל את אביך, מה הוא אומר, ואח"כ אמר, אם הוא מסכים תקרא כך.

וכן, פעם התקשרו מעיר מסוימת לשאלו בדבר מה, ושאל למה אתם לא שואלים את הרב המקומי. התברר לי, שלכל אחד רצה לחלוק את הכבוד הראוי לו.

כשהיה נעזר בליווי בשבתות החורף וחש שידיו של המלוה קרות, היה שם ידו על השרוול של המלוה, והיה אומר, ככה זה יותר נעים. מבלי לפגוע במלוה שידיו קרות.

מצוות:

שהיה נכנס אדם מבוגר לבהכ"נ הקדים אמירת "לשם יחוד...לקיים מצות מפני שיבה תקום והדרת פני זקן", ואח"כ היה עומד **מלוא קומתו**. על אף תוקף גילו, ואף על ספק אם הנכנס הגיע לגיל שיבה, עמד כהרגלו. [והזהיר על זה כמה פעמים באומרו, אנשים קונים עליות לתורה ברצי כסף, אף שזה רק חיבוב מצוה, ואיך אפשר להזניח מצות עשה דאורייתא, בעוד שאין צריך לשלם עליה שום ממון (וכ"כ הפלא יועץ)].

פעם פגשנו אותו ברחוב ביום שישי, ואמר לנו "היום קראתי שמו"ת, שלש שעות פחות רבע".

ופעם היה, שחשב הרב כי נכנסה השבת, ושאחד הילדים הדליק את המאוורר, מיד זעק מתוך נימי נפשו בכאב: "שבת!"

כשבאו לקבל ממנו ברכה בביתו, מעולם לא ראיתי שניסה לרמוז לא להתעכב עוד או לצאת משם, אלא שלאחר שכבר קיבלו את מה שרצו, היה שותק. בבחינת די לחכימא בשתיקה. ומעשה היה, שבאו קבוצה משפחתית לקבל מברכותיו, ומחשש שמא יכביד עליו, נשארו מקצתם למטה מביתו, וכשנודע לו הדבר, מאוד הצטער, ואמר: "למה נשארו בחוץ, רחמנות, תאמר להם לעלות!"

על אף טורח הדרך שהיה לו מביתו לביהכנ"ס ולהיפך, היה חוזר ואומר "שכר פסיעות יש..." והיה

סיפר לי, שהיה לו איזו שהיא עסקה של רווח מאוד גדול, והסתפק אם יש בה איסור ריבית, וישב על מדוכה זו, ולדעתו לא היה בזה שום איסור, ומ"מ הפנה שאלה זו קודם מרנא מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, והשיב שדעתו לאסור, ומכיון שכך ביטל דעתו, ולא לקח מאומה מאותו ממון.

שנה אחת שהיתה עצירת גשמים, הכריז הראשל"צ חכם מרדכי אליהו זצ"ל, לומר תפילת הגשם בפתיחת ההיכל של יום שבת, וכשבאנו לומר את הפיוט, שאלני מי אמר לומר את תפילת הגשם? עניתי לו "הרב מרדכי אליהו!" אמר לי "אם ככה בסדר!" ושוב שבוע לאחר מכן, אותו מעשה. חשבתי, שפשוט הרב זצ"ל, בא ללמדני כמה חשוב להתבטל לכבוד החכמים ולשמוע בקולם.

מידות:

מו"א ע"ה הנהיג בביהכנ"ס, שלפני פתיחת ההיכל בשבת, תהיה דרשה, וכמובן בזמן שרבינו זצ"ל, היה בביהכנ"ס, הוא היה מכובד בדרשה, לעמוד לפני התיבה [אגב, היו זמנים שהחמיר שלא להפנות גבו להיכל הקדש, והיה עומד לצד ההיכל]. והיו כמה פעמים שסמוך לזמן הדרשה, הלכו כמה אנשים קרוב לתיבה, כדי לשמוע טוב את הדרשה, אך הרב בענוותנותו ע"ה, חשב לתומו שרוצים לדרוש במקומו, ואמר "אתה רוצה לדרוש? בכבוד!"

היתה שבת שהוזמן לדבר בליל שבת קודם ערבית, באחת מבתי הכנסת שבשכונה, והתכנון היה שלאחר תפילת מנחה בבהכ"נ שלנו, ילך לשם. אך דא עקא, שהיה קצר חשמלי אצלנו בבהכ"נ והוצרכנו להתפלל בחצרות בית ה', והרגיש שאינו יכול לעזוב אותנו ב"חשך כפול" ונשאר להאיר לנו מאורו.

פעם ביקשתי ללמוד איתו, [למרות שידעתי שהוא עסוק בתלמודו, מ"מ חשבתי לפחות לנסות], וכמדומני שאמר שיענה לי תשובה. לאחר תקופה, אמר לי, אתה זוכר שביקשת ללמוד ביחד, אז לא הרגשתי טוב, ולכן לא הסתדר לי.

פעם, כשיצא מהבית הכנסת, קודם שהתלויתי אליו, שמעתי אותו לוחש לעצמו "מה יתן לך ומה יוסיף לך הכבוד המדומה" [ורצונו בזה שאחר הכבוד שמקבל בביה"כ או שיקבל בהליכה, לגעור ביצרו לבל יטעהו]. וכמה פעמים שהתלויתי עמו והיו מברכים אותו בברכת שלום, אמר לי "חן וכבוד יתן ה'".

וכשמו"א ע"ה, עשה מגבית לנצרכים, תכף ו&מיד אמר רבנו שיתן [והוסיף בחיוד: אמרת לנו כבר בכולל].

קדושה:

כשהתלויתי עמו בליל שבת והיו נשים מולנו, מיד נטה עימי לצד, נטה ראשו כלפי מטה והמתין עד שתעבורנה הנשים. [כמה יש ללמוד מזה, שהנה הוא עם כל גדלותו בחכמה ובמנין, ובנוסף לכך שאחז ביד מלווה, עוד הוסיף להשמר בקדושה]. והמעין בספריו יראה בלשונו את דביקותו בהשם יתברך ובחכמי ישראל.

תורה:

סיפר לי שכאשר היה בחור, היו לומדים בישיבה בהתמדה מהשעה 4 לפנות בוקר עד השעה 8 בלילה, ולמדו אצל ר' דוד בן עטר ע"ה שהיה קדש קדשים [היה גבוה ומגולח, אבל פניו היו נראים כמלאך], ורבו (כזכורני) היה מקדים לבוא ומאחר לצאת, כדי שיהא לימודו גם על מנת שלא לקבל פרס.

ופעם אחת שמע את אחיו הגדול אומר לאביו, "אבא, לא חבל על יהושע, יש לו ראש טוב, הוא יכול להתפרנס בכבוד", ואמר לי, שמיד הלך ועמד לפני אביו, ואמר לו: "אבא, אני לומד על מנת שאני יהיה עניי!" וכשעלו לארץ, ראה אחיו את הכבוד שעשו לרב ע"ה, והתחרט על מה שאמר.

עוד סיפר לי, שכאשר למד דיינות, רשמו אותו גם כן ברשימת הנבחנים, ושם היה הנוהל שרק מגיל 30 אפשר להבחן, והוא היה עדיין בן 28, אמר לו הרשם: תשמע, תעשה את המבחן, אם תצליח הנה מה טוב, ואם לא נחכה עוד שנתיים. וכשעשה את המבחן גמר את המבחן לפני כולם, אמרו לו "נבחרת לדיין!" והוכתר לדיינות.

הרבה פעמים דרש דברים ידועים, או דברים שכבר אמרם כמה וכמה פעמים, ואף על פי כן, היו הדברים ערבים לפני שומעיהם. ולא שת ליבו לזמן הדרשה, עד שמו"א הביא לו את שעונו, שכך יוכל לשים לב לזמן, אך גם זה לא עזר הרבה. וכמה פעמים לא חלי ולא הרגיש, שנפל לו הצעיף מעל צוארו בעת הדרשה.

תפילה:

תפילתו וברכותיו היו כמונה מרגליות ובכוונה, לא היה מצב כזה של בליעת מילים או של חלומות

מדבר בענין זה, כמה זה חשוב בין מבחינה רוחנית בין מבחינה גשמית.

נפלאות:

שנה אחת שהיתה עצירת גשמים, אמר לי, "אתה תראה השבוע ירד גשם", וכן היה. לעומת זאת, שנה אחת ירדו גשמים בשבת של חודש תמוז, והרב היה בחזרתו מהבה"כ לביתו, מיד זעק: "רבש"ע, תעצור הגשם, בזכות הצדיקים", ומיד נעצרו הגשמים, עד שהגיענו לביתו, ואח"כ המשיך הגשם לרדת. [ובהלוייתו חזו החזאים לגשמים, אמנם הקב"ה עצר את ירידת הגשם עד שסיימו תפילת מנחה לאחר הקבורה, ויותר מאוחר ירדו גשמי זלעפות, ובודאי שאין הדבר בכדי].

כשעבר זמן מנישואינו, ועדיין לא נפקדנו בבנים, קיבלנו ברכה ממרן הגרע"י ומהרב זכר צדיקים לברכה, ובאותו חודש נפקדנו, ברוך ה'. וכשהיתה אשתי שתחיה, מעוברת על בני שיחיה, אמר לי תעשה פתיחת ההיכל, אמרתי לו: כן, עושים מהחודש התשיעי, אמר לי: אתה תתחיל מהשמיני, וכן עשיתי. ואכן, אשתי ילדה בסוף החודש השמיני. כנראה שחזה כן ברוח קדשו.

סיפר לי שבדרך כלל אשתו הרבנית ע"ה, היתה עושה קניות משוק "מחנה יהודה", והיה לוקח לה זמן מה, והנה יום אחד חזרה מאד מהר, ושאלה לפשר הדבר, והשיבה לו, שהיום באתי ללכת ל"מחנה יהודה", אבל בדרך נמלכתי בי והלכתי לקניות מהמכולת שיותר קרובה. והנה לאחר זמן משחזרה, נשמע שהיה שם פיגוע כואב רח"ל, והבינו שפשוט הקב"ה הציל אותם. "ברוך פודה ומציל".

צדקה:

"פיזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד", היה מקפיד מאוד בנתינת צדקה ליתומים, לאלמנות ולישיבות הקדושות. והיה מרבה לדבר על חשיבות הצדקה באורך, והעיד על עצמו באומרו, שבזמן שמקבל בדואר את עלוני הצדקה על יתומים ואלמנות, "במסתרים תבכה נפשנו". וכשהיה הולך ברחוב, היה הולך מקופה לקופה שהיו קבועות בצידי הדרך ונותן צדקה.

המתים, תחיית המתים!", ושח לי תחיית המתים קרוב!

ה' יזכנו ברחמיו, לזכות לראותו במהרה בתחיית המתים בעיניים פקוחות, ובא לציון גואל במהרה בימינו, ויהא למליץ יושר על כל ישראל, אכ"ר.

*****

שמעתי מהרב זצ"ל, בשם רבינו בחי (בספרו כד הקמח ערך דינין), בענין הברכות: והוא, שהמברך מאה ברכות כהלכתו, נחשב לו כאילו הקטיר קטורת, וכאילו קיים תרי"ג מצוות, שהרי כתוב בפסוק "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת", "כף" - זה מנין מאה, וכל ברכה "אחת" שווה ערך גשמי בעוה"ז "עשרה זהב" - עשרה זהובים, "מלאה קטורת" - "קטרת" גימטריא "תרי"ג", שכן בשתי התיבות יש את האותיות ר-ת, והאות קוף מתחלפת באות דלית ב: א"ת ב"ש ג"ר ד"ק, נמצא יחד גימטריא תרי"ג.

שמועות בהלכה

שאלתי, האם מותר לקצוץ ציפורניים קודם תפילת שחרית. והשיב, שלא לקצוץ, אא"כ הם עודפות על הבשר, שאפילו בתשעה באב מותר לקצצם.

עוד שאלתי, איך צריך לנהוג עם הציפורניים לאחר גזירתם. והשיב, לעוטפם בנייר טואלט ולהשליכם לאסלה.

עוד שאלתי, עם אמירת תיבת "נו", מיהוא הפסק בתפילה. והשיב, שלא לומר כן, אלא אם יש צורך, ידפקו על השלחן.

עוד שאלתי, אם יש צורך לבחור בישיבה, להכנס לבית המדרש בלילה, האם מותר לו להכנס עם פיגימה. והשיב, שיש ללבוש על הפיגימה בגד חשוב כמו חליפה, ויכנס.

החמיר מאוד בטלטול, ופעם נפגשנו בשבת עם מישהו ברחוב, ובידו היה איזה ספר, ושאלו הרב, אם הוא ספרדי, והשיב בחיוב, והעיר לו הרב, שאסור לו לטלטל.

דעתו היתה שהנוסח הנכון בתפילה לומר "מכניע זדים". ובחנוכה יש לומר "חשמונאי" באות אלף נחה.

ת. חזני הי"ו,

בן למו"א ר' חיים רפאל חזני ע"ה

באמצע. ולא היה נשען על המשענת בזמן התפילה, אלא ראשו מרוכז בתפילה מתוך הסידור. וכשהגיע הוא או החזן לקטעים מרגשים, כמו "וטהר לבנו לעבדך באמת", היה אומר כן בהשתפכות הנפש ובקול בכי ותחנונים. ואפילו באמירת הפסוק של שמו שאמר בסוף תפילת י"ח - "יחוס על דל ואביון, ונפשות אביונים יושיע" (תהלים עב, יג), היה הדבר כך. [והפריע לו שהיו חזנים שהתפללו בלחש, והיה מכנה זאת טו טו טו טו]. וכן כשהיה החזן בברכת מעין שבע מגיע ל"לפנינו נעבוד ביראה ופחד", היה מנענע את ידיו בחוזקה ואומר כן.

והזהיר והזכיר לברך מאה ברכות בכוונה, ואמר: עד שאדם סופר את המניות שלו, ילמד מרבותינו שעשו טהרת המניות - למאה ברכות!

היה לו צימאון מיוחד לעניית אמנים, ובפרט איש"ר, וכשקשתה עליו שמיעתו היה מתרכז לשמוע בכדי לענות, וכשענה איש"ר, היה מקבל עליו למסור נפשו על קדושת ה', והיה מסמן באצבעו על צוארו וגורנו כן. ואף בחודשיו האחרונים, היה כן.

ביום חול היה מתפלל בבית הכנסת עם האשכנזים, ולמרבה הצער, יש שלא ידעו מערכו, ועם כל זאת לא שת לבו לזה, והיה מכבד אותם בתואר ר' פלוני. ושנים רבות בילדותי, לא הבנתי מדוע מתפלל שם. פעם שח לי לתומו, גם האשכנזים מכבדים אותי, אני מתפלל אצליהם כי יש להם כמה מניינים. [והיה נשמע שבכך הוא לא מפסיד להתפלל במנין]. אמנם, נראה שזה לא היה המטרה שלו האמיתית, שהרי כמעט תמיד התפלל שם במנין מוקדם, והיה נשאר שם למניינים אחרים בזמן שהיה אפשר לענות אמנים עונה, וכשלא, כגון שהיו מתפללים תפילת הלחש, היה לומד חק לישראל וכדומה. [ראה בגליון שבט תשע"ח, קובץ "נר לרגלי" בהקדמת המערכת, ובעמ' 259].

סיפר לי פעם, שכשהרופאים גילו את המחלה לאשתו הרבנית ע"ה, וכששמע כן הסתגר בחדר, והתפלל בבכיות לה' לרפואתה, והמחלה נעלמה כליל.

תחיית המתים:

באחד מימי שבת בבוקר, סיפר לי, שחלם את מור אביו המלאך רפאל זצ"ל (שהיה מורו ורבו - לימד אותו גם בישיבה, ותמיד היה מזכירו בחרדת קודש), וכשראה כן בחלום, התחיל לאמר בקול "תחיית

סימן קיב

לבחוש בשבת במשקה שיש בו קרח | מכתב

איתא בשבת (נא:) אין מרזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו. אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. ומרן בשו"ע (שכ, ט) שינה מלשון הגמ' וכ' "אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש". ומוכח דבא בזה לאפוקי מהראשונים שהביא בב"י דס"ל דמותר לרסק השלג בידים לתוך משקה, ורק לכוס ריקנית אסר הש"ס. ולכן הדגיש השו"ע דרך בנימוח מאליו שרי אבל לא לרסק או לבחוש בכוס. וכך ראיתי שדייק גם בחזו"ע שבת ח"ד (עמ' קנו, קנז:) מלשון השו"ע ודחה את דברי ערוך השלחן (שכ, כב) שכ' דאולי השו"ע נקט רק לשון הש"ס¹ אבל באמת דעתו להתיר לרסק למשקה.

והנה כ' הראב"ה (ח"א - מסכת שבת סימן רט) דמותר לשבר את הקרח כדי שיטול את המים המונחים תחתיו, דגדולה מזו אמרין בפרק חבית גבי חבית דמתיו ראשה בסיף, ותנן שובר אדם את החבית וכו'. והוכחו דבריו בטור (ש"כ) ובמרדכי (שבת ס' של) והוסף ע"ז הב"י וז"ל: ואף על פי שכשמשברו ניתזו ממנו חתיכות דקות שרי דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיזובו מימיו אבל הכא שאין מימיו זבים על ידי כן ואפילו אם יזובו מועטים הם ולא חשיבי ועוד שאינו מתכוין לכך ועוד שהם הולכין לאיבוד וכן נהגו להתיר. עכ"ל.

והנה שבולי הלקט סי' פה כ' בשם אחיו ר' בנימין דדוקא שלג או ברד אסור לרסק מפני שהוא מוליד משקה שלא היה בעולם ודומה לסחיטת פירות אבל מים שנקפאו מותר לרסקן ואין בו משום תולדת משקה ע"ש. וכ"כ לצדד מדנפשיה הערוך השלחן (ש"כ, כ"ה) והניח בצ"ע לדינא. ע"ש.

וראיתי בשו"ת הראשון לציון ח"ב סי' ס"ב שהביא את דברי מרן הגרע"י זצוק"ל בקול סיני (גליון 72 עמ' 273) שכ' שמדברי הראב"ה והטור והמרדכי והב"י הנ"ל מוכח שס"ל דאין חילוק בין שלג וברד לבין קרח ודלא כשבה"ל, דא"כ למה הוצרכו לכל הטעמים שכתבו בהיתר שבירת הקרח, תיפוק ליה דבקרר לא גזרו כלל. אלא ע"כ דפליגי עליה.

והנה בחזו"ע (שם עמ' קנח) כ' דמותר לשבור קרטיב לחתיכות דקות תוך כדי אכילתו, כיון שאינו מתכוין שיזובו מימיו וטפי ניחא ליה שישאר קרוש. ואע"פ שאפשר שהוא פ"ר אפ"ה שרי כיון דהוי פ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן. ועוד דמימיו מעטים ולא חשיבי. וכ"ש לפי מש"כ האו"ז והרא"ש דאף לאוסרים פ"ר דלא ניח"ל מ"מ לצורך מצוה שרי, וענג שבת מקרי מקום מצוה. ועוד שהרי כ' שבולי הלקט שבקרח לא גזרו, וכ"כ האורחות חיים² (אות ע"ז). וכך צידד ערוה"ש. עכת"ד. וכ' ע"ז הראש"ל הגר"י שליט"א דמדהביא החזו"ע את דברי השבה"ל והאו"ח וערוה"ש בסתם נראה שהראה פנים לסברא זו, ולא כמו שהחמיר בזה בקול סיני לפני כו' 50 שנה. ולכן יש להורות להלכה שמותר לבחוש בכף קרח בכוס. עכת"ד.

ולענ"ד אי אפשר ללמוד מדברי החזו"ע הנ"ל שיתיר גם לבחוש במים שיש בהם קרח. כיון דבקרטיב יש היתר בשופי מכת הטעמים דלעיל גם בלא דברי שבולי הלקט והאו"ח, ורק לרווחא דמילתא הוסיף החזו"ע את דבריהם. אבל לענין הבחישה אין נראה לצרף דעתם מאחר שמוכח מהשו"ע דבחישה אסורה בשלג אף ע"פ שנמחה לתוך המשקה, ובב"י מוכח דדין הקרח כדין השלג. וכך נראה שהיא דעת החזו"ע, שהרי כ' הרב שאסור לרסק שלג וברד, וביאר בהערה שאפי' לרסק בתוך המים אסור, ורק בנימוח מאליו שרי. (ושם העמ' קנ"ח הסכים להתיר גם לנענע הכוס). ואם איתא דמתיר הרב לבחוש בקרח שבמים, היתה זו ראשית חובתו של החזו"ע להשמיענו זאת. דמה לו לרב להורות איסור במילתא דלא שכיחא בימינו של שלג וברד במשקה, ולשתוק מהשריותא בדבר המצוי מאוד בימינו של נתינת קוביות קרח במשקה. אלא ע"כ דין הקרח לדעת הרב כדין הברד והשלג, ונקט הרב בלישניה שלג וברד שנזכרו ובש"ס, ללמד מהם על קוביות הקרח שבזמנינו כיון שדין אחד להם. ודוק.

¹ ובאמת שדברי ערוה"ש צ"ע שהרי מרן שינה את לשון הש"ס.

² ועי' גם בכלבו סי' ל"א. ודע דהארחות חיים כ' סברה זו כדי להתיר הפשר שמן קפוא נגד מדורה אע"פ שאסור להפשיר דונג או חלב קפוא. וכ' דשמן אין תחילת ברייתו להיות קפוא משא"כ דונג וחלב. ע"ש. וס"ל לחזו"ע דהוא הדין לנידון דידן.

בענין מדוע נקרא סדר "מועד" בלשון יחיד, ולא בלשון רבים כשאר הסדרים | תגובה

במה שהעיר הרב העורך נר"ו בגליון שבט תשע"ח (בהקדמה לקובץ הזכרון "נר לרגלי"), מדוע רק סדר מועד נקרא בלשון יחיד בשונה משאר הסדרים, אעתיק בזה לשונו של הגאון ר' נפתלי כ"ץ ע"ה בהקדמתו לספר סמיכת חכמים: ולהכי נקרא סדר מועד בלשון יחיד, להורות דבכל מועד צריך לדרוש מענינו דוקא, זהו הנקרא "דבר בעתו", לאפוקי דלא תדרוש הלכות סוכה בפסח ולהיפך, דלהכי לא נקרא הסדר "מועדות" לשון רבים, דלא תימא דכל עניני מועדות חד הוא, ואף אם ידרוש עניני סוכה בפסח כיון שהם דברים שכליים אמיתיים שפיר נקרא מענינו, כיון דהכל הוא ענין מועד, וכל המועדים כחדא חשבינן, וזה אינו, דאין זה דבר בעתו, כי אם לדרוש מענינו דהאי מועד דוקא, להכי נקרא סדר מועד בלשון יחיד ולא מועדים שלא לכלול שני מועדים כאחד. עכ"ל. ע"ש.

בענין ברכת משקה אם פוטרת מאכל כשלא היה לפניו ולהיפך | מכתב

הנה המג"א בסי' ר"ו כתב שאם בירך על שכר והביאו לו דגים צריך לברך עליהם שהכל דשני מינים לגמרי הם א"כ כיוון עליהם. והוסיף הגר"ז שה"ה אם היו לפניו, וכ"פ מ"ב וכה"ח. והנה מרן הגרע"י בספר חזו"ע עמ' קע"ט כתב לחלוק ע"ז, אולם יש להעיר ע"ד וכמו שנבאר; מה שהביא שם בשם מהר"י פראג"י בסי' ע"ד שכתב להדיא לא כך - הנה הוא ז"ל מיירי במעשה של הגינת ורדים בכלל א' סי' ד' ואילך שהביאו לפני האורחים שכר ומרקחות וברכו על השכר אם צריכים לברך על המרקחות וכתב שם דאם איתא להאי סברא שאין ברכת שתיה פוטרת אכילה מרן כאן בשו"ע היה צריך להשמיענו דה"מ מין אכילה אבל בשתיה צריך לחזור ולברך ע"ש. אולם לפ"ז נראה דה"ה אם בירך על פירות והביאו לפניו לאחר מכן משבעת המינים ג"כ א"צ לחזור ולברך דהא מרן סתם גם בזה, וכמ"ש הכה"ח לדייק מסתימת דברי השו"ע, וכבר כתב החזו"ע שם דליתא להאי סברא ע"ש, וא"כ אין ללמוד מסתימת דברי השו"ע הכא [ועכ"פ הוא דעת יחיד ולא אמרין סב"ל בדעת יחיד כנודע].

ומה שהביא שם מדברי הגו"ר - הנה המעיין שם היטב בתשובות האחרונים יראה דמיירו הם כשהיו לפניו השתיה והאכילה וע"ז דנו אם פוטר שתיה את האכילה או לא דומיא דאם היו לפניו פירות האדמה והעץ שאינם נפטרים כ"א בברכת חברו, ומפורש כן בתשובת ר' יוסף הלוי שם בסי' ז' בסופו שכתב שמדברי המג"א הנ"ל נראה כדבריו שברכת השכר פוטרת הדגים ע"ש, והרי המג"א כתב שצריכים לברך שוב, אע"כ דהוא מייתי מדברי המג"א שכל החסרון הוא כשאינו לפניו ולא כיוון אבל אם לפניו פוטר וה"ה במקרה שלהם היו הכל לפניו ולכן פוטר, אולם אין מחלוקת ביניהם. וכן מפורש בדברי כמה מהאחרונים; בספר ברכת הבית שער א' סי' נ"ט העתיק את דברי השע"ת בסי' רי"ג שהביא את דברי הגו"ר הנ"ל [מהברכ"י] וכתב ודוקא שהיה בדעתו לפטור או שהיו שתיהן לפניו בשעת ברכה ע"כ. וכתב שם שכן משמע מדברי המג"א הנ"ל ע"ש. ומבואר דשנים הם. גם בספר פני יצחק ח"א דף ר"ל ע"א הביא דברי הגו"ר הנ"ל וסיים שאם לא היו לפניו לכו"ע אינו פוטר וכמ"ש המג"א ע"ש. ומבואר ג"כ כנ"ל. והחסד לאלפים בסו"ס רה, כתב, י"א שאם אכל או שתה דבר שברכתו שהכל אין ברכת האכילה פוטרת השתיה ולא ברכת השתיה פוטרת האכילה א"כ היה לפניו והיה דעתו עליו בפירוש אבל אם לא היה בפניו אפילו שתה שכר והביאו לו דגים למתק השתיה אם לא כיוון עליהם בפירוש צריך לחזור ולברך שהכל ואפשר דכו"ע מודו בזה ע"כ. וג"כ מבואר כנ"ל. ובספר מלך שלם דף ע"ד ע"ד אות כ"ה כתב במי שאכל בשר ושתה מים אם מכויץ לצאת יוצא בברכה אחת וכדמוכח מהמג"א הנ"ל ע"ש. וע"כ העיקר כדעת המג"א בזה שהסכימו עמו האחרונים ואין לומר בזה כלל סב"ל.

והנה מדברי המג"א ושאר האחרונים הנ"ל מבואר שאין עדיפות לאכילה על שתיה ולהיפך אלא שתיהם שווים דהא אם אחד עדיף על השני לא מהני שיהיה לפניו אלא צריך לכוין להדיא להוציאו וכמו בפירות שבעת המינים שכתב הרשב"א, אע"כ שהם שווים אלא שכיוון שהם מינים שונים לגמרי לא מהני בסתמא א"כ היו לפניו או שכיוון עליהם בפירוש. ולפ"ז גם אין עדיפות בקדימה לאוכל על משקה כששניהם שהכל. וכן עיקר בדינים אלו.

עמנואל מולקנדוב.

אם יש מקום להקל במסירה מידו לידה במקום בושה מפני רבים וכדומה | תגובה

בדבר מה שפורסם בירחון טבת תשע"ח (גליון 183, סי' סג אות ג), בענין הושטה מידו לידה שאין להתיר זה אף במקום בושה בפני רבים, ודלא כמי שכתבו להקל עוד אף להושיט ולהעביר מיד ליד ברשות הרבים, במקום שיש בו צניעות או בושה מהבריות, כי פשוט שאם נתיר בכל מקום צניעות או בושה, יגרום הדבר לפירצה בעיקר ההלכה ויבואו להקל גם בשאר מקרים ואתי לזלזולי ביה. ובאמת שלא בחינם התירו הטה"ב והציץ אליעזר ודעימייהו בהרמת עגלה וכיו"ב כנ"ל ולא בכל מקרה בושה או צניעות המצוי טפי. ולא מצינו בפוסקים שהקלו מטעם בושה או צניעות, אע"פ שהיה ד"ז מצוי גם בזמננו, והם דברים שבכל יום כמעט, ואדרבה כתבו האחרונים דאף במקום בושה וכדו' לא יושיט מידו לידה. ע"ש מה שהאריך בטו"ט, ושכן הסכימו כמה חכמים שליט"א.

ובדבריו שם הביא הרה"כ שליט"א תמלול של הקלטה משיעור שמסר מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף זיע"א בהלכות טהרה, שדיבר גם מענין זה בהדיא, ושם נאמר, כי גם במקרה של בושה מאנשים וכדומה, אין להתיר לקחת מידה בשום פנים, וכי בשביל שאנשים לא ירגישו תעשה איסור? ! זה לא תירוצ' ! עש"ב בטו"ט ודעת.

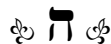
ועתה באתי להוסיף ולהביא מאשר שמור עמדי בזה (מתאריך ג' מר חשון תשע"ו), עת שלח אחד מידידי לשאול בזה את חוות דעת מו"ר הגר"מ מאזוז שליט"א, מרן ראש הישיבה. וזה לשון המכתב כפי שנשלח לרב.

באתי בזאת לשאול את הדר"ג שליט"א אודות מה שנשאלתי האם אפשר להקל בדיני הרהקות כשנמצאים ליד אנשים אחרים והאשה מתביישת שירגישו בה שהיא נדה. והשבתי, דאין להקל בשום הלכה בדיני הרהקות אפילו כשהאשה טוענת שמתביישת בכך כשנמצאים ליד אנשים אחרים. ואם בעלה הושיט לה איזה חפץ בפני אחרים, והיא מתביישת לומר שהיא נדה, יכולה לומר איזה טעם שאינה יכולה לקחתו, כגון שצריכה ללכת וכדומה. וכן כתב בשיעורי שבט הלוי. ובשעת הדחק כשאינה יכולה לומר כך (כגון שצריכה להשאר שם), במקום צורך וצניעות, המיקל להושיט מידו לידה יש לו על מי לסמוך, ובלבד שיזהרו שלא יגעו זה בזה.

כאן האריך הכותב בהסברת הנימוקים והסברות מחמתם יש מקום להקל בדבר, וזה לשונו: והטעם לדבר שבשעת הדחק אפשר להקל, דהנה המאירי (נדה דף סד.) הביא שיש מתירין בהושטה מיד ליד בפני אחרים משום שאין חשש הרגל בפני הכל. ע"כ. וא"כ יש בזה ספק ספיקא, דשמא הלכה כדעת הסמ"ג וספר התרומות (הו"ד בבית יוסף סימן קצה) והרב המגיד (פכ"א מהל' אישות ה"ח) בדעת הרמב"ם, המתירים לגמרי למסור מיד ליד, ואם תימצי לומר שאסור, שמא הלכה כדברי יש מתירין שהביא המאירי דבפני אחרים מותר. וא"כ לכאורה אפשר להקל בזה בשעת הדחק. ואשמח מאד לקבל תשובתו, ומחילה שגזלתי מזמנו היקר. בברכת "ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור". עד כאן נוסח השאלה.

ומו"ר השיב בזה הלשון: "אין לחפש קולות בדברים אלה, רק מה שנמצא בספר טהרת הבית. והבו דלא לוסיף עליהו". ע"כ דב"ק, מועט המחזיק את המרובה, ונמצאו דברי מו"ר שליט"א תואמים במלואם למה שהובא בגליון הנ"ל משיעורו של מרן זיע"א.

שמואל כהן, ירושלים

בענין להקפיד שלא להניח נעל הפוכה | מכתב

ראיתי בבטאון פנינים להגאון רבי מרדכי חיים שליט"א גליון ע"ז, שהאריך במנהג להקפיד שלא להניח נעל הפוכה. ע"ש שהביא כל הדעות בזה.

והנה הסתפקתי שיתכן שכל הקפידא הוא רק אם הנעליים נמצאים בבית גלוי, אולם אם הנעליים נמצאו בתוך מגירה, וכדומה, שזה מכוסה, לכאורה לא יהיה חשש בזה שהנעל הפוכה, ומצוי מאד באנשים שאין להם הרבה מקום בארון, ולכן במגירה אחת דוחפים כל הנעליים של שבת, ונעלי בית וכדומה, ולפעמים על ידי זה שדוחפים הכל למגירה, הנעליים עומדים הפוכות, ואשמח מי שיבהר לי ענין זה בס"ד.

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס "גם אני אודך", ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בענין אכילת דגים בחלב | מכתב

האריכו בזה האחרונים בדברי הב"י ובדברי רבינו בחיי בפרשת משפטים והדברים ידועים. אולם העיקר הוא דשרי לכתחלה לאכול דגים בחלב שכן מתבאר מדברי השו"ע בב' מקומות; חדא (בש"ע יו"ד סי' פז ס"ג) שכתב אבל דגים וחגבים אין בהם איסור אפילו מדרבנן, ואם היה בזה משום סכנה הו"ל להשמיענו זאת, ואידך (בסי' צה) דגים שעלו בקערה מותר לאכלם בכותח, ואין לומר כלל שהשו"ע מייירי מעיקר הדין ולא מדין סכנה, דזה לא יתכן כלל בדברי הפוסקים המאוחרים ורק בדברי המשנה והגמ' אמרינן לפעמים כן אבל פוסק צריך לפרש דבריו בעיקר אם יש בזה סכנה דחמירא סכנתא מאיסורא, ופשוט. וכן בסי' קט"ז כתב השו"ע צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד מפני שקשה לצרעת, ומי שני ליה להוסיף עוד ב' מילים בשר 'או חלב' ודג ביחד אם יש בזה משום סכנה ושם זהו הסימן שדן בענינים אלו ומדוע לא כתב כן, אע"כ שהשו"ע לא ס"ל איסור זה אי מטעם שחזר בו מדבריו בב"י, אי מטעם שט"ס הוא בב"י כמו שצייד המחבר"ר.

ובאמת שכן הוא מפורש להיתרא במדרש אלפא ביתות דאיתא שם כל מה שאסר הקב"ה לישראל התיר להם מעין כיוצא בו ומפרט שם הרבה דברים ומהם אסרתי לכם בשר בחלב התרתי לכם בשר דגים בחלב ע"ש, ואם איתא שיש בזה סכנה מאי רבותא שהתיר דבר שיש בו משום סכנה אע"כ דשרי לגמרי וכמו שאר הדברים המנויים שם שהם מותרים לגמרי אילולי שמצאנו להדיא שגזרו עליהם כמו דם בתולים המנוי שם, אבל דגים בחלב לא מצאנו שגזרו עליו וע"כ מותר גמור הוא. וכן מתבאר מדברי מסכת כלה רבתי פ"א דאיתא שם בברייתא שלדעת חכמים כל מה שרוצה לעשות באשתו עושה כבשר הבא מבית הטבח ודג הבא מבית הצייד [וכדאיתא בנדרים כ'], ובגמ' שם למה להו למימר לדג הבא מבית הצייד – מקמאי א"ל לבשר מן הטבח, אמר להם [ר' יוחנן בן דהבאי] מה לבשר רצה בחלב אין אוכלו, הדר אמרו ליה לדג הבא מבית הצייד ע"כ, ופירש בעל המנהיג בפירושו למסכת כלה וז"ל לדג הבא מבית הצייד שמותר לאוכלו אף בחלב וכן האיש מותר באשתו בכל ענין שירצה ע"כ, ומבואר להדיא דשרי לאכול דגים בחלב ואין בזה סכנה, דאם כן עדיין אסור לו לאכול מדין סכנה, וכבר עמד בזה ר' ישראל זליגמן בפירושו למסכת כלה ע"ש.

ובאמת שמלבד זה מנהג א"י וסביבותיה לאכול דגים בחלב וכמ"ש הפר"ח ביו"ד סי' קט"ז אות ג' שדג בחלב שרי מעיקר הדין 'וכן עמא דבר' ודלא כב"י ע"ש, והעתיקו גם השו"ג שם אות ד' ע"ש, [וכן בספר התקנות של ירושלים שהוציא הרב אלישר בשנת תרמ"ג באות ט"ל העתיק דברי הפר"ח הנ"ל בחלק המנהגים ע"ש, וכן הר"ב נתיבי עם בריש חלק יו"ד העתיק כנ"ל ולא העיר שהמנהג שונה]. גם בספר מעש"ר פ"ט ממאכ"ס ה"ה כתב וז"ל ומאי דקשה לי טובא דאם יש בו חשש סכנה איך התירוהו במשנה ולא ביארוהו בגמ', גם רבינו שהיה ראש הרופאים איך לא חש לה, 'ומנהג העולם שלא ליזהר' [והוא היה בתחלה באיזמיר ולבסוף בטרפולי כנודע] וצל"ע ע"כ, הא קמן שגם הוא העיד שהמנהג להתיר בזה. וכן בספר בית מנוחה דף ע"ג ע"ב סוף אות ג' לאחר שהביא האריכות בענין סיים וברוב המקומות אוכלין גבינה ודגים יחד ואין חושש ע"ש. וכ"ד ר' דוד מועטי בספרו אשר לדוד בדף ג' ע"ג שאע"ג שכתוב בב"י שאין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה בזמן הזה אין חשש סכנה כלל ע"ש, ורק בבגדד מצינו שנהגו לאסור כמ"ש הזב"צ כאן וכן הבא"ח, אבל בא"י ובירושלים וכן בשאר מקומות הספרדים נהגו להתיר וכנ"ל, ובאמת שכן בדין דהא הפר"ח והמחבר"ר התירו הדבר וכמותם אנו נוהגים במקום שאין דברי הב"י מבוררים כדהכא, ובפרט שכן פשטות דברי השו"ע והגמ' והמדרשים וכנ"ל, וע"כ אפשר בשופי להתיר לאכול דגים בחלב, ומרן הגרע"י זצ"ל בשו"ת יחו"ד ח"ו סי' מ"ח האריך בזה וסיים שבמקומותינו נהגו ליזהר בזה ושכ"כ הזב"צ והבא"ח ע"ש, ולפי האמור זהו רק מנהג בגדד ולא מנהג הספרדים בא"י וסביבותיה, אלא אדרבה נהגו להתיר בזה.

בברכה, עמנואל מולקנדוב

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

סימן קיג

כתיבת ראייה (ד')*

סדר הראיות

כאשר רוצים להביא מספר ראיות, יש לסדרם באופן שהראיות הברורות והחזקות, יהיו הראשונות. וזאת מכיון שאם הראיות הראשונות תהיינה חלשות, יאמרו המעינים כשם שהראשונות חלשות כך גם האחרונות וימשכו ידיהם. מכל מקום כדאי לסיים גם עם ראייה חזקה, כי הראיה האחרונה היא זו שתשאיר את הרושם בלב הקורא¹.

כאשר מביאים ראייה ממספר פסוקים, יש לסדרם לפי סדר הופעתם בתנ"ך. וכן אם מביאים ראייה ממספר מימרות בש"ס, יש לסדרן לפי סדר הופעתן בש"ס. אלא אם כן מהפסוק או המימרה המאוחרת יש ראייה חזקה יותר, שאז מקדימים אותה.

כאשר מביאים ראיות ממספר מחברים, יש לסדרם לפי סדר הזמנים, וכל הקודם לחברו בזמן – קודם. אלא אם כן מדבריו של המחבר המאוחר יש הוכחה גדולה יותר או שיש לו חשיבות יותר (למשל, ראייה מגמרא צריכה להיות לפני ראייה ממדרש)². ובכלל, יש לשים לב שפעמים ראייה ממקור מאוחר עדיפה על פני המקור המוקדם. למשל, כאשר רוצים להביא ראייה ללשון משנה, עדיף להביא ראייה מלשון משנה ולא מלשון פסוק³.

הוספות לראיה

כאשר יש צורך לסכם את הראיה במלים קצרות או למקד את הקורא בנקודת ההוכחה, כדאי להוסיף מספר מלים לבאר ההוכחה, ולפניהם לכתוב: "הא קמן" / "הרי לפנינו" / "ומבואר" / "ומבואר יוצא" / "נמצא ש...". "אלמא ד...". ולפעמים מטילים את נטל ההוכחה על המעיין ומסיימים "דון מינה ואוקי באתרין" (ע"פ יבמות ע"ח ע"ב).

אם הבאת ראייה מדברי מחבר מסוים, ללא כל התייחסות לעצם דבריו, וכעת הנך רוצה להתייחס לעיקר דבריו, יש להתחיל כך: "ובעיקר דבריו יש להעיר..." וכדומה. ואם הבאת ראייה מקושיא של מחבר מסוים, וכעת אתה רוצה לתרץ קושייתו, יש להתחיל "ובעיקר קושייתו יש ליישב...".

□□□

בזכות הקפדתו של הגאון רבי משה לוי זצ"ל על ניסוח נכון, ליוותה אותו סיעתא דשמיא מיוחדת בכתיבתו. סח פעם הגר"מ לתלמידו כי בעת כתיבת ספרו "ברכת ה'", חש באחת מן ההלכות קושי מיוחד וחוסר בהירות בניסוח ההלכה. ניסה לנסח בכמה אופנים, ולא עלתה בידו. לבסוף החליט לשוב ולעיין במקורה של הלכה זו וללמוד את הנושא מראשיתו.

ואז, כאשר עיין מחדש, גילה את פשר הקושי. התברר כי למרות שכמה וכמה מרבותינו האחרונים העתיקו הלכה זו, מכל מקום המקור הראשון ממנו שאבו את דבריהם, לא דייק בהעתקתו והכל נמשכו אחריו. והבודק במקור הראשון, יווכח כי פשוט נפלה שם טעות סופר. ואכן, אחר ששינה הגר"מ את כתיבת ההלכה כנדרש, סר העיכוב בכתיבה ויצאו הדברים ברורים ונהירים. מיד הודה הרב לה' שלא הביא תקלה תחת ידו.

הנה אם לא היה הרב יסודי והיה סומך על המובאות בספרים אחרים, היתה הטעות נמשכת והולכת.

(ספר "בתורתך")

* כללים בכתיבה מתוך הספר "הכתב והמכתב" ח"ב (כת"י) שעומד לראות אור בקרוב. הערות והארות יתקבלו בשמחה.

¹ ע"פ הרמח"ל במאמר על הדרשה המופיע בסוף ספר "המליצה". ועיין בספר "כסא רחמים" על סנהדרין להגאון רבי רחמים חורי זצ"ל (דף נ"ח ע"ב) שדרך התלמוד בתא שמע, להביא הראיה החזקה לבסוף. ועיין במסכת ב"ק (מ"ב רע"א).

² ועיין עוד בכל זה בח"א תחילת פרק ט"ז.

³ "קונטרס הכללים" שבסוף ספר "ארים נסי" אות קכ"א.

אנו שמחים לבשר לעולם התורה על הוצאתו לאור של ספר "מצמיה ישועה"

מצמיה ישועה

מהקדמת מרן רה"י הגאון הגדול
ר' מאיר מאזוז שליט"א בן הגהמ"ח:

” וגם חידושי

הגמרא שלו כתובים

בדיוק עצום ובעיון

נמרץ שנוקב ויורד עד

התהום ”

מחיר מבצע

לרגל ההוצאה
ולרגל הילולת
הגה"ק מרן
ה"איש מצליח"

45 ₪

כלכד

חידושי ש"ס, למרנא ורבנא,

מר דיינא, דנחית לעומקא דדינא,

גאון ישראל וקדושו, נור אלקיו על ראשו,

כמהר"ר מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד

ראב"ד בתונס, מייסד וראש ישיבת "כסא רחמים" ספרדית בתונס.

הספר נדפס מעצם כ"י המחבר, אשר היה ספון עשרות שנים עד לפענוחו
והוצאתו לאור בתוספת מקורות ביאורים והערות ע"י מכון "הרב מצליח"

הפצה ראשית: ישיבת "כסא רחמים" רח' הרב עוזיאל 26 בני ברק 03-6714821 | 050-4158565

מר מצליח עסים
050-5304426

ר' אמיר כהן
050-4128940

נתיבות
הרב יהודה חדאד
רחוב בר אילן 39
08-9931543

ירושלים
"בית האוצר העברי"
נידס משה
רחוב אגריפס 2
הפצת ספרי קודש
02-5400902
02-6243536

בני ברק
"תורה וחיים"
רחוב בן יעקב 8
03-6779433

הופיע מחזור לחג הפסח

ע"פ פסקיו ונוסחאותיו של
מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ערוך ומלוקט מכל ספריו, בלשון קדשו ממש

מחזורים לחג הפסח לבתי-הכנסת

ב"ה התקבלה תרומה של מחזורים חדשים ומהודרים
לחג הפסח, לבתי-כנסת הזקוקים לכך, נוסח עדות המזרח

בתשלום סמלי בלבד | הכמות מוגבלת, הזריז נשכר!

ניתן להזמין בטל': 079-52-86-834, או במייל: estercohen555@gmail.com

